

deKanttekening

NOVEMBER 2023 | DEKANTTEKENING.NL | PRIJS €5,99

Vrij, moedig & inclusief

*Onze columnisten
en redacteurs
over het Israëliisch-
Palestijnse conflict*

Mehmet Cerit
**Kleine stappen
van verzoening**

Lody van de Kamp
Ik sta in het midden

Tayfun Balcik
**Veel politici van kleur gaan
met buikpijn naar hun werk**

Thomas von der Dunk
**Hamas brengt de oorlog
terug naar Israël**

Tineke Bennema
**De wankelende illusies
van Israël: van overmoed
tot existentiële crisis**

Yavuz Baydar
**Waarom Erdogan geen
bemiddelende rol in Gaza krijgt**

Tahir Abbas
**Israëliërs en Palestijnen moeten
over hun schaduw heen springen**

**Het meest
binnenlandse
buitenlandse
conflict**

Inhoudsopgave

de Kanttekening MAGAZINE

COLOFON

november 2023
Jaargang 6 - nr. 69

UITGEVER
De Kanttekening B.V.

HOOFDREDACTEUR
Mehmet Cerit

EINDREDACTEUR
Mariska Jansen, Remco van
Mulligen, Ewoud Butter,
Tayfun Balcik (magazine)

AAN DIT NUMMER WERKTEN MEE
Ewout Klei, Tayfun Balcik, Tineke
Bennema, Thomas von der Dunk,
Lody van de Kamp, Yavuz Baydar,
Tahir Abbas, Ewoud Butter, Ahlam
Benali, Remco van Mulligen,
Mariska Jansen, Frédérique
Sursock, Anne-Rose Hermer,
Mehmet Cerit, Hızir Cengiz

BEELD COVER
Coverbeeld is ontworpen door
Mariska Jansen, eindredacteur bij
de Kanttekening, met behulp van AI.

CONTACT / INFORMATIE
010-2013740
info@dekanttekening.nl
www.dekanttekening.nl

Vrij, moedig & inclusief

De uitgave van dit blad wordt
mede mogelijk gemaakt door:

Derman Projects B.V.

6

Joden en moslims komen samen in ambtswoning van Halsema

● OP DE COVER

16

‘Ik ben hier om Palestina te steunen’

● SAMENLEVING

● OP DE COVER

06 Joden en moslims komen samen in
ambtswoning van Halsema

● SAMENLEVING

08 Verwoordt de politiek mijn
opvatting over de oorlog in Gaza?
Dit vindt ons panel

10 De wankelende illusies van Israël:
van overmoed tot existentiële crisis
- Tineke Bennema

11 ‘ Hamas brengt de oorlog terug naar
Israël - Thomas von der Dunk

12 Veel politici van kleur gaan met
buikpijn naar hun werk - Tayfun
Balcik

13 Ik sta in het midden - Lody van
de Kamp

14 Waarom Erdogan geen
bemiddelende rol in Gaza krijgt
- Yavuz Baydar

15 Israëliërs en Palestijnen
moeten over hun schaduw
heen springen - Tahir Abbas

16 ‘Ik ben hier om Palestina
te steunen’

18 Aanpak van moslim-
discriminatie wordt bemoeilijkt
door institutioneel wantrouwen

18

Aanpak van moslimdiscriminatie wordt bemoeilijkt door institutioneel wantrouwen

● SAMENLEVING

Er is steeds minder begrip voor andersdenkenden

● SAMENLEVING

26

32

‘Ik wil weer als journalist kunnen werken’

● NIEUW IN NEDERLAND

- 21 Kinderboekenweek is geen lhbt-brainwash
- 22 De regering wil een Nederlandse imamopleiding. Gaat dat nu wél lukken?
- 24 Kabinet moet vaart maken tegen buitenlandse inmenging
- 26 ‘Er is steeds minder begrip voor andersdenkenden’
- 28 Migratieprofessor: ‘Europese samenlevingen overleven niet zonder migratie’

● NIEUW IN NEDERLAND

- 30 ‘Blij vluchtelingen bestaan niet’
- 32 ‘Ik wil weer als journalist kunnen werken’
- WERELD
- 34 Koloniaal geweld in Indonesië belandde in de doofpot
- 38 In Congo was bruut geweld de norm
- 40 Twintig jaar na zijn dood is Edward Said nog steeds actueel

● INTERVIEW

- 42 Zangeres Hozan Cane vertelt over martelingen en misstanden in Turkse cellen
- 45 Istanbul heeft vele gezichten - Hızir Cengiz
- 46 Oom van schrijfster Meral Simsek in hongerstaking voor een eerlijk proces

In het kort.

GroenLinks-PvdA heeft spijt van steun aan pro-Israël-motie

FRANS TIMMERMANS, LIJSTREKKER VAN GROENLINKS-PVDA.
BEELD: WIKIMEDIA COMMONS

Verenigd Links heeft spijt van de steun aan een pro-Israëlische motie die op 12 oktober werd ingediend door de SGP-fractievoorzitter. Daarin stond dat het voor Israël 'moeilijk zou zijn om zich aan het oorlogsrecht te houden' in Gaza.

'De motie Stoffer is de afgelopen dagen rond gegaan op sociale media en heeft bij sommigen tot onbegrip en boosheid geleid over onze positie', staat in een verklaring op de website van GroenLinks en PvdA. 'Het was nooit onze bedoeling om schendingen van het internationaal humanitair recht te bagatelliseren of er uitzonderingen op te formuleren. We hadden hier een andere keuze moeten maken. Het was beter geweest als we zelf een motie hadden ingediend met onze eigen bewoordingen, en deze motie niet hadden gesteund,' aldus Verenigd Links.

Amnesty International uitte zich gisteren kritisch over de aangenomen motie. 'In de motie wordt gesuggereerd dat het naleven van oorlogsrecht in Gaza moeilijk is voor Israël. Het excuus dat hiermee op voorhand lijkt te worden gegeven voor het schenden van het internationaal recht ondermijnt de bescherming van burgers', waarschuwde de mensenrechtenorganisatie op sociale media.

'Natuurlijk mag Israël haar burgers beschermen, moeten we medische hulp aanbieden en mag geen cent hulp naar Hamas', zegt de D66'er Sjoerd Sjoerdsma op X, voorheen Twitter (wiens partij tegen de motie heeft gestemd). 'Maar de suggestie dat Israël zich niet volledig aan het oorlogsrecht hoeft te houden is onacceptabel. Er staat eveneens geen woord over het Israëlische collectief straffen van de inwoners van Gaza door water, voedsel en elektriciteit te onthouden. Het recht op bescherming van en hulp voor Palestijnse burgers wordt niet genoemd. Daarom was D66 tegen.' ●

Moskeekoepels willen vervolging na 'heimelijke spionage'

Enkele moskeekoepels, verzameld in de K7, willen dat minister Karien van Gennip van Sociale Zaken aangifte doet tegen de ambtenaren die verantwoordelijk zijn voor onrechtmatige onderzoeken naar individuen en organisaties binnen de moslimgemeenschappen. Ook pleit de K7 voor gerechtelijke vervolging van externe experts die bij deze onderzoeken zijn ingeschakeld.

Het ging om onderzoek naar salafistische moslims, die de islam op een streng-orthodoxe manier interpreteren. De Autoriteit Persoonsgegevens, onder leiding van Aleid Wolfsen, heeft een onderzoek aangekondigd naar de handelswijze van het ministerie.

De samenwerkende moskeekoepels, die honderden moskeeën in Nederland vertegenwoordigen, stellen in een brandbrief dat de Nederlandse rechtsorde is geschonden na 'heimelijke spionage'. 'Dat raakt niet alleen de Nederlandse moslims, maar alle burgers die zich inzetten voor de democratische rechtsorde'. De moskeekoepels zijn tevreden over het feit dat de minister zelf al heeft aangegeven het handelen af te wijzen. Onlangs is door de K7 bij het ministerie van Binnenlandse Zaken gevraagd of inlichtingendienst AIVD misschien de opdracht heeft gegeven voor de heimelijke onderzoeken. ●

KARIEN VAN GENNIP (BEELD: WIKIMEDIA COMMONS)

Rapport (KIS): Antillianen voelen zich tweederangs burgers

Burgers van Aruba, Curaçao en Sint Maarten die naar het Europese deel van Nederland verhuizen voelen zich tweederangs burgers, zo blijkt uit een nieuw onderzoek van Kennisplatform Inclusief Samenleven (KIS).

Ofschoon ze de Nederlandse nationaliteit hebben en hier, in Europees Nederland, mogen wonen en werken, voelen Nederlanders uit Aruba, Curaçao en Sint Maarten zich gediscrimineerd. Ze lopen regelmatig vast in procedures en regels rond wonen, verzekeringen en uitkeringen. Omdat er in het verleden meerdere signalen waren van hulpverleners over discriminatie besloot KIS een onderzoek in te stellen.

Het KIS-onderzoek is gebaseerd op diepte-interviews met tien Antilliaanse vrouwen, die afkomstig zijn uit Aruba, Curaçao en Sint Maarten. In het bijzonder richtten de onderzoekers zich op vrouwen die zich met een hulpvraag tot de gemeente hadden gewend.

De geïnterviewden vertellen dat hun ervaringen met de gemeente negatief zijn. Ze worden onvoldoende geïnformeerd over wat hun rechten zijn en niet op tijd geholpen. De geïnterviewden zeggen dat ze anders worden behandeld vanwege hun

WILLEMSTAD, DE HOOFDSTAD VAN CURAÇAO. BEELD: PIXABAY

huidskleur en afkomst. Als ze de gemeente vragen waarom ze niet in aanmerking komen voor sociale voorzieningen krijgen ze een vaag antwoord. De negatieve ervaringen met de gemeente zijn slopend, vertellen ze. Niet alleen zichzelf hebben hier last van, ook hun kinderen en anderen uit hun sociale omgeving.

Veel van de problemen worden veroorzaakt doordat de vrouwen uit Aruba, Curaçao en Sint Maarten geen BSN-nummer hebben. Om die reden kunnen ze geen woning krijgen of onderwijs volgen. ●

Kleine stappen van verzoening

MEHMET CERIT

Hoofredacteur / Directeur.

Een maand geleden dachten we aan een hoofredactioneel over de verkiezingen. De hoofdonderwerpen leken ons duidelijk: migratie en bestaanszekerheid.

Maar toen kwam de ongekende terreuraanval van Hamas op 7 oktober. Sindsdien zijn we dag en nacht vooral bezig met die oorlog. De terroristische aanslag op onschuldige Israëlische burgers, de bombardementen op Gaza en de twee miljoen onschuldige burgers daar die geen kant op kunnen en bijna verstoken zijn water, voedsel en brandstof. De kleine aantallen vrachtauto's, die ten tijde van het schrijven van deze tekst naar binnen mogen, zijn een druppel op een gloeiende plaat.

Onze columnisten en redacteurs schrijven over deze ingewikkelde situatie en het leed voor beide kampen. Rabbijn Lody van de Kamp verwoordde dat hij in deze tijd de harmonie zoekt en zich verbonden voelt met de Palestijnse bevolking. Tayfun Balcik bracht de gedachte naar voren die veel moslims hebben: word ik als moslim hierop aangekeken - en tellen islamitische levens net minder zwaar?

Ook binnen onze redactie waren er de eerste dagen discussies. Welke geluiden moeten wij laten horen en welke niet? En met welke toon, om zowel moslims als joodse Nederlanders niet te kwetsen? Uniek is dat niet, binnen iedere redactie zijn er nog steeds soortgelijke discussies. De media waren niet helemaal scherp. Ze waren in de jacht op nieuws en gedreven door de diepe emoties die met de conflict gepaard gaan niet scherp op waarheidsvin-

'7 oktober 2023 moet voor Nederland geen nieuw 11 september worden'

ding. Wanneer is een bericht fake of echt? Het kantelpunt was het bericht over het ziekenhuis Al-Ahli, dat op 17 oktober was gebombardeerd. Er zouden 500 doden zijn gevallen, maar dat aantal bleek beduidend lager. Ook is nog steeds niet duidelijk of het een aanval van Israël of een afzwaai was.

De bevolking van Gaza en Israël zijn in shock. Dat belemmert rationeel denken en handelen. Behalve een wrede oorlog die duizenden onschuldige slachtoffers maakt - in toenemende mate aan Palestijnse zijde - is het ook een ongenadige propaganda-oorlog. Wij moeten, als media, zorgvuldig handelen.

De oorlog in Gaza heeft al invloed op de verkiezingen. Na onvoorwaardelijke steun van Frans Timmermans aan Israël is er flinke discussie en chaos binnen GroenLinks-PvdA. Kauthar Bouchallikht heeft zich teruggetrokken, omdat zij zich niet meer herkende in haar partij. GroenLinks-PvdA hoopte met Timmermans de hoofdprijs binnen te halen, maar staat nu met tussen de 21 en 25 zetels in peilingen op de derde plaats. Politici van de gevestigde partijen geven aan dat Hamas 'terreur' is en dat Israël het 'volste recht heeft zich te verdedigen'. Op proportionele wijze, wordt

er inmiddels aan toegevoegd - wat dat ook moge betekenen. Ondertussen worden geen grote woorden gekozen voor het feit dat Israël het oorlogsrecht en het humanitair recht schendt, dat Nederland en de internationale gemeenschap dit moeten aankaarten en dat Israël per direct moet stoppen met het bombarderen van Palestijnse burgers.

De oorlog heeft grote gevolgen voor de wereld, ook voor Nederland. Er is polarisatie in de samenleving. Een heropleving van antisemitisme en islamofobie. joodse gebedshuizen en scholen worden extra beveiligd, kinderen krijgen online les en moskeeën worden bedreigd. Dat is onacceptabel.

Maar gelukkig kan het ook anders. En dat gebeurt hier en daar ook. In onze krant verscheen een interview met joodse en islamitische Amsterdammers die samenkwamen in de ambtswoning van burgemeester Femke Halsema om hun pijn te delen. En daar was ook het prachtige initiatief van joodse en islamitische jongeren om samen een halt te roepen tegen de haat. Op zulke momenten komt het er op aan of we echt een gemeenschap zijn of niet. Wij moeten met zijn

allen, moslims, joden en christenen, gelovigen en ongelovigen, de terreurdaden van Hamas en de schending van internationale humanitaire recht door Israël met luide stem veroordelen. En oproepen dat Hamas gijzelaars zo spoedig mogelijk vrijlaat en dat Israël stopt met bombarderen.

7 oktober 2023 moet voor Nederland geen nieuw 11 september worden. Het laatste wat we nodig hebben is nog meer polarisatie en paranoia. We moeten daarentegen een verstand en helder antwoord formuleren op deze strijd, opdat joodse en islamitische Nederlanders zich gehoord en erkend voelen in hun leed. Want als we dat niet doen bestaat er het risico dat jongeren radicaliseren. Juist jongeren zitten vol met hormonen en emoties die ze nog niet echt goed kunnen verwoorden. En in die onmacht kunnen ze naar verkeerde antwoorden grijpen, zoals vandalisme en geweld, om maar wat terug te zeggen, met alle gevolgen van dien.

Net als ongetwijfeld vele andere Nederlanders open ik elke dag het nieuws met de angst dat er iets is gebeurd wat groepen in ons land tegen elkaar opzet. Een gek is al genoeg.

Zolang er in een van de kampen geen rechtvaardigheid wordt ervaren, zal de oorlog in Gaza doorgaan. Dat geldt niet alleen voor het Midden-Oosten, maar overal ter wereld. Het conflict vindt op duizenden kilometers afstand plaats, maar ook weer niet. Laten we hier, in het veilige Nederland, ons steentje bijdragen aan een oplossing. Kleine stappen van verzoening kunnen al effect sorteren. •

Op de cover.

Joden en moslims komen samen in

Kunnen moslims en Joden in deze moeilijke tijden ook verbonden zijn? Stichting Yalla! meent van wel. Tijdens een besloten bijeenkomst in de Amsterdamse burgemeesterswoning kwamen ze nader tot elkaar.

BEELD: DE KANTTEKENING/AI

● EWOUT KLEI

Er waren ongeveer tachtig mensen aanwezig in de ambtswoning van burgemeester Femke Halsema in Amsterdam. Naast minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid Karien van Gennep en de ini-

tiatiefnemers van Yalla! ging het om verschillende mensen – oud en jong, man en vrouw, Amsterdammers en niet-Amsterdammers – uit de islamitische en joodse gemeenschap in Nederland. De pers was niet welkom op deze bijeenkomst die in het teken stond van het hevige conflict in

Israël en Gaza. 'Mensen moeten vrijuit kunnen praten', aldus Yalla!-bestuurslid Lody van de Kamp. 'We weten natuurlijk niet van te voren wat er gezegd gaat worden. Mensen moeten zich durven uiten. Dat kan niet met de pers erbij.'

Yalla! is een islamitisch-Joods

ambtswoning van Halsema

netwerk dat twee jaar geleden opgericht is. Ze staan voor verbinding en solidariteit. 'We hebben deze bijeenkomst georganiseerd omdat we voelen dat mensen onder hoogspanning leven. Vanwege de grote hoeveelheid verdriet en emoties, het gevoel van ontredde en de omvang van deze ellende', vertelt bestuurslid Chantal Suissa-Runne, die tot de Joodse gemeenschap behoort. 'We willen in onze straten, in Amsterdam en in Nederland, de vrede bewaren en het goede voorbeeld geven. Tegelijkertijd weten we ook hoe heftig de emoties zijn, maar we willen dit conflict, deze oorlog, niet importeren.'

Het gaat haar om compassie. 'Het is waanzin dat je niet kan meevoelen met het leed van de ander. Ik snap dat er nu even weinig ruimte is voor nuance, bijvoorbeeld als je Israëlsche familie hebt die daar woont. Maar op een gegeven moment moet je ook zien dat aan beide kanten onschuldige slachtoffers vallen. Niemand staat te juichen bij het beeld van een vader met een dood kind in zijn armen in Gaza. Dat is hartverscheurend. Ook al walg je van de terreur van Hamas, een kind is een kind. Een kind hoort slapend in de armen van zijn vader te liggen, niet dood. Het gaat door merg en been.'

Suissa-Runne maakt zich grote zorgen. 'De Joodse gemeenschap was nooit zo bezorgd en angstig als nu. Ze vrezen dat het antisemitisme weer zal oplaaien.' Ze ziet ook islamofobie oplaaien. 'Dus ik zeg: hou elkaar vast. En ja, we hoeven niet de *Kumbaya* [een spiritueel lied over saamhorigheid] zingend door één deur. Het staat iedereen vrij om naar een solidariteitsbijeenkomst voor Israël of de Palestijnen te gaan. Als je maar nooit oproept tot haat. Als je de ander maar als mens blijft zien en op elkaar blijft vertrouwen. We moeten beseffen dat wij hier met elkaar leven en vriendschappen hebben. We lossen het conflict, de oorlog, in

Israël, Gaza en de Westbank niet op door elkaar naar het leven te staan.'

Elkaar in de ogen kijken

Fatima Akalai Houlich vertelt dat het een laagdrempelige bijeenkomst was. 'Hoe ga je met elkaar in gesprek? We wilden niet polariseren, maar kijken hoe we samen verder kunnen. Elkaars pijn voelen en het conflict niet naar Nederland brengen. Er was en is veel onderlinge solidariteit. Dat

natuurlijk niet het conflict in het Midden-Oosten oplossen. En de spanningen in Nederland worden ook niet meteen minder. Maar we konden elkaar op deze bijeenkomst wel in de ogen kijken. Er waren mensen op de bijeenkomst die dat aanvankelijk helemaal niet van plan waren maar blij zijn dat ze er waren. Ze hebben hun verstand gebruikt en negatieve gevoelens losgelaten. Er is natuurlijk nog een lange weg te gaan, maar we begrijpen dat je

‘We begrijpen dat je Joden niet gelijk moet stellen aan de staat Israël, of Palestijnen aan Hamas’

zag je eerder dit jaar, eerst tijdens de verschrikkelijke aardbeving in Turkije en Syrië, en onlangs met de aardbeving in Marokko. Toen kwam er ook hulp uit hoeken waarvan je het niet verwachtte. Dat gevoel, dat je samen met elkaar optrekt, moeten we vasthouden.'

Burgemeester Halsema en minister Van Gennip domineerden het gesprek in de ambtswoning niet, legt Fatima Akalai Houlich uit. 'Ze konden meepraten en dat deden ze ook. Het ging er om dat mensen hun verhalen en gevoelens konden delen. Ik weet, we kunnen als Yalla!

Joden niet gelijk moet stellen aan de staat Israël, of Palestijnen aan Hamas.'

Rabijn Lody van de Kamp beaamt dit. 'Ik vond het een geslaagde avond. Mensen voelden zich angstig, onzeker, boos. Maar nu hebben ze elkaar ontmoet en gevoelens met elkaar gedeeld.' De rabbijn vertelt dat deze keer anders was dan eerdere bijeenkomsten van Yalla! 'Qua meningsverschillen en emoties is de aanleiding voor deze bijeenkomst natuurlijk heftig. Dat hebben we niet eerder gehad. Maar het bewijst wel dat wat we doen zeer nodig is. Dat ziet de overheid

ook. Toen we hoorden over de verschrikkelijke gebeurtenissen hebben we een zaaltje geboekt in Amsterdam-West. Toen burgemeester Halsema hoorde van ons plan nodigde ze ons bij haar uit. Ze vond ons initiatief heel belangrijk en wilde hier graag bij zijn. Terecht. Ik ben een groot voorstander van dit soort gesprekken. Het is de enige manier om iets te kunnen doen.'

Vredesvlag

Eerder deze week was er ophef over het besluit van Femke Halsema om de Israëlsche vlag te laten wapperen voor de Stopera. Vooral de fractie van Denk had hier, bij monde van fractievoorzitter Sheher Khan, grote moeite mee en sprak over een dubbele standaard. 'De Joodse gemeenschap had even de behoefte aan de erkenning van de pijn, vanwege die grote terroristische aanslag', zegt Chantal Suissa-Runne. 'Ik snap heel goed dat de burgemeester dinsdag de vredesvlag heeft gehesen, want we moeten samen verder. We hebben hier vrede, laten we die in Godsnaam bewaren, want vrede is niet zo vanzelfsprekend.'

Fatima Akalai Houlich is het daar helemaal mee eens. 'De overheid moet niet polariseren. Het is een slechte zaak als de overheid alleen solidair is met Israël, of alleen met de Palestijnen. Iedereen heeft pijn.'

Suissa-Runne besluit met een pleidooi tegen het verscherpen van politieke tegenstellingen. 'Laten we ons niet in de krochten van de polarisatie zuigen. Daarom roep ik alle politieke leiders op: gebruik deze oorlog niet voor je electorale, politieke gewin. Het is ordinaar als dat gebeurt. Het is aan politici, journalisten en docenten om het goede voorbeeld te geven. Ouders hebben de verantwoordelijkheid om hun kinderen niet met haat op te voeden. Het is aan ons om te laten zien dat we elkaar blijven vasthouden in deze hele moeilijke tijd.' •

Verwoordt de politiek mijn opvatting Dit vindt ons panel

De oorlog in Gaza raakt het DK-panel diep. Voelen zij zich in deze kwestie vertegenwoordigd door de Nederlandse politiek?

BEELD: A.I./DE KANTTEKENING

Leontine Vreeke,
salesmanager:

‘Met afgrijzen en pijn in mijn hart volg ik het nieuws, zo goed en zo kwaad als mijn gestel het toelaat. Ik heb vrienden in Israël. Een van hen wil met haar familie zo snel mogelijk naar Europa komen. De vraag is of ze nog weggkomen. Kunnen ze het vliegveld veilig bereiken? Zijn er straks nog vluchten? Het conflict tussen Palestina en Israël volg ik al jaren. Ik ben voor Palestina. Dat was vroeger, als puber anders. Maar hoe meer ik over deze kwestie leer, hoe meer ik het onrecht zie. Voor de duidelijkheid: ik keur af

‘Hoe meer ik over deze kwestie leer, hoe meer ik het onrecht zie’

wat Hamas doet en heeft gedaan. Maar ik keur ook af wat Israël al jaren doet, Palestijnen behandelen als tweederangsburgers. Een apartheidsregime voeren. Al jaren kijk ik met pijn in mijn hart naar wat wij, als westerse wereld, maar laten gebeuren. En niet over spreken. In het algemeen is de Nederlandse politiek pro-Israël. Ik kan me daarin niet vinden. En de uitspraak en houding van Frans Timmermans, en die van Mark Rutte, dat vind ik echt niet kunnen. Ik ben blij met de houding van mijn partij D66. De pijn en het verdriet aan allebei de kanten wordt erkend.’ •

Dimple Sokartara,
communicatieadviseur

‘Ik vind het heel pijnlijk. Zo pijnlijk dat ik mijn eigen Instagram-account heb verwijderd, omdat ik echt even uit het nieuws moest. Ik voel me zeker niet politiek vertegenwoordigd wat betreft Gaza. Ik heb het gevoel dat Nederland altijd achter Israël zal staan. Dat doen ze al 75 jaar. Terwijl het overduidelijk is dat Israël aan het koloniseren en onderdrukken is en zich nu nog steeds schuldig maakt aan etnische zuivering. Het Palestijnse volk strijdt al 75 jaar voor vrijheid, een vrijheidsstrijd die niet door Nederland wordt ondersteund. Ik

‘Ik heb het gevoel dat Nederland altijd achter Israël zal staan’

heb zelf ouders die uit Indonesië komen. Indonesië is 350 jaar gekoloniseerd door Nederland. En zo zijn er meer landen die gekoloniseerd zijn door andere landen, door andere volken. En misschien is het ook de mens eigen dat we ons verspreiden en dat we ander stukken land willen overnemen. Het is zo vaak gebeurd, maar dat wil niet zeggen dat het oké is. Het narratief dat er onschuldige mensen aan beide kanten omkomen, waar Frans Timmermans en andere wereldleiders zich van bedienen, begrijp ik. Maar de focus moet daar niet liggen. Het is geen gekke verklaring dat als mensen zo lang worden gekoloniseerd en geen vrijheid hebben, dan ze dan besluiten om terug te gaan vechten.’ •

over de oorlog in Gaza?

Ibrahim Özgül,
ondernemer en bestuurder

'Ik word zo verdrietig van dit conflict. Het houdt maar niet op. De doden, de verminkte lichamen stapelen zich op. Ik vraag me af, hoe zou het zijn als ik Palestijn was in Gaza of Westbank? Of een nabestaande van een Israëliër die is afgeslacht op 7 oktober? Hoe ik me zou gedragen, als ik alleen maar oorlog heb gekend in mijn leven? Elke dag door check points, geen werk, en om de paar jaar het risico om door een Israëlische bom uit

'Wat doet het met een mens, als er zoveel geweld om je heen is?'

elkaar te spatten. Of de angst voor een Palestijnse aanslag. Wat doet het met een mens, als er zoveel geweld om je heen is? Het is niet moeilijk om te bedenken dat je dan ook zelf overgaat tot geweld. Uit wraakzucht ga je over tot terreur, of zoals Israël nu doet, tot staats-terreur, etnische zuivering, en zelfs genocide wordt er gezegd. Ik word er stil van. Ik voel mij wat dit betreft totaal niet gepresenteerd door de Nederlandse politiek. Ik mis bovendien een vredesbeweging. Politici gooien met hun partijdige uitspraken olie op het vuur. Ik mis een Yitzhak Rabin of een Palestijnse Nelson Mandela.' •

Jakob de Jonge,
kunstenaar

'Ik was eerlijk gezegd nog nooit zo in shock als nu, met wat er allemaal gebeurt in Gaza. Ik was al erg teleurgesteld in alle Nederlandse politici, maar dat is alleen maar meer geworden. Ik heb er bijna geen woorden voor. In mijn optiek ontbreekt het aan basale kennis over de wereld, de geschiedenis en over wat er buiten de grenzen van Nederland gebeurt. Het ontbreekt aan empathie, integriteit, morali-

'Het ontbreekt politici aan empathie, integriteit en een moreel kompas'

teit en een moreel kompas. Dat is er allemaal niet bij heel veel politici. En het ontbreekt ze aan moed. Iedereen is laf. Wat er in Gaza gebeurt, is genocide, het moet zo benoemd worden. Je ziet voortdurend beelden van verminkte kinderen voorbij komen. Ik ben er ziek van. We ontkennen dat het hier gaat om etnische zuivering, we geven Israël steeds weer het voordeel van de twijfel. Het moet nu eens klaar zijn. Ik hoop dat er een politieke afrekening komt voor iedereen die zich niet verzet tegen de aanvallen op Gaza.' •

Mostafa Hilali,
militair

'Ja, er zijn politieke partijen aan de linkerkant van het spectrum, waardoor ik me vertegenwoordigd voel. In dit conflict voel ik me weinig vertegenwoordigd door rechtse groepen die onvoorwaardelijk achter Israël of Hamas blijven staan. Dat is waar voor mij het licht uit gaat. Aan de ene kant zie je mensen zeggen dat we onvoorwaardelijk achter Israël moeten gaan staan, zoals we ook onvoorwaardelijk Oekraïne steunen. Hoezo, die vergelijking gaat toch niet op? Rusland is een soeverein land binnengevallen, terwijl bij het Israëlisch-Palestijnse conflict het aspect van bezetting speelt.

'In sommige islamitische kringen hoor ik onvoorwaardelijke steun aan Hamas'

Wat ik ook hypocriet vind is dat we van vrouwelijke uitreizigers, Syriëgangers, het paspoort afnemen, maar een Israëlische knul van achttien in no time kunnen naturaliseren tot Nederlander, zodat hij makkelijker het land uit kan komen. Het Nederlanderschap van sommige Nederlanders lijkt dus voorwaardelijk. In sommige islamitische kringen hoor ik ook onvoorwaardelijke steun aan Hamas. Dan denk ik: hoe kan je zulke daden die je in het geval van Israël veroordeelt, nu goedkeuren? Ik snap dat echt niet. Onvoorwaardelijke steun kan niet. Je kan niemand een vrijbrief geven en zeggen 'doe maar wat je wil'. De gevolgen daarvan zien we nu dagelijks op de televisie.' •

Ahmed Abdillahi,
postbezorger

'Nee, ik voel me niet vertegenwoordigd over Gaza. Dit is een strijd die al zo lang gaande is. Nederland kiest de kant van Israël. Dat is niet eerlijk. Aan beide kanten vallen slachtoffers. Het lijkt alsof Palestina minder waard is voor Nederland. Ik moet eerlijk bekennen dat ik Pales-

tina niet dagelijks volg, alleen bij zulke geweldsescalaties komt het in mijn vizier. Dan kijk ik wel nauwlettend mee. Ik ben totaal niet verrast door de pro-Israëlische houding van Frans Timmermans. Bij politieke leiders in het gehele Westen valt dit op. Dat is een kwalijke zaak. Als westerse leiders het echt hadden gewild dan was dit conflict al lang opgelost. Ze hebben weggekeken van Palestina en nu kun je het niet meer negeren. Het is te simplistisch om terug te vallen op de mantra van 'Israëlische zelfverdediging'. Zo los je niks op. Overigens zie ik nu wel een kentering. Niet bij de politiek, maar wel bij de burgers. Ik kwam laatst een vriend van Leefbaar Rotterdam tegen. Zelfs hij zei dat Israël moet stoppen met landjepik. 'Hoogmoed komt voor de val', voegde hij daaraan toe.' •

TINEKE BENNEMA

Journalist en historicus.

De wankelende illusies van Israël: van overmoed tot existentiële crisis

Een man in een zwarte onderbroek, een zwart T-shirt en met een zonnebril die door twee militanten stevig bij de arm wordt meegetrokken en op blote voeten over stoffig straatasfalt springt. Het is een ongekend beeld dat ik maar niet van mijn netvlies krijg.

Het gaat om een hooggeplaatste Israëlische commandant die wordt meegesleurd door zwaarbewapende Palestijnse strijders, vermoedelijk in Gaza. Wat zo schokkend is, is de totale vernedering van deze man. Dit terwijl het gebruikelijk is om de Palestijnen juist in de rol te zien waarin hun waardigheid is ontnomen. Een beeld waaraan de wereld gewend is geraakt. Het oppermachtige Israël, dat in alle oorlogen Arabieren de baas was, dat in de top tien staat van landen met het beste leger van de wereld, dat hightech spionagesystemen bezit en exporteert, dat trotse volk dat een ander volk aan zich heeft onderworpen, dat Israël is vernederd tot op het bot als Goliath door David.

75 jaar lang hebben de Palestijnen zich verzet tegen de inname van hun land door Israël. En wat Arabische legers niet is gelukt, hebben zij bereikt, ze raakten Israël in het hart, op eigen grondgebied, met weerzinwekkende acties.

Nog een omkering. De avond voor de aanval. Met geweren bewapende burgers rijden een dorp in, stappen uit, beginnen te dansen, te zingen. Daarna lopen ze langs de hoofdweg, schieten hier en daar, steken auto's in brand. Een jongeman van negentien wordt doodgeschoten.

Nee, hier ging het niet om Hamas-aanvallers maar om joodse kolonisten, die voor de zoveelste keer dood en verderf zaaiden in het Palestijnse dorpje Huwara. Het filmpje was te zien op social media, maar andere media vonden het nieuws niet meer de moeite waard om te vermelden. Dergelijke aanvallen komen steeds vaker voor, met name sinds de extreemrechts regering van Benjamin Netanyahu aan de macht is. Het was een merkwaardige samenloop van omstandigheden, vlak voor de zorgvuldig voorbereide Hamas-aanval. Het toonde nog eens dat Palestijnen nergens meer veilig zijn.

Juist met de zeer gewelddadige, mensonterende en verwerpelijke aanval op Zuid-Israël heeft Hamas nu de rollen omgedraaid. De bubbel met illusies over eigen onoverwinnelijkheid en overmoed, waarin Israël de laatste decennia leefde, is nu volledig doorgeprikt. De illusie dat Palestijnen zich wel naar de bezetting zouden schikken naar een leven achter muren en hekken; 2.2

miljoen mensen in Gaza op een gebied zo groot als Texel, van wie 80 procent afhankelijk is van VN-voedselhulp. De illusie dat Israël Palestijnen ongestraft kan doden – tussen 2008 en 2020 werden er bijna 6000 Palestijnen gedood, tegen 250 Israël's volgens de Verenigde Naties. De illusie dat joodse infiltraties op het terrein van de Jeruzalemse moskeeën gedoogd zouden worden. De illusie dat Palestijnen te controleren waren met superieure bewakingstechnieken en inlichtingen. De illusie dat steeds snellere annexatie van Palestijns gebied in gebied C ongemoeid zou blijven. Dat vrede met de Emiraten en binnenkort Saoedi-Arabië mogelijk was zonder perspectief op een leefbaardere toekomst voor het Palestijnse volk. De illusie van het onoverwinnelijke leger van Israël, dat uren na de aanval niet in staat bleek alle divisies te mobiliseren. En de illusie van een sterke populistische premier, die pas zestien uur na de aanval kwam met een weinig inspirerende oorlogsspeech.

En dan heb ik het nog niet gehad over de recente hallucinaties van het extreemrechtse kabinet Netanyahu om de West Bank te annexeren waarbij dan de Palestijnen 'aangemoedigde emigratie' kunnen verwachten, een vermoed ik door hen zelf erg grappig gevonden term

voor deportatie.

Israël ontwaakt nu in de grootste existentiële crisis sinds de oorlog van 1973, precies 50 jaar geleden. Het is een ontwaken waarbij burgers het doelwit zijn geworden zoals de burgers van Gaza het al decennialang waren en nu weer zullen worden. Maar dit keer treurt Israël ook om het verlies van vele burgers. En het land zal in het reine moeten komen met het puin van de eigen aannames.

75 jaar geleden beloofde de wereld, de Verenigde Naties, de twee volkeren ieder een land. Al dit verdriet aan beide zijden voorkomen had kunnen worden door zelfbeschikking waar te maken. Als de westerse gemeenschap zich niet had laten meeslepen door Israëls hersenspinsels en niet voor Israël partij had gekozen, dan had al dit bloedverlies voorkomen kunnen worden. De westerse landen, de Verenigde Staten voorop, zouden beide partijen moeten dwingen een oplossing te zoeken aan de onderhandelingsstafel. Israël's moeten in veiligheid kunnen leven, net zoals Palestijnen. En er moet een einde komen aan de bezetting. Het Palestijnse volk heeft immers duidelijk gemaakt vernedering door een ander volk nooit te zullen accepteren, omdat dit het leven reduceert tot een mensonwaardig bestaan. •

**THOMAS
VON DER DUNK**

Publicist.
Cultuurhistoricus.

Hamas brengt de oorlog terug naar Israël

Het blijft opmerkelijk, hoe ook veel intelligente mensen zich in zulke gevallen genoodzaakt zien om terug te vallen op onjuiste clichés. Minister van Onderwijs Robbert Dijkgraaf, in het tv-programma Buitenhof gevraagd te reageren op het door Hamas aangerichte bloedbad: de hele wereld staat nu achter Israël.

Nee – dat is dus niet zo. En het wordt tijd dat het Westen zich eindelijk eens afvraagt, hoe dat komt. Net als bij Poetins agressieoorlog tegen Oekraïne, die elders in de wereld ook vaak wat lauwe reacties oproept. Zoals gewoon al het bekijken van het achtuurjournaal de avond tevoren Dijkgraaf had kunnen leren: niet alleen het regime in Iran sprak zijn instemming uit, ook veel Palestijnen en Arabieren deden dat.

In de ogen van velen hunner is dit gewoon een koekje van eigen deeg. In een variant op de uitspraak van Zelensky, vanwege het gegeven dat inmiddels ook de Russen zelf de gevolgen van Poetins agressie beginnen te bespeuren: Hamas heeft de oorlog gewoon bij Israël thuisgebracht.

En het klinkt hard, maar geheel ongelijk hebben die Palestijnen en Arabieren daarmee niet. Ik leef mee met de familie van de slachtof-

Ook de Nederlandse regering valt weer terug in de vertrouwde groef

fers van moord en ontvoering, maar al veel minder met de Israëlische samenleving – nu in een soort paniektoestand verkerend – als geheel, en zeker niet met de Israëlische regering en de Israëlische staat.

Het is ronduit verbijsterend dat een land, zijn bevolking en de door haar gekozen regering – en daarop is dus ook die bevolking aanspreekbaar – meent dat je meer dan een halve eeuw een buurvolk ongestraft kunt discrimineren, arresteren, koeioneren, terroriseren, voor het minste of geringste al van hun grond beroven, verjagen en wat niet al, zonder dat dat zich op een gegeven moment tegen je keert.

Dat je, je wentelend in een zelfgenoegzame cocon van vermeende onschendbaarheid, meent dat je dat allemaal gewoon kunt doen. Dat je op een paar kilometer van het door jouw regering opgerichte ijzeren gordijn vrolijk feest kunt vieren zonder dat de opgekropte frustratie van twee miljoen mensen, samengepropt en opgesloten in een getto

van tweemaal de omvang van Texel, ooit tot een bloederige uitbarsting komt.

Anders dan in het geval van Oekraïne is dit niet een conflict waarin het gelijk evident aan 'onze' kant ligt – integendeel. Met een extreemrechtse regering, waarvan enkele leden openlijk de totale verdrijving van alle Palestijnen uit de bezette gebieden bepleiten, is Netanyahu werkelijk de laatste om zich over een bloedige bejegening door de bloedsbroeders van de door hemzelf met etnische zuivering bedreigde Palestijnen te beklagen.

Wie dit niet onder ogen ziet, ziet niets. De totale ontsporing van Israël, de sluipende illegale annexatie van Palestijns gebied – niet minder illegaal dan die van de Krim en de Donbass door Poetin – heeft al die jaren in Amerika en Europa nooit tot meer geleid dan enig handwringen en een verontrust 'doe-dat-toch-vooral-niet'.

Met de recent in gang gezette interne afbraak van de rechtsstaat is dat handwringen hooguit toe-

genomen. Daarbij is het wrang dat daartegen wél Israëlische burgers massaal de straat op zijn gegaan. Maar tegen de vertrapping van de rechten van hun Arabische medeburgers doen ze niets.

Ook de Nederlandse regering valt weer terug in de vertrouwde groef. Zowel premier Rutte als zijn eerste minister van Buitenlandse Zaken Uri Rosenthal – tijdens zijn kortstondige bewind vooral opgevallen als minister zonder verstand van zaken – kwamen niet verder dan dat we nu 'onverkort achter Israël moeten staan'.

Dat is hoogst onverstandig – en ik doe dat dus ook niet. Dat geldt ook voor de gemakzuchtige oproep tot kalmte zonder ook bij de oorzaken van het conflict en de eenzijdige machtsbalans en dus dodenbalans – tegenover één Israëliër slachtoffer staan al jarenlang gemiddeld honderd Palestijnse – stil te staan. Dat dreigt men zo weer eens naar sint-juttemis door te schuiven, zodat het fundamentele onrecht dat aan het conflict ten grondslag ligt opnieuw bestendig wordt.

Zo'n oproep tot kalmte is gemakkelijk als je de bovenliggende partij vormt, en dan door het traineren van elke duurzame oplossing eindeloos kunt vasthouden aan de voor jou voordelige status quo. Die Israëlische luxe hebben de Palestijnen niet. ●

TAYFUN BALCIK

Programmacoördinator
bij The Hague Peace
Projects voor de Armeens-
Koerdische-Turkse
werkgroep. Lid van de
Nieuw Amsterdam Raad
(Pakhuis de Zwijger).

Veel politici van kleur gaan met buikpijn naar hun werk

Ik zou dezer dagen geen moslimpoliticus in Nederland willen zijn. De brute terreuraanval van Hamas op onschuldige Israëlische burgers en de 'ongeëvenaarde aanval' van Israël op Gaza hebben grote invloed op hoe politici van kleur worden behandeld. Kijk maar hoe Ahmed Aboutaleb wordt verguisd, omdat hij geen Israëlische vlag wil hijsen. Hier kun je de klok op gelijkzetten in een pro-Israëliisch land als Nederland.

Met andere woorden: als je tot op drie cijfers achter de komma afwijkt van de mantra dat 'Israël het recht heeft zichzelf te verdedigen' krijg je de wind van voren van de Afshin Ellians van deze wereld. Hij complimenteert Jesse Klaver op sociale media, omdat de GroenLinks-voorman zich ook achter Israël heeft geschaard. 'Nu de rest van GroenLinks', plakt Ellian nog op die vleeskeuring. Het is ook nooit genoeg.

Ook de leider van de gezamenlijke GroenLinks-PvdA-lijst Verenigd Links, Frans Timmermans, is er als de kippen bij om de kant van Israël te kiezen. Zulke reacties komen vaker voor. Wat Hamas doet wordt veroordeeld als 'afschuwelijk', 'barbaars' en 'beestachtig'. En natuurlijk is het beestachtig, barbaars en afschuwelijk wat er is gebeurd. Niets maar dan ook niets kan deze daden legitimeren, ook het decennialange

geweld van Israël rechtvaardigt het doden van onschuldige kinderen, vrouwen en bejaarden niet. Maar ook het evenzeer barbaarse geweld en de terroristische onderdrukking door de staat Israël heeft geen enkele grond. Helaas worden in westerse media de terroristische daden van Israël niet als zodanig gekwalificeerd. Het is jammer en teleurstellend dat de collectieve afstraffing van Palestijnse kinderen, vrouwen en bejaarden niet als Israëlische staatsterreur wordt gezien. Waarom niet? Tellen alleen de Israëlische doden?

Mensen worden op sociale media de maat genomen, juist door mensen die na 9/11 een carrière hebben gebouwd op islamofobie. Mensen die zelf dus nooit afstand hebben genomen van Israëlische staatsterreur.

De vrijheid van meningsuiting is een groot goed in Nederland, behalve als moslims en politici van kleur zich daarvan bedienen. Neem BIJ1-lijsttrekker Edson Olf. 'Decennia kolonisatie, verdrijving, ont-heemding, moord, apartheid zijn de aanleiding van dit conflict', schrijft hij op X. 'NL en EU hebben hier actieve schuld aan door internationaal recht niet te garanderen en onrecht te laten voortbestaan. Ik wens vrede, compassie en mededogen, en een vrij Palestina.' Daarover kun je van mening verschillen,

maar hij wordt voor rotte vis uitgemaakt door de *usual suspects*.

Laten we even de feiten erbij pakken. Dit jaar, 2023, was al voor de geweldsescalatie van vorige week met meer dan tweehonderd burger-slachtoffers 'het dodelijkste jaar' voor Palestijnen, inclusief kinderen, op de Westelijke Jordaanoever. Als je spreekt over de huidige terreur van Hamas dan is het noodzakelijk dat je ook kijkt naar de context van de Israëlische straffeloosheid tegenover onschuldige Palestijnen.

Een relevante vergelijking: als je Koerdische aanslagen in Turkije wil begrijpen, zoals in Ankara vorige week, dan is het eveneens noodzakelijk om willekeurige bombardementen van de Turkse staatsterreur in Noord-Syrië en Irak erbij te pakken. Geweld ontstaat nooit zomaar. En als je alleen 'au' zegt wanneer mensen met wie jij je identificeert het doelwit zijn, dan ben je onderdeel van het probleem. Dit geldt dus voor Turken die piepen bij PKK-aanslagen, maar evenzeer voor mensen die alleen emoties voelen wanneer Israël wordt aangevallen.

Interessant is verder hoe media zich laten meeslepen en gijzelen. Kijk maar naar de eerste pagina van NOS Teletekst om beter te begrijpen wat ik bedoel. De helft van het nieuws gaat over Israël. Er zijn een extra NOS-journaals op NPO1.

'Alsof Nederland is aangevallen'

app ik naar broeders, om naar wat lucht te happen vanwege de institutionele druk die ik in mijn buik voel. 'Heb je de memo gemist, we staan nu aan de kant van de bezetter', appt een vriend cynisch terug. In onze safe spaces zijn we eventjes vrij, tot dat we ons weer moeten voegen naar de witte, institutionele blik, die van ons wil dat we afstand nemen van de terreur van Hamas en verder onze smoel houden. Alsof we dat niet doen wanneer we dat niet expliciet doen. Je bent verdacht totdat je afstand neemt. En daarna eigenlijk nog steeds. Het moet elke dag gebeuren, op commando. Sorry, maar we leven niet meer in 2001. Want hoe zit het met de mensen die nooit afstand nemen van Israëlische staatsterreur?

Deze ongelijke behandeling, ook dat er Israëlische vlaggen worden gehesen en geen Palestijnse vlaggen, maakt mij ongelukkig en verdrietig. Tellen moslimslachtoffers niet?

Shit, ik heb weer buikpijn. Juist, omdat ik mij genoodzaakt voel om deze column te schrijven en weet wat hijgerigheid veroorzaakt. Nog meer polarisatie en segregatie, waarmee we wederom een buitenlands conflict importeren naar Nederland. Is dat echt wat we willen hier? Laten we de monologen voor eigen parochie voor ons houden en een dialoog voeren met elkaar. *Peace in the Middle-East.* ●

LODY VAN DE KAMP

Rabbin en publicist.

Ik sta in het midden

En zo waan ik mij gevangen te zitten tussen twee dramatische gebeurtenissen. Anderhalve week geleden begon het drama van dit moment met die niet te beschrijven Hamas-slachting. Dat is de ene kant.

En aan de andere kant? Op dit moment weten we nog steeds niet wanneer die honderdduizenden soldaten dat stukje Gaza, van waaruit deze keer alle ellende is gekomen, binnen gaan trekken voor een grondoffensief. Een fase in deze oorlog die nu aan die andere kant van de scheidslijn hoe dan ook nog heel veel meer menselijk leed en verdriet gaat veroorzaken.

Dit bekneeld zitten tussen gebeurtenissen, tussen drama's, tussen keuzes maken is een gegeven dat voor mij sinds jaar en dag verbonden is aan het betrokken zijn bij het fenomeen dat de Joodse staat Israël heet.

Die betrokkenheid ken ik zelf al vanaf heel jonge leeftijd. Van de driekwart eeuw die de staat Israël dit jaar oud is, heb ik verreweg de meeste jaren bewust meegemaakt. De eerste jaren als kind. De zionistische droom direct na de Holocaust. De mogelijkheid van een eigen stuk land waarop het de Jood na negentien eeuwen van ballingschap eindelijk was gegeven het moede hoofd neer te leggen.

Ik was nog maar acht jaar oud. Maar de beelden in 1956 van een wreed ontwaken uit die droom door de tweede oorlog die de jonge staat toen moest voeren met de omringende buurlanden staan mij nog heel helder voor de geest.

En nog maar tien jaren later, ik zat inmiddels midden in mijn rabbinstudie, werd een nieuwe strijd gevoerd die voor de Joodse inwoners de geschiedenis inging als de Zesdaagse Oorlog. Voor de Arabisch-Palestijnse bewoners werden die oorlogsdagen ervaren als het directe vervolg op de Nakba, de catastrofe die voor hen ooit begonnen was toen de Joodse Staat werd opgericht.

Het duurde niet opnieuw een decennium. In 1973 zaten wij op de heiligste dag van het Joodse Jaar, de Grote Verzoendag, Jom Kippoer, zoals gebruikelijk de gehele dag in de synagoge. Tijdens de gebedsdienst sijpelden de berichten binnen dat er opnieuw sprake was van een enorme gewapende confrontatie tussen de buurlanden en 'ons' Israël.

Haarscherp herinner ik mij de beklemmende gevoelens die ik tijdens en na de drama's van die Jom-Kippoeroorlog beleefde. Het waren gevoelens van machteloosheid. Wat gebeurt daar allemaal in Israël? Maar ook: wat komt er allemaal op mij af? Welke verantwoordelijkheden zouden voor mij als Jood, als

aankomend rabbin, nu zijn weggelegd? Het was de tijd van de trauma's na de strijd, van vliegtuigkapingen, van aanslagen, van radeloosheid en onmacht. Angst, overal om mij heen.

Het dubbele echter is dat het tegelijkertijd ook een tijd van hoop op toch betere tijden en vertrouwen was. De Eeuwige gaat ooit die vrede stichten voor iedereen die heeft geleden onder de vreselijke conflicten.

In mijn kinderjaren was de Joodse Staat ooit als droom geboren. Vijfentwintig jaren later besepte ik dat de afwezigheid van vrede een realiteit was. Een realiteit die met het voortschrijden van het bestaan van Israël, te midden van voortdurend geweld en oorlog, blijft.

Met de gebeurtenissen van de afgelopen weken in het achterhoofd vraag ik me zelf nu opnieuw af waar ik eigenlijk sta. Tussen het leed van de een en het leed van de ander? Tussen het verdriet aan deze kant van de grens en het verdriet aan de andere kant? Of misschien wel de meest ingewikkelde van de dilemma's, tussen rechten van de een en het gelijk van de ander? Leven met dilemma's kan verlamdend werken. Gevangen zitten tussen conflicterende waarheden dwingt de mens soms tot een bijna onontkoombare passiviteit.

De ernst van de realiteit om mij

heen behoedt mij echter, G'ddank, voor het toegeven aan het niets doen. Integendeel. De feitelijke strijd speelt zich af ver weg van ons veilige Nederland. Het einde van de oorlog zal daar moeten worden bedongen. Dat is iets wat wij hier niet kunnen. Maar hier wacht ons die andere taak.

Wat zich in Israël en Gaza afspeelt laat opnieuw diepe sporen achter in de samenleving hier in Nederland. Groepen worden tegenover elkaar geplaatst. Elementen van islamofobie en antisemitisme worden door het conflict zichtbaar in de openbare ruimte.

Er zijn veel mensen die beschouwen een pro-Israël manifestatie of een pro-Palestina evenement als een probaat middel om iets van actie te kunnen tonen. Tenminste dit. Daar kunnen ze hun verdriet, zorgen of boosheid kwijt.

Zelf geloof ik helemaal niet in deze eenzijdige bezigheden. Deze plaatsen meningen, visies en emoties tegenover elkaar. Zij geven slechts ruimte aan het groeien van gevoelens van animositeit ten opzichte van die ander.

Ikzelf heb de keuze gemaakt, al lang geleden, om juist die ander op te zoeken. Die ander die niet mijn keuzes deelt in het conflict, die zich verbonden en solidair voelt met hen aan de andere kant van de grens. En zo delen wij samen onze zorgen, leedwezen en pijn. •

YAVUZ BAYDAR

Waarom Erdogan geen bemiddelende rol in Gaza krijgt

Terwijl de spanningen en zorgen in Gaza voortdurend toenemen – na de aanval van Hamas op Israël en vóór de invasie van Israël – ligt de internationale focus op twee topprioriteiten voor beide partijen in het uiterst bloedige conflict: het redden van burgerlevens en het bereiken van een staakt-het-vuren.

Voor beide doelstellingen zijn de ogen gericht op drie regionale actoren – Egypte, Turkije en Qatar. Veel internationale leiders, waaronder de Amerikaanse president Biden, lijken zich steeds meer zorgen te maken over de onvoorspelbare gevolgen van een massale Israëlische operatie om Gaza geheel of gedeeltelijk over te nemen.

De Turkse president Recep Tayyip Erdogan, die bekend staat als een ‘vriend’ van Hamas, slaat nu een toon aan die we niet van hem gewend zijn. Hij herhaalde onlangs wat hij in juli vorig jaar over het onderwerp had gezegd: ‘Het vestigen van een onafhankelijke Palestijnse staat met Oost-Jeruzalem als hoofdstad binnen de grenzen van 1967, gebaseerd op de maatstaven van de Verenigde Naties, is essentieel voor de vrede en stabiliteit van onze

hele regio.’

Erdogan richt zijn felle retoriek op de Verenigde Staten, wier recente militaire manoeuvres voor de kust van Israël hij scherp bekritiseerde. ‘Wat hebben jullie daar te zoeken?’ Ondertussen geeft Ankara voortdurend signalen af dat het bereid is te bemiddelen voor de vrijlating van gijzelaars die Hamas in Gaza vasthoudt en voor een eventueel staakt-het-vuren.

Onlangs voegde Annalena Baerbock, de Duitse minister van Buitenlandse Zaken, zich bij degenen die hopen dat Turkije of Egypte bemiddelt. In Turkije staan dergelijke oproepen ook op de agenda, inclusief van vertegenwoordigers van de kleine en angstige Joodse gemeenschap in Istanbul.

Maar is Erdogans Turkije acceptabel als bemiddelaar? Er zijn twee grote bezwaren. Ten eerste de relaties met Hamas, die door Israël, Frankrijk en de Verenigde Staten als ‘veel te innig’ worden beschouwd. Ten tweede de Turkse aanvallen op de door Koerden gedomineerde Syrische Democratische Strijdkrachten (SDF) in Noord-Syrië, die door het Westen gesteund worden vanwege de oorlog tegen IS.

Turkije is een van de weinige landen die Hamas geen terroristi-

sche organisatie noemt. Integendeel, Turkije heeft de banden met Hamas juist geïntensiveerd. In 2012 opende Hamas kantoren in Istanbul als onderdeel van een reeks strategische stappen. Dit wekte verder argwaan in Israël, waarmee de betrekkingen al ernstig waren verslechterd vanwege een Israëlische aanval in 2010 op een scheepskonvooi dat onderweg was naar Gaza.

In 2021 beweerde het Jerusalem Center for Public Affairs in een rapport dat het Istanbulse hoofdkantoor van Hamas niet alleen honderden terreuraanvallen tegen Israël’s heeft gecoördineerd, maar ook miljoenen dollars heeft witgewassen.

Ook verleende Ankara het Turkse staatsburgerschap aan minstens twaalf hooggeplaatste Hamas-figures en was de Turkse regering van plan dit ook aan andere leden te verlenen, zo meldde de Britse krant the Telegraph.

‘Erdogan onderhoudt warme banden met topfunctionarissen van Hamas, waaronder Ismail Haniyeh en Saleh al Arouri, twee van de vermoedelijke breinen achter de recente aanslagen’, schreef Sinan Ciddi, een vooraanstaande Turkije-expert verbonden aan een Amerikaanse denktank. En in 2015 was Khaled Mashal,

medeoprichter en oud-voorzitter van Hamas, eregast en spreker op een bijeenkomst van Erdogans AK-partij in Konya.

In Israël en ook in het Amerikaanse Congres gaan nu stemmen op Erdogan om tekst en uitleg te vragen over zijn betrekkingen met Hamas. Ze eisen dat hij de kantoren van Hamas sluit en de Turkse paspoorten van Hamas-leiders intrekt. Het is de vraag of Erdogan hiertoe bereid is, en zo niet, hoe Ankara dan wel als bemiddelaar kan worden geaccepteerd.

Een tweede hindernis zijn de betrekkingen van Turkije met de Koerden, die net als de Palestijnen ook geen eigen staat hebben. Erdogan beschouwt Hamas niet als een terreurorganisatie, maar de gewapende tak van de Syrische Democratische Strijdkrachten (SDF) wel, vanwege hun banden met de Koerdische Arbeiderspartij PKK. Erdogan beschuldigt Zweden van het herbergen van terroristen en blokkeert daarom het NAVO-lidmaatschap van dit Scandinavische land, tot grote irritatie van de VS.

Gezien deze giftige situatie is het niet aannemelijk dat Biden akkoord gaat met Erdogan als bemiddelaar in het Gaza-moeras. De verwachting is dat Egypte deze rol op zich gaat nemen. •

TAHIR ABBAS

Hoogleraar
Radicaliseringsstudies
(Universiteit Leiden).

Israëliërs en Palestijnen moeten over hun schaduw heen springen

Het Israëliësch-Palestijnse conflict, dat al decennia oud is, roept sterke emoties op. Velen stellen zich dit conflict voor als een strijd tussen onderdrukkers en onderdrukten, maar dat doet de complexe geschiedenis, de tegenstrijdige verhalen, de territoriale claims, de rol van externe actoren, extremistische ideologieën en de vele lagen van tragiek niet helemaal recht. De duivel zit in de details. We moeten deze nuances zien en gedeelde ervaringen onderscheiden, om zo onderling begrip voor elkaar te bevorderen en het verzoeningsproces te vergemakkelijken.

Ontegenzeggelijk heeft dit conflict diepgaand leed veroorzaakt voor beide partijen. Leed dat ook diepe historische wortels heeft. De verdrijving en gedwongen verplaatsing van Palestijnen na de gebeurtenissen van 1948, de beruchte Nakba, blijven van invloed op latere generaties. Ze worden erkend als een zwaar historisch trauma. Tegelijkertijd dragen Israëliëse burgers de blijvende erfenis van de Holocaust en eeuwen van vervolging en discriminatie met zich mee, wat hun collectieve bewustzijn

diepgaand heeft beïnvloed.

Extremistische aanvallen met verlies van onschuldige levens aan beide zijden herinneren eraan dat het Israëliësch-Palestijnse conflict alle aspecten van het leven doordringt. Dit omvat Hamas' verwerpelijke praktijk om opzettelijk Israëliëse burgers aan te vallen en raketbeschietingen in dichtbevolkte gebieden, maar ook de gewelddadige Israëliëse reacties die tot vele slachtoffers onder Palestijnse burgers hebben geleid.

Vijandigheid en geweld zijn in dit conflict troef. Dat heeft historische oorzaken, maar ook oorzaken die een kortere geschiedenis hebben. Militante organisaties, waaronder Hamas, ontstonden als reactie op de economische problemen in Gaza, die het gevolg waren van de Israëliëse blokkade. Hamas beweert op te komen voor de rechten van het Palestijnse volk, maar haar aanvallen op burgers zijn onverdedigbaar en richten zich meedogenloos op onschuldigen. Israël stelt dat strenge veiligheidsmaatregelen noodzakelijk zijn om terrorisme effectief te bestrijden. Critici brengen daar echter tegenin dat deze maatregelen vaak overmatig en onevenredig gewelddadig zijn, terwijl de

Israëliëse autoriteiten weggijken als Israëliëse kolonisten geweld plegen. Zij kunnen strafeloos hun gang gaan, terwijl de Palestijnen in de bezette gebieden collectief worden bestraft voor de daden van Hamas en andere strijdgroepen.

Het Israëliësch-Palestijnse conflict is geworteld in de botsing van groepsidentiteiten en uiteenlopende historische narratieven. Israëliërs en Palestijnen hebben religieuze en culturele banden met het land, die ze generaties lang hebben doorgegeven. De tegenstrijdige beweringen van beide partijen over Jeruzalem en de andere heilige plaatsen spelen een cruciale rol in de territoriale conflicten. Bovendien hebben externe actoren vaak het conflict verlengd om hun strategische doelen te bereiken. Ze hebben zich beter kunnen streven naar rechtvaardigheid, veiligheid en verzoening. Omdat het gebied politiek gezien instabiel is hebben extremistische ideologieën zich er gemakkelijk kunnen verspreiden, waardoor de situatie nog explosiever wordt dan die al was.

Vrede bereiken in dit schijnbaar onoplosbare conflict is een complexe taak. Die wordt bovendien nog bemoeilijkt door de diepgewortelde vijandigheden

en de voortdurende territoriale geschillen. Toch is het essentieel dat Israëliërs en Palestijnen zich inzetten om samen te leven en streven naar een gezamenlijke zoektocht naar waardigheid, met het oog op het welzijn van hun kinderen en toekomstige generaties. Daarom moeten Israëliërs en Palestijnen de menselijke waardigheid van elkaar erkennen en dat die andere groep ook recht heeft op veiligheid. Verzoening vereist dat extremisten, die haat prediken, geweld plegen en een totalitaire oplossing voortaan, worden gemarginaliseerd. Verder zullen beide partijen straks moeilijke concessies moeten doen.

Een eerlijke en rechtvaardige oplossing moet gebaseerd zijn op het recht op zelfbeschikking en de universele mensenrechten. De *civil society* kan hierbij een belangrijke rol spelen bij het bepalen van de weg vooruit. Het opbouwen van wederzijds begrip zal wellicht veel tijd kosten, maar het blijft de enige op compassie gebaseerde benadering om dit conflict effectief aan te pakken en op te lossen. Alle betrokken partijen dragen de verantwoordelijkheid om de benodigde moed op te rapen en empathie en morele wijsheid te tonen om deze koers kordaat te volgen. ●

‘Ik ben hier om Palestina te steu

Zo'n vijftienduizend demonstranten verzamelden zich zondag op de Dam in Amsterdam. 'Ik wil de mensen die lijden een hart onder de riem steken.'

BEELD: TAYFUN BALCIK

● TAYFUN BALCIK

In tram 13 van Amsterdam Nieuw-West naar de Dam stapt bij elke halte wel een Palestina-demonstrant binnen. Ze zijn te herkennen aan de Palestijnse sjaals (*keffiyehs*) en opgevouwen vlaggen op stokken die ze mee hebben. De toeristen met rolkoffers kijken er met grote ogen naar. Er zijn nog geen leuzen te horen. Wel wordt al druk gebeld met vrienden die ook naar de Dam gaan. 'Waar ben je precies', vraagt een jongen, nadat hij naar de Instagramposts van vrienden heeft gekeken. Voor de rest zijn er gespannen blikken van veel jonge

Palestina-demonstranten.

De ontlading is er al direct bij het uitstappen. De vlaggen en sjaals gaan demonstratief omhoog.

'Ik ben hier om Palestina te steunen, maar ik ben hier ook tegen de ontkenning in het Westen van wat er al jaren met de Palestijnen gebeurt', zegt een twintiger. Hij is een student uit Jordanië, en heeft eveneens een *keffiyeh* op en een donkere zonnebril die nonchalant op de punt van zijn neus rust, waardoor zijn ogen zichtbaar zijn. 'Israël zegt dat ze tegen terrorisme zijn maar dan halen ze uit met dezelfde terreur, maar dan tien keer erger.'

Er zijn duizenden mensen op de demonstratie afgekomen. NOS schat dat het er zo'n vijftienduizend waren. De Dam stroomt snel

de twee à drie jaar, in de laatste 15 jaar. Palestijnen worden om de zoveel jaar platgebombardeerd. En elke keer lijkt het een stukje erger te worden. En dan zijn er weer protesten. Toch moest ik hier gewoon zijn. Uit solidariteit'

Ietsje centraler op de Dam wil ook Hani met me praten. Hij komt oorspronkelijk uit Palestina, maar woont in Engeland. Hij was toevallig in Amsterdam op vakantie. 'Ook al beseffen we dat ons samenzijn hier weinig verschil maakt voor de mensen daar, hetgeen pijn doet, moest ik hier vandaag zijn. Ik wil de mensen die lijden een hart onder de riem steken.'

Hani is al een paar keer eerder in Amsterdam geweest. 'Maar ik heb nog nooit zo'n grote Palestinademonstratie gezien hier. Het is goed om onze telefoons en sociale media-accounts vandaag goed te gebruiken, want wat hier gezegd wordt is de waarheid, en die is anders dan westerse media ons willen doen geloven. Ze suggereren dat het alleen maar over Hamas gaat. Het grote probleem van geweld ligt niet bij de Palestijnen, dat ligt bij Israël,' zegt Hani, die daarna door zijn vrienden de menigte in wordt gesleurd.

‘Genoeg is genoeg. Geef het land terug en bevrijd de Palestijnen’

vol. Voor de Nieuwe Kerk staat de twintiger even stil en kijkt naar de aanzwellende mensenmassa. Op de vraag of hij eerder zulke aantallen heeft gezien, reageert hij gelaten. 'Misschien zijn deze aantallen in Nederland bijzonder, maar wij zijn aan deze situatie van oorlog en protesten gewend geraakt.' Hij zegt het alsof het een rituele dans betreft. 'Helaas gebeurt dit nu om

Op het podium zijn de speeches al begonnen. Veel demonstranten zijn goed voorbereid. Dus met bordjes, spandoeken of karton met eigen, vaak Engelstalige teksten. 'You don't have to be a muslim to stand with Palestine, you have to be a human', draagt een vrouw op een protestbord. En op de achterkant staat: 'From shore to shore a free Palestine we'll restore.' En op een

nen'

groot spandoek staat de tekst 'Palestinian voices will be heard.'

Er zijn traditioneel veel moslims bij zulke pro-Palestina demonstraties aanwezig. Dus hier en daar wappert er ook een Turkse, Marokkaanse of Syrische vlag. Maar het aantal aanwezige witte Nederlanders valt ook op. Waaronder de veteraan Fred van Waarden, die nog in de jaren tachtig heeft gediend bij de Nederlandse VN-missie in Libanon. 'Ik ben erg bang voor wat er staat te gebeuren in Gaza', zegt hij. 'Er worden natuurlijk constant bombardementen uitgevoerd door Israël. Maar dat gebeurt nu op een schaal die ik nog niet eerder zag in dit conflict. Het is echt van een andere grootte.'

Ook een moslimfamilie uit Zaandam wilde er vandaag bij zijn. De kleinste onder hen zegt dat hij geld wil geven aan de kinderen 'die daar niks' meer hebben. 'Zo hoeven ze zich ook niet om geld zorgen te maken', zegt de jongeman.

Programmamaker en docent Max de Ploeg loopt met een Palestina-vlag voorbij. Hij is al bij veel Palestina-demonstraties geweest. 'Die van vandaag is wel vrij groot', zegt hij. 'Ik moet de betekenis van deze demonstratie nog laten bezinken. Er zijn al vaker grote solidariteitsdemonstraties geweest. Ik merk gewoon, zelfs na al die jaren, dat er vanuit de institutionele wereld nog steeds eenzijdig de kant van Israël gekozen wordt. En het lijkt alleen maar erger te worden.'

BEELD: TAYFUN BALCIK

Van het vertrek van politica Kauthar Bouchallikht – die zich terugtrok als kandidaat-Kamerlid van GroenLinks-PvdA vanwege de haars inziens te pro-Israëlische koers van de partijen – was hij nog niet op de hoogte. 'Als ze is vertrokken omdat Verenigd Links zich te eenzijdig opstelt in het Israëlisch-Palestijnse conflict, dan vind ik dat een goede zaak', zegt hij. 'Als je links bent en je neemt hier geen duidelijke stelling, dan ben je volgens mij ook niet echt links.'

'Jullie zijn zelf terroristen'

Ook Abdel el Bacha – die bij de multiculturele omroep NTR werkt – is uit solidariteit met het Palestijnse volk gekomen, vertelt hij. Maar vooral ook als protest tegen de 'hypocrisie' die er volgens hem heerst in de politiek en 'het narratief 'van de media'. 'Er zijn dubbele standaarden in de media', legt hij uit. 'Ik begrijp heel goed dat Kauthar niet meer op de kieslijst wil staan bij Verenigd Links. Ze voelt zich niet gesteund. Ikzelf, met een links hart, heb die steun voor het Palestijnse perspectief ook erg gemist. Misschien kan ze nu haar verhaal wel doen. En dat is best schrijnend voor een politieke partij die zichzelf links noemt en voor emancipatie zou zijn.'

Abdel el Bacha voelt zich emotioneel sterk betrokken bij het Israëlisch-Palestijnse conflict. 'Er zijn natuurlijk een heleboel conflicten op de wereld. Ik wil niet zeggen dat andere conflicten niet belangrijk zijn. Maar hier komt die dubbele standaard in het Westen, die overduidelijk pro-Israëlisch is ondanks alle mensenrechtenschendingen, heel sterk naar voren. En dat ligt

BEELD: TAYFUN BALCIK

mij dwars. Wat Hamas heeft gedaan, is verschrikkelijk. Maar de context van decennialange onderdrukking van de Palestijnen moeten we absoluut niet vergeten,' aldus El Bacha.

gaat. De Palestijnen worden al meer dan 75 jaar onderdrukt door Israël. Genoeg is genoeg. Geef het land terug en bevrijd de Palestijnen.'

Maar moet je het daarom ook genocide noemen? 'Ja, de grootste misdaad die tegen een volk kan worden gepleegd, die vindt nu plaats tegen de Palestijnen,' zegt ze.

Even later cirkelen er drie vliegtuigjes met pro-Israëlische boodschappen hoog in de lucht over de Dam. Daarop staan de vredesboodschappen 'Shalom Salaam' en 'Make Falafel, Not War' en de provocerende tekst 'Love Humus, not Hamas'. Demonstranten zijn woedend omdat ze als terrorist worden weggezet. 'Jullie zijn zelf terroristen', roept iemand boos. 'Nazi kolonisten', roept een ander. Er is veel onrust en boegeroep te horen, vanwege de rondcirkelende vliegtuigjes.

Niet veel later begint het te regenen en verschijnen de paraplu's. De mensenmassa komt in beweging. Tot aan het Westerpark wordt hard in het Arabisch gescandeerd. Maar ook de Engelstalige leuzen 'From the river to the sea, Palestine will be free' en 'Free Free Palestine' zijn veelvuldig te horen.

Gedurende mars vallen de bordjes met genocide- én Holocaust-vergelijkingen op. 'Who is the Anne Frank now?', staat er op een. 'Stop Genocide, Free Palestine', heeft een jonge vrouw geschreven op een bord. Ook worden overal stickers geplakt in vergelijkbare bewoordingen. 'Alweer pleegt Israël oorlogsmisdaden. Een genocide ligt op de loer', staat er op een sticker. Met daaronder een afsluitend verwijt aan Nederland: 'Blijf vooral toekijken!' •

Inmiddels is het zo druk op de Dam dat iedereen weer moet inschikken. De vrouwen met het spandoek ('Palestinian voices will be heard') komen pal voor ondergetekende te staan. Een van hen is Aischa. Waarom kiest ze juist voor deze woorden?

'De sociale media zijn nu bezig met shadow banning (posts van gebruikers zijn dan niet zichtbaar voor andere gebruikers) op Instagram', zegt ze. Volgens Aischa kunnen mensen in het Westen zo niet echt zien wat er plaatsvindt. 'Wat in Gaza gebeurt is genocide, dat is etnische zuivering, de waarheid moet onmiddellijk gehoord worden', zegt ze.

Maar is de term genocide wel terecht, ook met het oog op wat de Joden in de Tweede Wereldoorlog is overkomen? 'Ja, als je nu met antisemitisme aan komt zetten om ons de mond te snoeren, dan sta je echt aan de verkeerde kant van de geschiedenis.'

Als je pro-Palestina bent, betekent dat niet dat je antisemitisch bent, aldus Aischa. 'Het is zonneklaar dat het hier om een genocide

Aanpak van moslimdiscriminatie institutioneel wantrouwen

Nederlandse moslims behoren tot de bevolkingsgroepen die het vaakst discriminatie ervaren. Toch komt het beleid gericht tegen deze vorm van discriminatie maar moeizaam op gang. Een overzicht.

In 2020 bleek uit onderzoek van het SCP naar ervaren discriminatie dat 55 procent van de Nederlandse moslims dagelijks te maken heeft met discriminatie. Als degenen die twijfelen of ze gediscrimineerd worden vanwege hun islamitische geloof worden geloofd, stijgt dit percentage tot 69 procent.

● EWOUDE BUTTER

Toen onder het toezien van het publiek en een verslaggever van dagblad *Het Vrije Volk* in 1976 een moskee in Schiedam een moskee in brand werd gestoken, werd dit als een incident gezien. Dat gebeurde ook toen er in 1992-1993 moskeeën in negen verschillende gemeenten werden beklad met leuzen; toen na de aanslagen op 11 september 2001 moskeeën vijftig keer doelwit waren van verschillende vormen van geweld; en in de weken na de moord op Theo van Gogh, toen er 106 gevallen van islamofobie geweld werden geregistreerd, waaronder 45 gericht tegen moskeeën.

De verbale en fysieke geweldsuitingen gericht tegen moslims werden door enkele politici, voornamelijk van GroenLinks en PvdA-huize, veroordeeld, maar moslimdiscriminatie, moslimhaat (of islamofobie) werd niet als probleem benoemd, laat staan dat er beleid werd ontwikkeld.

2010: meer aandacht voor moslimdiscriminatie

Dat begon pas te veranderen rond 2010. Dit had verschillende oorzaken. De verkiezingswinst van de Partij voor de Vrijheid (PVV) en de vorming van een kabinet met PVV-gedoopte steun leidde tot zorgen over de positie van minderheden, met name moslims. Organisaties zoals het Samenwerkingsverband Marokkaanse Nederlanders (SMN), het Contactorgaan Moslims en Overheid (CMO) en het Euromediterraan Centrum Migratie en Ontwikkeling (EMCEMO) vroegen aandacht voor islamofobie. De laatste organisatie richtte ook het Collectief tegen Islamofobie en Discriminatie op en vroeg wetenschapper Ineke van der Valk als eerste in Nederland onderzoek naar moslimhaat te doen. Het was het begin van een meerjarig monitorproject, met inmiddels vier gepubliceerde versies. Tot slot schreven enkele onderzoekers, waaronder ondergetekende, met regelmaat over het onderwerp op de blogs Republiek Allochtonie en Closer van antropoloog Martijn de Koning.

In 2014 voerde het Sociaal Cultureel Planbureau (SCP) op ver-

BINNENHOF (BEELD: EWOUDE BUTTER)

zoek van het ministerie van SZW voor het eerst een onderzoek uit naar ervaren discriminatie, inclusief moslimdiscriminatie. Vanaf 2014 begonnen antidiscriminatievoorzieningen (ADV's) en de politie met aparte registratie van moslimdiscriminatie (de politie stopte hier overigens weer mee in 2019). In 2015 was er, onder andere na aanslagen in Parijs, sprake van een forse toename van meldingen van moslimdiscriminatie. In hetzelfde

jaar werden zowel Meld Islamofobie als de politieke partij Denk opgericht, die beiden het onderwerp moslimdiscriminatie met succes agendeerden.

In de daaropvolgende jaren kwam er meer aandacht aan de veiligheid van moskeeën en werden landelijk en lokaal meer onderzoeken uitgevoerd. Een van de eerste onderzoeken in opdracht van de Rijksoverheid werd in 2017 uitgevoerd en ging over triggerfac-

TWEE VERSIES VAN DE MONITOR MOSLIMDISCRIMINATIE

wordt bemoeilijkt door

toren van moslimdiscriminatie. Directe aanleiding hiervoor was een onderzoek naar triggerfactoren van antisemitisme, waaruit bleek dat Nederlandse jongeren veel negatiever dachten over moslims dan over joden. Later volgden onder andere onderzoeken naar ervaren moslimdiscriminatie in de gemeenten Utrecht, Rotterdam en Amsterdam en verschenen er enkele specifieke studies naar discriminatie van moslims op de arbeidsmarkt, in het onderwijs en in de media.

Moslimdiscriminatie in verkiezingsprogramma's en regeerakkoorden

In de loop der jaren kwam er aandacht voor moslimhaat of moslimdiscriminatie in verkiezingsprogramma's van verschillende politieke partijen. In 2017 verscheen het onderwerp in de programma's van ChristenUnie, D66, GroenLinks, PvdA, Denk en CDA. In 2021 waren het D66, GroenLinks, PvdA, Denk en BIJ1 die het onderwerp behandelden.

Het onderwerp maakte ook zijn entree in de regeerakkoorden. Het derde kabinet Rutte was het eerste kabinet dat het tegengaan van moslimhaat, samen met andere vormen van racisme en discriminatie, expliciet in het regeerakkoord opnam: 'Voor (...) moslimhaat (...) is geen plaats in onze samenleving', schreven de coalitiepartijen.

Het kabinet nam vervolgens weinig concrete maatregelen. In een aangenomen motie van Gijs van Dijk en Kirsten Van den Hul (beiden PvdA) werd het kabinet gevraagd gesprekken te voeren met vertegenwoordigers uit de islamitische gemeenschap met als doel specifiek beleid tegen moslimdiscriminatie te ontwikkelen, zoals dat ook met antisemitisme het geval is. Het kabinet voerde vervolgens gesprekken met moslims en niet-moslims en concludeerde hieruit dat er geen aanleiding was voor specifiek beleid, maar dat er ingezet moest worden op een breed antidiscriminatiebeleid waarin ook aandacht is voor moslimdiscriminatie. Zo worden lokale overheden ondersteund bij de aanpak van discriminatie, waaronder moslimdiscriminatie.

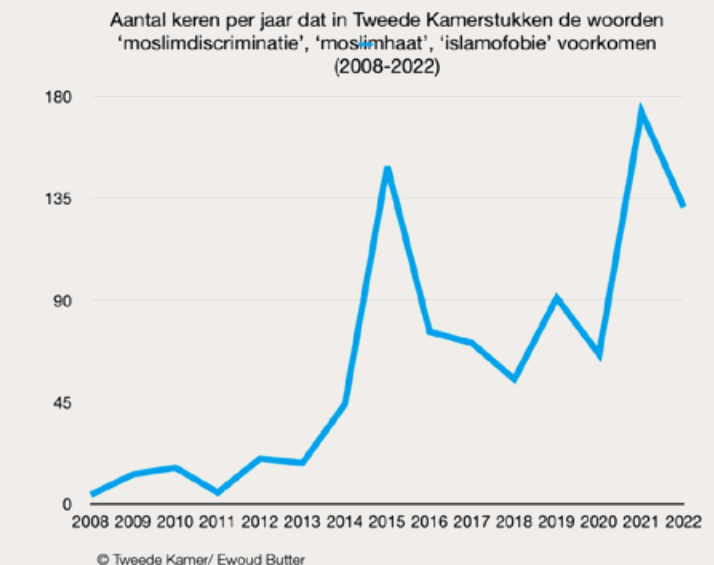
Tijdens de vorige kabinetsperiode signaleerde Republiek Allochtonie dat de politie in 2019 in stilte

keëen en kwam het toeslagen-schandaal op de politieke agenda.

Vijf maatschappelijke organisaties publiceerden in 2020 een manifest waarin ze nadrukkelijk vroegen om meer structurele aandacht voor moslimdiscriminatie en onder andere pleitten voor registratie door de politie. Ruim 600 respondenten namen begin 2021 deel aan een peiling en formuleerden samen 225 voorstellen om moslimhaat en -discriminatie tegen te gaan.

'In een motie werd het kabinet gevraagd specifiek beleid tegen moslimdiscriminatie te ontwikkelen'

gestopt was met het apart registreren van moslimdiscriminatie, ontdekte NRC dat minimaal 10 gemeenten illegaal undercover onderzoek lieten doen in mos-

In de Tweede Kamer kwam het onderwerp moslimdiscriminatie (of islamofobie of moslimhaat) in de loop der jaren ook vaker aan de orde. Daarbij valt op dat het woord 'islamofobie' sinds 2019 minder vaak wordt gebruikt en moslimhaat en vooral moslimdiscriminatie gangbaarder zijn geworden.

Dat dit soort cijfers een vals beeld kunnen geven, blijkt wanneer nader naar de Kamerdocumenten wordt gekeken. Zo viel bijvoorbeeld het woord 'moslimdiscriminatie' in 2022 weliswaar in 93 verschillende Kamerdocumenten, maar ging het in 57 van deze gevallen om documenten waarin alleen de wens van Stephan van Baarle (Denk) werd vermeld om een apart debat te voeren over de aanpak van moslimdiscriminatie. Een wens die nimmer in vervulling ging.

Wat gebeurde er gedurende deze kabinetsperiode (januari 2022- september 2023) wel?

Het laatste kabinet Rutte zette het beleid van Rutte III voort en liet in maart 2022 aan de Kamer weten dat de aanpak van moslimdiscriminatie een integraal onderdeel zal zijn van een samenhangend

Rutte IV

In het regeerakkoord dat het vierde kabinet Rutte in januari 2022 presenteerde, werd moslimhaat opnieuw vermeld.

plan tegen discriminatie en racisme. Een plan waarin generiek beleid wordt gecombineerd met specifieke maatregelen per situatie tegen moslimdiscriminatie.

Dat kreeg in de praktijk onder andere vorm in een handreiking, getiteld *Vergroten meldingsbereidheid bij discriminatie: een public-design aanpak*. Deze handreiking was deels gebaseerd op lessen die geleerd waren uit de *'proeftuin moslimdiscriminatie melden'*. Ook werd een *handreiking voor gemeenten* gepubliceerd om specifieke discriminatiegronden aan te pakken, waaronder ook moslimdiscriminatie.

Specifieker gericht op moslimdiscriminatie was de opdracht die het ministerie van Sociale Zaken heeft gegeven voor een nog niet gepubliceerd onderzoek naar de discriminatie van moslima's op de arbeidsmarkt.

Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme

Een belangrijke agenderende rol werd de afgelopen jaren meermalen vervuld door Rabin Baldewsingh, de in 2021 aangestelde Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme (NCDR). In september 2022 presenteerde hij het eerste Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme waarin onder andere gepleit voor een betere registratie van moslimdiscriminatie, een nationaal onderzoek naar moslimdiscriminatie en de evaluatie van de wet

gelaatsbedekkende kleding ('het niqaabverbod').

Aan de eerste twee punten wordt inmiddels invulling gegeven. De politie is zich aan het voorbereiden om de mogelijkheid tot registratie van moslimdiscriminatie opnieuw mogelijk te maken. Het ministerie van Sociale Zaken gaat dit najaar bekend maken wie een grootschalig nationaal onderzoek naar moslimdiscriminatie mag gaan uitvoeren. De Tweede Kamer nam met een kleine meerderheid een amendement van Stephan van Baarle aan om hiervoor 250.000 euro te reserveren. Tegen dit voorstel stemden VVD, PVV, FvD, SGP, JA21 en de eenmansfracties BBB, Van Haga en Pieter Omtzigt.

maar ligt het op het bordje van de minister van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW). Waarschijnlijk is dit zo omdat dit ministerie al ruim een decennium verantwoordelijk is voor het integratie- en inburgeringsbeleid en al jarenlang contacten onderhoudt met veel islamitische organisaties.

Het ministerie van SZW had sinds oktober 2021 echter haar handen vol aan eerdergenoemde NRC-publicatie, waaruit bleek dat gemeenten enkele jaren undercover onderzoek hadden laten doen naar moskeeorganisaties. Deze affaire veroorzaakte een flinke deuk in het vertrouwen van Nederlandse moskeeën in de Nederlandse overheid. Ambtenaren van het ministerie investeerden

keling' en pleit ervoor dat de overheid zelf actief gedupeerden op de hoogte moet stellen van schendingen van hun grondrechten.

Nationaal Coördinator tegen Discriminatie en Racisme, Rabin Baldewsingh, reageerde op LinkedIn: 'Een kwalijke en verwerpelijke zaak, en tegelijkertijd een trieste bevestiging van wat de moslimgemeenschap al tijden voelt, vreest en ervaart. De brief van Van Gennip roept ook een belangrijke vraag op: waar speelde – of speelt – dit nog meer? Want van een incident kunnen we inmiddels niet meer spreken. Dit lijkt een patroon. Het patroon van achterdochtig overheidshandelen richting moslims. Denk ook aan de geheimzinnige lijsten op basis waarvan onschuldige Nederlanders in het buitenland zijn vastgezet.'

Dit patroon van achterdochtig (overheids)handelen richting moslims komt terug in bijna alle onderzoeken die de afgelopen jaren naar specifiek moslimdiscriminatie zijn gedaan, maar ook bijvoorbeeld uit het onderzoek naar racisme bij het ministerie van Buitenlandse Zaken.

De beeldvorming van moslims speelt hierbij een cruciale rol. Moslims worden, bijvoorbeeld in veel media, door sommige politici of overheidsfunctionarissen, nog te vaak gestigmatiseerd, neergezet als 'de ander', 'een vijfde colonne', als een veiligheidsrisico of als een bedreiging voor westerse waarden, voor 'onze manier van leven' of voor de emancipatie van vrouwen en lhbtqi+. Het leidt ertoe dat moslims, bijvoorbeeld op de werkvloer, op school, in de publieke ruimte of in de zorg, vaak te maken krijgen met vormen van uitsluiting en wantrouwen, soms in geïnstitutionaliseerde vorm. Dit (institutionele) wantrouwen onderscheidt moslimdiscriminatie wezenlijk van veel andere vormen van discriminatie en maakt een specifieke aanpak en specifieke interventies noodzakelijk, waarbij de overheid en overheidsinstellingen om te beginnen kritisch moeten reflecteren op het eigen handelen. •

'Dit lijkt een patroon. Het patroon van achterdochtig overheidshandelen richting moslims'

Afgelopen jaar liet de NCDR een korte literatuurstudie uitvoeren naar moslimdiscriminatie. Ook agendeerde hij in dagblad *Trouw* de structurele discriminatie van moslims door banken en andere financiële instellingen als gevolg van de Wet ter voorkoming van witwassen en financieren van terrorisme (Wwft). Hij waarschuwde hierbij voor een nieuw toeslagen-schandaal.

Vertrouwen

Net als dat bij voorgaande kabinetten het geval was, is het tegengaan van moslimdiscriminatie niet de primaire verantwoordelijkheid van de minister van Binnenlandse Zaken, de coördinerend minister voor de aanpak van discriminatie,

daarom de afgelopen jaren flink in het herstellen van het vertrouwen in persoonlijke gesprekken en reflectiesessies.

Ze kunnen echter bijna opnieuw beginnen, nu afgelopen week bleek dat het ministerie van SZW zelf ook heimelijk onderzoek heeft gedaan naar personen en organisaties binnen de moslimgemeenschappen, zonder dat de betrokkenen hiervan op de hoogte waren. Het ging om onderzoek naar vermeend salafisme, waarbij ook persoonsgegevens zijn verwerkt, zo meldt minister Van Gennip in een brief aan de Tweede Kamer. De voorzitter van de Autoriteit Persoonsgegevens, Aleid Wolfsen, betitelde deze praktijken in NRC als een 'zorgelijke ontwik-

RABIN BALDEWSINGH (BEELD: WIKIMEDIA COMMONS)

Kinderboekenweek is geen lhbti-brainwash

Tijdens Kinderboekenweek worden je kinderen niet gehersenspoeld, schrijft publicist Ahlam Benali. Verhalen over verschillende manieren van leven dragen bij aan respect voor andersdenkenden.

BEELD: PIXABAY

● AHLAM BENALI

Ooit vertelde mijn juffrouw op de basisschool dat je door lezen de wereld leert kennen. Als kind las ik graag informatieve boeken. Ook was ik iedere weekend te vinden in de bibliotheek. Ik verrijkte mijzelf met kennis en ik fantaseerde over het universum. Tevens keek ik ieder jaar uit naar de terugkerende Kinderboekenweek. Een jaarlijkse periode sinds 1945, met de duur van tien fantasierijke dagen. Het was een feest, waar schrijvers, bibliotheekmedewerkers en kinderen elkaar tegen kwamen.

Dit jaar is het thema van de Kinderboekenweek: 'Bij mij thuis'. Voor iedereen betekent thuis iets

anders. Ook bestaat thuis in verschillende vormen. Die verschillen en overeenkomsten worden dit jaar samen gevierd en besproken.

Helaas heeft het thema voor veel onrust gezorgd binnen verschillende gemeenschappen. Op sociale media gaat een video viraal, waarin wordt verteld dat het feestje dit jaar wordt gebruikt voor mani-

pulatie en hersenspoeling van kinderen. Maar tegelijkertijd zijn er positieve reacties, bijvoorbeeld dat het Suikerfeest in het thema wordt behandeld.

Op een aantal Haagse openbare basisscholen willen bezorgde ouders de lespakketten opvragen, vervangende activiteiten opeisen of hun kinderen massaal ziek melden. Dit uit angst voor onderwer-

pen zoals lhbti en seksuele voorlichting. Waarom kiezen deze ouders dan eigenlijk voor een openbare basisschool?

Het is toch belangrijk dat de kinderen leren dat je een ander niet van je eigen gelijk moet overtuigen, maar kritisch naar jezelf en medeleerlingen kunt kijken? Het is toch prachtig dat op het openbaar onderwijs iedereen welkom is en ertoe doet? Dat kinderen leren wat een ander beweegt, zodat ze samen kunnen leven in Nederland? Dit is toch geen manipulatie of hersenspoelen?

Bovendien kun je niet vroeg genoeg starten met seksuele voorlichting. Door hier al op jonge leeftijd mee te beginnen, raken kinderen vertrouwd met het thema. Ze krijgen hierdoor betrouwbare informatie en durven eerder hierover vragen te stellen. Met hulp van de ouders ontwikkelen ze ook hun eigen normen en waarden. Daaruit worden ze weerbaarder en leren ze respectvol met elkaar omgaan. Het is óók belangrijk dat wij vanuit thuis de kinderen onderwijzen dat ze anderen respecteren, ongeacht hun opvoeding, religie, meningen en keuzes.

Hier, bij mij thuis, duik ik graag met mijn kinderen in de kinderboeken. Ook bezoeken wij vaak samen de bibliotheek. Ik wens dat ze door de verhalen zich beter kunnen inleven in een ander. Ik vind het prachtig om te zien dat ze op deze wijze kennismaken met onze samenleving.

Daarom zorgt de Kinderboekenweek bij mij thuis voor verbinding tussen mijzelf en mijn kinderen. We doen onbevooroordeeld kennis op en kunnen dankzij het thema opnieuw met elkaar in gesprek gaan. Zo maken we er gezamenlijk een wereldreis van. ●

'Bovendien kun je niet vroeg genoeg starten met seksuele voorlichting'

De regering wil een Nederlandse Gaat dat nu wél lukken?

De regering wil dat er in 2025 een Nederlandse imamopleiding start. Die wens leeft al vier decennia, maar het lukte nooit. Telkens weer bleek een eigen opleiding niet levensvatbaar. Lukt het nu wel? Dat moet allemaal nog blijken, stelt islamonderzoeker Roemer van Oordt. Maar hij is voorzichtig optimistisch.

● REMCO VAN MULLIGEN

Minister Karien van Gennip (Sociale Zaken en Werkgelegenheid) stuurde afgelopen maandag een brief aan de Tweede Kamer waarin ze bekend maakt een nieuwe poging te wagen om tot een imamopleiding te komen. De overheid heeft diverse partners: het Contactorgaan Moslims en Overheid (CMO), de Vrije Universiteit Amsterdam (VU), de Hogeschool van Amsterdam (HvA) en de IPABO. De geplande startdatum van deze imamopleiding is september 2025.

Het hoofddoel is volgens de minister ervoor te zorgen dat de opleiding aantrekkelijk is voor potentiële studenten, brede steun geniet binnen geloofsgemeenschappen en afgestudeerden goede kansen biedt op de arbeidsmarkt als imams. Het plan staat nu nog in de kinderschoenen. De komende twee jaar moet de overheid in samenwerking met anderen komen tot een inhoudelijke invulling, zodat de opleiding voldoet aan de eisen voor financiering en accreditatie die de overheid stelt.

'Sceptisch'

'Moslimgemeenschappen in Nederland zijn momenteel afhankelijk van imams uit het buitenland die

vaak de Nederlandse taal niet spreken en onbekend zijn met de pluriforme context van de Nederlandse samenleving', schrijft Van Gennip in haar brief. 'Hierdoor is er onvoldoende aansluiting bij onze normen en waarden maar ook bij de behoeften en leefwereld van Nederlandse moslims.'

Maar is het nieuwe initiatief van Sociale Zaken de oplossing voor dit probleem, dat al decennia speelt en ook door moslims wordt erkend? 'Mijn indruk als zo'n voorstel er ligt is altijd: poeh, wat krijgen we nu weer?' Zo vat Roemer van Oordt zijn eerste reactie samen. Hij is onderzoeker, gespecialiseerd in de Nederlandse islam.

De Nederlandse overheid doet al decennia verwoede pogingen om tot een eigen imamopleiding te komen. Van Oordt volgde dat op de voet: 'De eerste keer dat hier aandacht voor was, was in 1983. De commissie-Waardenburg deed een voorstel omdat het belangrijk was om in Nederland opgeleide imams te hebben. In de loop der decennia zijn er veel pogingen gedaan. Die zijn niet geslaagd.'

Van Oordt is daarom naar eigen zeggen 'sceptisch'. Maar het nieuwe voorstel is volgens hem niet gedoemd te mislukken. 'Het heeft als voordeel dat een breed aantal organisaties betrokken is. Het CMO allereerst: de representativiteit daarvan valt te bezien, maar het is in ieder geval de officiële gesprekspartner van de overheid.'

Jongerenimam Osman Celil

NEDERLAND KRIJGT STEEDS MEER MOSKEEËN MET EEN EIGEN ARCHITECTUUR - EN ALS HET AAN DE REGERING LIGT KOMEN DAAR

Ziylan reageerde woensdag in *Volzin* kritisch op de nieuwe opleiding: 'Het CMO vertegenwoordigt lang niet alle moslims in Nederland en is zelf ook door de overheid ingesteld.'

Die kritiek op het CMO leeft al heel lang. Een van de grootste struikelblokken in het verleden was dat de initiatieven geen draagvlak hadden onder moskeeën. Ook een initiatief vanuit Leiden, aangevoerd door islamoloog Maurits Berger, is daardoor mislukt.

Van Oordt beaamt dat er altijd een aantal van de moskeekoepels bij voorgaande initiatieven niet wilde meewerken. De ene keer de ene, de ander keer de ander. Nu lijkt er volgens hem meer draagvlak te zijn. Van Oordt wijst er daarnaast op dat ook de IPABO dit keer meedoet. 'Dat is een sterk punt, daar ben ik blij mee. Studenten kunnen daardoor ook docent worden op een islamitische basisschool. En ook is het een goed teken dat een hogeschool en een universiteit zijn aangehaakt.'

Het nieuwe initiatief kan alleen slagen als zowel Turkse als Marokkaanse moskeeën hun steun geven.

Turkse en Marokkaanse imams komen vaak uit die landen zelf, of worden daar opgeleid omdat er in Europa geen opleidingen zijn van voldoende niveau. Van Oordt wijst erop dat het voor hem nog onhelder is in hoeverre de grootste Turkse koepel, de aan de het Turkse Directoraat voor Religieuze Zaken (Diyanet) verbonden Islamitische Stichting Nederland (ISN), ook haar steun geeft. 'Muhsin Köktas is voorzitter van het CMO en ook verbonden aan de ISN. Zij zijn de grootste partij en waren bij eerdere initiatieven meestal niet aangehaakt. Wel laten zij tegenwoordig Turks-Nederlandse moslims in Turkije studeren, waarna zij weer terugkeren naar

ROEMER VAN OORDT

imamopleiding.

IMAMS IN TE WERKEN DIE IN NEDERLAND ZIJN OPGELEID (BEELD: YOUTUBE)

Nederland. Maar het aantal mensen dat dit doet, is beperkt.'

Draagvlak

Nadat eerdere pogingen bij InHolland in 2006 en de Vrije Universiteit in 2019 om tot een imamopleiding te komen waren mislukt, vroeg het vorige kabinet aan onderzoeksbureau Labyrinth om onderzoek te doen naar het draagvlak voor zo'n opleiding onder de Nederlandse moslims. Hieruit bleek dat er een aanzienlijke behoefte is aan imams die niet alleen religieuze en rituele taken kunnen vervullen, maar ook een maatschappelijke rol kunnen spelen en bijvoorbeeld jongeren advies kunnen geven over maatschappelijke kwesties.

Het onderzoek geeft aan dat eerdere imamopleidingen in Nederland door de instellingen werden stopgezet vanwege een gebrek aan belangstelling, door hoge uitvalcijfers en lage afstudeeraantallen. Studenten bleken een imamopleiding vaak naast andere opleidingen te volgen en zagen weinig mogelijkheden voor een carrière als imam.

Want dat is de tweede zwakte van overheidsinitiatieven, vindt Van Oordt: 'Wie gaat er gebruik van maken? Is er werkgelegenheid voor imams? Dat vraagt een inspanningsverplichting, minstens bij het CMO. Stel dat de Turkse koepels ISN, Milli Görüs en Stichting Islamitisch Centrum Nederland zouden zeggen dat je als moskee ook imams mag afnemen van de overheidsopleiding, dan heb je al bijna de helft van de moskeeën in Nederland mee. De vraag is of ze dat ook daadwerkelijk gaan doen. Milli Görüs heeft ook al een eigen opleiding in Amsterdam. Marokkaanse moskeeën zijn veel minder hiërarchisch georganiseerd en de band met bestaande koepels is los. Daar komt bij dat de arbeidsvoorwaarden in een gemiddelde Turkse moskee goed geregeld zijn, maar in een Marokkaanse moskee staat de arbeidsrechtelijke positie van vaak onder druk. Dus de vraag is hoeveel Nederlands-Marokkaanse jongeren dan gaan denken: ik ga

van moslims. Daar is ook de betrokkenheid van hoger opgeleide jongeren groter. In Duitsland lopen ook initiatieven die verder gaan dan in Nederland, daar kun je als ministerie naar kijken. Maar in de meeste andere landen staat dit net als in Nederland in de kinderschoenen.'

Duplex ordo

Van Oordt denkt dat een zogeheten *duplex ordo* het beste zou kunnen werken. 'Daarbij doet de Nederlandse opleiding een deel, en dat wordt aangevuld door ook in het buitenland te studeren. De uiteenlopende religieuze wensen van de verschillende geloofsrichtingen kunnen dan zelf worden ingevuld. Diyanet, dat in Nederland is vertegenwoordigd door de ISN, heeft hier zoals gezegd al een structuur voor: Nederlandse jongeren gaan naar Turkije.'

Ziylan wijst erop dat er op hbo-niveau al opleidingen bestaan in Nederland. De Islamitische Theolo-

dam college van onder anderen de hoogleraren Maurits Berger en Tom Zwart. Ook dat is een manier waarop ISN wil bevorderen dat imams beter aansluiten bij de Nederlandse cultuur.

Ziylan is opgeleid aan de IUASR en noemt het een zwak punt dat Van Gennep in haar nieuwe plan geen enkele rol heeft toebedeeld aan bestaande instituten. Zo mist de overheid volgens hem een goede kans om aan te sluiten bij de islamitische gemeenschap.

Ook Van Oordt ziet nut in toenaadering tot de opleidingen die er al zijn. 'De IUASR heeft weliswaar een getroebleerde relatie met de overheid, maar wat ik over hen hoor is dat het theologische deel van de opleiding goed is. Azzedine Karrat is daar opgeleid, om een bekende imam te noemen. De mensen die hier hebben gestudeerd spelen een positieve rol. In het verleden lag echter vooral rector Ahmet Akgündüz vaak onder vuur vanwege uitspraken die hij deed. Toch zou samenwerking mij goed lijken.'

Daarnaast is Van Oordt benieuwd welke rol andere organisaties nog krijgen in het overheidsinitiatief. 'Het CMO is wel een officieel contactorgaan, maar moslimstudenten en andere organisaties zoals de regionale koepels SPIOR en SIOR Haaglanden timmeren flink aan de weg. Vooral de opkomst van studentenorganisaties valt op. En SPIOR is dan wel meer regionaal, maar vervult met een kritische en assertieve stem een belangrijke rol naast het CMO.'

'Die *duplex ordo* is heel belangrijk', besluit Van Oordt. 'Daarmee houd je rekening met de wensen van diverse moskeeën. Zo werk je een algemeen plan uit. Als de koepels er niet achter staan, is het weer gedoemd om te mislukken. En er moet werkgelegenheid zijn voor jongeren. Dit speelt echt. Ik ken genoeg jongeren die wel interesse hebben, maar het niet aankan durven.' •

'De vraag is hoeveel Nederlands-Marokkaanse jongeren dan gaan denken: ik ga deze opleiding doen om imam te worden'

deze opleiding doen om imam te worden.'

Dit probleem speelt niet alleen in Nederland, maar in heel West-Europa, ziet Van Oordt. Zelfs vanuit het Verenigd Koninkrijk volgen veel imams toch hun opleiding in landen als Egypte, waar de prestigieuze Al-Azhar Universiteit is gevestigd. 'In het Verenigd Koninkrijk zijn moslims veel verder. Daar bestaat een breder intellectueel kader en een veel langere migratiegeschiedenis

gische Faculteit in Amsterdam, verbonden aan Milli Görüs, en de Islamitische Universiteit in Rotterdam (IUASR), die sterke banden heeft met ISN, bieden al eigen theologische opleidingen aan. Afgestudeerden gaan vooral aan de slag als geestelijk verzorger.

De IUASR is de laatste jaren bovendien actief met het bijscholen van Turkse imams en jongerenwerkers. Zij krijgen bij wijze van 'integratie' in Nederland in Rotter-

Kabinet moet vaart maken tegen

Nederlandse burgers die zich inzetten voor mensenrechten en democratie in hun land van herkomst worden geconfronteerd met bedreigingen en intimidatie, variërend van fysiek geweld tot subtiele manipulatie. Ze vragen de Nederlandse overheid om bescherming en een actiever beleid tegen buitenlandse inmenging.

BEELD: DE KANTTEKENING (AI)

● EWOUDE BUTTER

Parisa Pouyande vluchtte in 1994 uit Iran naar Duitsland en woont sinds 2022 in Nederland. Ze zet zich al jaren in voor de rechten van vrouwen en politieke gevangenen in Iran. 'Politieke gevangenen worden er vermoord of krijgen als ze ziek zijn geen medicijnen en geen behandeling. Daar vraag ik met andere activisten aandacht voor bij Europese overheden, bij vakbonden en mensenrechtenorganisaties wereldwijd. Bijzondere aandacht vragen we voor de kwetsbare positie van vrouwelijke gevangenen in Iran.'

Haar bemoeienis met de situatie in Iran is niet zonder risico. 'Het Iraanse regime houdt niet van kritiek en intimideert critici in Iran en daarbuiten.' Ze somt enkele namen op van dodelijke slachtoffers van het Iraanse regime: 'Denk aan Gholam Keshavarz, die werd in 1989 ver-

moord op Cyprus, daarna volgden onder andere de protestzanger Fereydoun Farrokhzad in 1992 in Duitsland, Ali Motamed in 2015 in Almere en Ahmad Nisi in 2017 in Den Haag. En dan was er ook nog een terroristische aanslag in 2020 op de activisten van de Koerdische Democratische Partij Iran in Leeu-

warden en de aanslag in 2022 op Salman Rushdie (de dader ontving als beloning landbouwgrond van Iran, red.).' Zelf is ze ook meerdere malen geïntimideerd: zo trof ze in 2018 een gaatje in haar keukenraam dat veroorzaakt was door een kogel.

De dreiging is haar niet in de koude kleren gaan zitten. 'Nadat de

broer van mijn beste vriendin in Leeuwarden met een mes was aangevallen en twintig keer was gestoken, moest ik in therapie om de agressie te verwerken. Ik zou dolgraag een hond willen hebben, maar dat durf ik niet. Dan moet ik te vaak naar buiten en daar voel ik me niet veilig.' Desondanks overweegt Parisa niet om haar strijd voor verbetering van mensenrechten in Iran te staken. 'Nee, dan zou ik toegeven aan terreur. Dat zal ik nooit doen.'

Alliantie tegen Buitenlandse Inmenging

Net als Parisa Pouyande zijn er in Nederland veel meer burgers die zich inzetten voor de bevordering van mensenrechten en democratie in het land waar zij of hun (groot) ouders zijn geboren. Ze hebben, afhankelijk van het regime in kwestie, te maken met directe fysieke bedreigingen, maar ook met subtilere vormen van manipulatie en intimidatie.

Voorbeelden hiervan zijn onder andere een Tibetaanse vluchteling

schillende herkomstlanden die zich vorig jaar hebben verenigd in de Alliantie tegen Buitenlandse Inmenging. Gezamenlijk vragen ze de Nederlandse overheid om bescherming en dringen ze op een actiever beleid.

In een ingezonden brief in NRC schreven leden van de Alliantie tegen Buitenlandse Inmenging vorig jaar: 'Veel mensen, die wij kennen en spreken, durven zich niet (meer) te uiten. Uit angst voor verlies van het eigen veiligheidsgevoel en dat van hun familieleden in Nederland, in het thuisland of elders, kiezen zij vaak voor het zwijgen en zelfcensuur. Deze impact op de vrijheid en veiligheid van Nederlandse burgers baart ons grote zorgen.'

De Alliantie tegen Buitenlandse Inmenging voelt zich gesteund door een speciale Europese onderzoekscommissie die concludeerde dat regimes als die van Rusland, China, Iran, Turkije en Marokko een bedreiging vormen door het kopen van politieke lobby, desinformatie en propaganda op sociale media, cyberaanvallen en misbruik van de diaspora. Uit een recent onderzoek van Clingendael naar het Turks diasporabeleid bleek dat een kwart van de Turkse Nederlanders zich onveilig voelt vanwege de Turkse invloed in Nederland. Ruim 40 procent van hen wil dat de Nederlandse overheid de Turks-Nederlandse gemeenschap beter beschermt tegen de invloed uit Turkije.

Habib el Kaddouri, die namens de Monitor Lange Arm Rabat deelneemt aan de Alliantie tegen Buitenlandse Inmenging, vindt het van belang dat de Nederlandse overheid haar verantwoordelijkheid neemt: 'Wij zijn Nederlandse staatsburgers die opkomen voor mensenrechten en verwachten van onze Neder-

'Veel mensen die wij kennen en spreken, durven zich niet (meer) te uiten'

die zich onveilig voelt vanwege Chinese 'politiebureaus', een Hirak-activist die in Marokko wordt gearresteerd na een familiebezoek, of een Oeigoerse activist die telefonisch wordt geïntimideerd door Chinese agenten. Deze en andere voorbeelden zijn verzameld door mensenrechtenactivisten uit ver-

buitenlandse inmenging

landse overheid dat ze pal staat voor onze vrijheid en veiligheid.'

Beleid tegen ongewenste buitenlandse inmenging (OBI)

Het Nederlandse kabinet is sinds 2018 gestart met een nationale aanpak tegen ongewenste buitenlandse inmenging (OBI). Deze aanpak omvat drie belangrijke sporen: een diplomatiek spoor, een weerbaarheidsspoor en een bestuurlijk/strafrechtelijk spoor.

gen en aangiftes van ongewenste buitenlandse inmenging te onderzoeken en om te zetten in concrete maatregelen, inclusief juridische stappen.

In 2019 kregen PvdA en GroenLinks nog geen Kamermeerderheid voor een meldpunt voor mensen die kampen met de lange arm van hun land van origine. Vorig jaar waagde Kati Piri (PvdA) een nieuwe poging. Zij diende samen met PvdA en VVD een motie in waarin het kabinet werd opgeroepen een meldpunt

maakt het proces wel heel stroperig.'

In een brief aan de Tweede Kamer, van 4 juli, suggereerde het kabinet dat er wordt samengewerkt met de Alliantie tegen Buitenlandse Inmenging. El Kaddouri zegt daar nog te weinig van te merken. 'Ik las bijvoorbeeld in een Kamerbrief, die de minister van Sociale Zaken op 25 september naar de Kamer stuurde, over de kabinetsplannen om weerbaarheid te bevorderen. Dat gebeurt dan door onderzoek, het faciliteren van dialoog en het adviseren van gemeenten. Die plannen zijn vast uitgebreid interdepartementaal besproken, maar waren voor ons nieuw. Dat is jammer. We hebben niet voor niets onze ervaringskennis gebundeld in een Alliantie tegen Buitenlandse Inmenging. Werk met ons samen en met andere erva-

diaspora terecht kan, nog geen sprake is.

Het kabinet mag van Habib el Kaddouri behalve daadkrachtiger ook best wat assertiever worden: 'We hebben te vaak het gevoel dat mensenrechten ondergeschikt worden gemaakt aan bijvoorbeeld economische belangen, de opvang van vluchtelingen (Turkije, red.) of het terugnemen van asielzoekers (Marokko, red.). Natuurlijk gaat het om maatwerk en vraagt de relatie met bijvoorbeeld Iran ander beleid dan die met Marokko, maar de politiek moet een streep in het zand durven zetten. Als we mensen weerbaar willen maken tegen Lange Armen, dan moet de politiek zelf het goede voorbeeld geven en pal staan voor mensenrechten.'

Wat betreft Parisa Pouyande zou Nederland ten opzichte van

'We wachten nog steeds op een meldpunt. Wat ook niet helpt is dat het zo verkokerd wordt aangepakt'

'Als we mensen weerbaar willen maken tegen Lange Armen, dan moet de politiek zelf het goede voorbeeld geven'

Het diplomatieke traject, geleid door het ministerie van Buitenlandse Zaken, heeft tot doel de betrokken buitenlandse staat aan te spreken op hun ongewenste inmenging, om de dreiging zoveel mogelijk te verminderen. Het versterken van de weerbaarheid, onder de verantwoordelijkheid van het ministerie van Sociale Zaken, richt zich op het minimaliseren van de langetermijneffecten van deze inmenging. Het bestuurlijke en strafrechtelijke spoor, geleid door het ministerie van Justitie, heeft als doel meldin-

form te geven en hierbij de diaspora en ervaringsdeskundigen te betrekken. Deze motie werd wel aangenomen.

Habib el Kaddouri is blij met de toegenomen aandacht voor het onderwerp. 'Het is goed dat het nu op de agenda staat en dat diverse partijen [GroenLinks, PvdA, D66 en VVD] zich betrokken tonen. Dat is absoluut winst.'

Maar het mag van Habib el Kaddouri wel wat sneller gaan. 'Het gaat allemaal zo traag. We wachten nog steeds op een meldpunt. Wat ook niet helpt is dat het zo verkokerd wordt aangepakt. Er zijn zoveel ministeries betrokken.' El Kaddouri haalt even diep adem en geeft een opsomming: 'Het gaat om de ministeries van Sociale Zaken en Werkgelegenheid, Justitie en Veiligheid, Buitenlandse Zaken, Defensie, Economische Zaken en Klimaat, Onderwijs Cultuur en Wetenschap, Buitenlandse Handel en Ontwikkelingssamenwerking en dan ook nog de NCTV (Nationaal Coördinator Terrorismedebestrijding en Veiligheid) en de AIVD (Algemene Inlichtingen- en Veiligheidsdienst). Dat

ringsdeskundigen. Of leg ook een link met het programma dat gericht is op het bevorderen van zelfbeschikking.'

Tijdens een commissiedebat afgelopen woensdag bleek dat D66, GroenLinks-PvdA en VVD het ongeduld van El Kaddouri delen en het weerbaarheidsprogramma nog erg vaag vonden. De aanwezige minister, Karien van Gennip van Sociale Zaken, verwees voor veel vragen naar haar niet aanwezige collegae. Ze deelde mee dat er afgelopen zomer op ambtelijk niveau weliswaar is gestart met een zogenaamde 'OBI-tafel' en een 'meldfunctie', maar dat van het door de Tweede Kamer gevraagde meldpunt waar de

Iran veel verder mogen gaan dan nu het geval is. 'Iedereen zou de huidige revolutie tegen het Iraanse regime moeten steunen. Het Iraanse regime is niet alleen een gevaar voor het eigen volk, maar voor de hele wereld. De Nederlandse regering zou ervoor moeten pleiten de Iraanse Revolutionaire Garde op de Europese terroristenlijst te zetten. Omdat de Iraanse ambassades de uitvalsbases vormen voor de organisatie van intimiderende en terroristische activiteiten, zou Nederland de Iraanse ambassadeurs moeten uitzetten en de eigen ambassadeurs uit Iran moeten terugtrekken. Dan geef je een duidelijk signaal.' •

HABIB EL KADDOURI

‘Er is steeds minder begrip voor

Filosoof Lammert Kamphuis ziet het om zich heen: meer en meer mensen trekken zich terug in hun eigen gelijk. Het zwart-wit denken doet hem denken aan zijn jeugd binnen een strenge kerkgemeenschap.

LAMMERT KAMPHUIS. FOTO: MARLOES OINK

gende keer de antwoorden kwamen. Hij zei toen iets in de trant van ‘in de filosofie zijn we meer van de vragen dan van de antwoorden’. Terug in de trein naar Kampen dacht ik daar lang over na. De filosofiecolleges werkten voor mij als een soort bevrijding.’

Maar u wist de antwoorden toch wel vanuit uw geloof?

‘Ja, ik was nog steeds overtuigd van de antwoorden die ik kende. Ik was er mijn leven lang in gepokt en gemazeld. Ik had verwacht dat ik daar ook duidelijke antwoorden zou krijgen. Andere antwoorden, maar wel duidelijke. Ik dacht dat de docent zou zeggen: zo en zo is het. En dan zeg ik nee, ik denk dat het zo is. Gewoon een stevige positie, twee antwoorden tegenover elkaar.’

Het verbaasde me dat er ook een andere manier van leven of een andere levenshouding bestond. Dat je blijkbaar kunt leven met een bepaalde twijfel. De Franse schrijver André Gide zegt: ‘Vertrouw hen die de waarheid zoeken en wantrouw hen die de waarheid gevonden hebben.’ Misschien was dit wel de eerste keer dat ik iemand tegenkwam die niet pretendeerde de waarheid gevonden te hebben.’

● MARISKA JANSEN

De jeugd van Lammert Kamphuis (40) binnen de kerkelijke gemeenschap van Kampen was overzichtelijk. Een wereld van zwart en wit en nul tinten grijs, noemt de filosoof het in zijn pas verschenen boek *Verslaafd aan ons eigen gelijk* (De Bezige Bij). Een middenweg bestond niet. De gereformeerd-vrijgemaakte gemeenschap waartoe hij behoorde was uitverkoren om in een verbond met God te leven, was de stellige

overtuiging. De gemeenschap had eigen kerken, verenigingen, scholen en een krant. De leer van de kerk was neergelegd in een geloofsbelijdenis van honderdnegentwintig vragen en antwoorden. ‘Die antwoorden leerden we als kind uit ons hoofd’, vertelt Kamphuis. ‘We werden door de dominee overhoord. Wat gebeurt er na de dood? Wat is de zin van het leven? Daar waren duidelijk antwoorden op.’

De eerste scheurtjes in zijn rotsvaste wereldbeeld ontstaan als Kamphuis 23 jaar is. Hij studeert theologie aan de vrijgemaakt-gereformeerde Theologische Universiteit in Kampen en besluit filosofiecolleges te

volgen aan de Universiteit Utrecht. ‘Mijn doel was om ongelovigen te kunnen overtuigen van mijn geloof. Daarvoor wilde ik weten hoe ze dachten. Ik kwam nooit in contact met mensen buiten de kerk.’

Het tegenovergestelde gebeurt, er komen barsten in uw overtuiging.

‘Ja, dat was een langzaam proces. Ik herinner mij nog goed mijn eerste college in Utrecht. De docent haalde een paar filosofische ideeën aan. Er werden vragen gesteld over ethiek en de zin van het leven en toen was het college afgelopen. Ik was verbaasd en vroeg aan de docent of de vol-

In uw boek beschrijft u hoe vrijgemaakt-gereformeerden reageren op wetenschappelijke kennis die haaks staat op wat in de Bijbel staat.

‘In de kerk werd er gedaan aan wat psychologen cognitieve dissonantiereductie noemen. Als je een bepaalde overtuiging hebt en een tegenovergestelde zienswijze leert kennen, dan levert dat spanning op. Wat je dan doet, is proberen die spanning te reduceren. Die neiging is eigen aan de mens. Als ik bijvoorbeeld verwacht dat ik een bepaald gewicht heb, maar de weegschaal een heel ander gewicht aangeeft, is mijn eerste gedachte dat er iets mis is met de weegschaal.’

In de kerk passen ze dat toe op

andersdenkenden'

wetenschappelijke kennis die op gespannen voet staat met de Bijbel, zoals de ouderdom van de aarde. De wereld zou ongeveer 6000 jaar geleden door God zijn geschapen. Maar als er dan vanuit de wetenschap fossielen gevonden worden die miljoenen jaren oud zijn, dan zit je natuurlijk met een probleem. Een dissonantie reducerende oplossing is dan dat God die fossielen bewust in de aarde heeft gestopt om ons geloof te testen. Blijven we wel in zijn Woord geloven? Op die manier los je als gelovige de spanning op en kun je weer door.'

De dogmatische overtuigingen ziet u nu weer om u heen?

'Ja, tien jaar geleden ben ik uit die kerkelijke bubbel gestapt. De laatste tijd zie ik dynamieken in de samenleving die me doen terugdenken aan mijn eigen jeugd. Naar binnen gericht, overtuigd zijn van het eigen gelijk en weinig begrip voor andersdenkenden.

In mijn boek haal ik een bundel aan onder redactie van socioloog Paul Dekker over polarisatie in Nederland. Daarin wordt onderscheid gemaakt tussen inhoudelijke en affectieve polarisatie. De inhoudelijke polarisatie is op sommige terreinen toegenomen, zoals bij immigratie, maar bij andere onderwerpen zijn de standpunten minder ver van elkaar komen te liggen, zoals bij kernenergie. In deze bundel haal ik onderzoek aan waaruit blijkt dat er vooral sprake is van affectieve polarisatie. We krijgen steeds meer hekel aan mensen met andere ideeën dan wij, aan de andere kant van het politieke of levensbeschouwelijke spectrum.'

De demonstraties van Extinction Rebellion roepen veel emoties op. Er is een groep die met de demonstranten sympathiseert, maar bij anderen zorgen ze juist voor grote ergernis. Is dat zo'n polariserend onderwerp?

'Jazeker, er zijn mensen die vinden dat de politie te hard optrad

tijdens de boerenprotesten van vorig jaar. Die hoor je niet op het moment dat de politie optreedt tegen de demonstranten op de A12, en andersom. Dat is logisch, ons hoofd werkt zo. We zijn gevoeliger voor onrecht tegen iemand met wie we ons identificeren.

Maar het is goed om je daar bewust van te zijn. Dat betekent niet dat je geen kritiek meer mag hebben op het optreden van de politie. Maar het is goed je te realiseren dat het zo werkt. Het kan helpen om eerlijk te reageren.'

En dan is er nog de kritiek dat de demonstranten allemaal wit zijn en de demonstraties niet inclusief. Ook een polariserend onderwerp.

'Mijn doel was om ongelovigen te kunnen overtuigen van mijn geloof'

'Ik weet niet of dat zo is, maar het blijkt wel dat onze sociale netwerken steeds homogener worden. Daar zit een bepaald risico in. Op die manier ontstaan 'echokamers', waarin afwijkende geluiden niet binnenkomen. Dat is een van de oorzaken waarom we affectief polariseren. Als we mensen met een andere achtergrond of overtuiging weinig tegenkomen in ons leven, dan gaan we ook minder begrip voor hen krijgen.

Andersom geldt dat ook. In de wetenschap heet dat de contacthypothese. Door contact met andersdenkenden, verminderen

onze vooroordelen. Dan is het niet meer zo makkelijk om anderen meteen weg te zetten als idioten of wappies.

Mijn eigen vriendenkring is nu homogener qua opleidings- en welvaartsniveau, dan de gemeenschap waarin ik ben opgegroeid. Ik dacht toen ik uit de kerk stapte: nu ontmoet ik meer diversiteit. Maar als ik heel eerlijk ben, is mijn bubbel nu minder divers dan in de kerk.'

Hoe komt dat?

'De Pools-Britse socioloog Zygmunt Bauman (1925-2017, red.) zegt dat onze samenleving 'vloeibaar' is geworden. De structuren en gemeenschappen waarin we vroeger leefden waren stabiel.

kiezen, vermijden we liever de mensen die anders zijn dan wij. De mensen met wie we omgaan, rijden op dezelfde soort fiets, luisteren naar dezelfde podcasts, lezen dezelfde websites en hebben dezelfde vakanties.'

U noemt 'perspectivische lenigheid' als oplossing: de vaardigheid die je in staat stelt je in andere perspectieven te verplaatsen. Hoe werkt dat?

'Wat ik zelf een heel treffend voorbeeld vind, is een onderzoek waarbij proefpersonen met een groot litteken van schmink op hun hoofd over straat moesten lopen om te kijken naar de reacties. Vlak voor ze de straat opgingen, zei de visagiste: 'Wacht, ik moet dat litteken even bijwerken.' Maar in plaats van dat ze dat deed, haalde ze het ongemerkt van hun gezichten af. De proefpersonen dachten dus dat ze met een enorm litteken liepen, maar in werkelijkheid was er niets te zien. Toen ze terug waren vroegen die onderzoekers: 'Hoe was het op straat?' Ze vertelden dat ze vies werden aangekeken of er was met een enorme boog om hen heen gelopen. Je interpreteert dus de dingen die je ziet op zo'n manier dat het bij je aannames past.

We moeten ons ervan bewust zijn dat als wij ergens iets van vinden, het ook onze tunnelvisie wordt. Dat wil niet zeggen dat we geen opvattingen kunnen hebben. Maar het is goed om af en toe vanuit een ander perspectief te denken. Dat is perspectivische lenigheid.

Het Pentagon, het Amerikaanse ministerie van Defensie, heeft een *murder board*. Een afdeling die ieder voorstel van het Pentagon probeert lek te schieten, vanuit het idee dat je daarmee een eventuele blinde vlek kunt voorkomen. Zo'n afdeling had de Belastingdienst de afgelopen jaren ook goed kunnen gebruiken. Maar een *murder board* in ons eigen hoofd is waarschijnlijk ook geen slecht idee.' ●

Onze woonplaats, onze relatie en ons werk bleef in veel gevallen ons hele leven gelijk. De levens van nu zijn veel vloeibaarder, beweeglijker. We verhuizen meer dan voorheen, gaan van baan naar baan en blijven lang niet altijd meer bij onze eerste echtgenoot.

Terwijl voorheen brachten we meer tijd door in gezelschap dat we niet zelf gekozen hadden. Op de sportclub of vrijwilligersvereniging kwamen we mensen met andere opleidingsniveaus en achtergronden tegen. Er was meer sociale menging. Nu we kunnen

Migratieprofessor: 'Europese samenzonder migratie'

Hedendaags Londen had niet kunnen bestaan zonder migratie, betoogt de Britse historicus Panikos Panayi. Hij is in die stad geboren. Op 6 oktober sprak hij in Rotterdam over de kracht van migratie, naar aanleiding van zijn nieuwe boek *Migrant City*.

● TAYFUN BALCIK

'Dit boek heb ik geschreven vanuit een persoonlijk oogpunt', vertelt Panayi. 'Ik ben een Londenaar en mijn ouders zijn migranten die rond 1960 uit Cyprus kwamen. Ik ben opgegroeid in een stad die ik beschouw als de meest diverse stad ter wereld. Superdivers is de uitdrukking die nu wordt gebruikt. Het viel me op dat nog niemand had geschreven over Londen als een volstrekt unieke migrantenstad.'

In Nederland, net als in heel Europa, is er een groot debat over migratie gaande. Migratie wordt voortdurend geframed als negatieve kwestie. Is uw boek een positieve bijdrage in die discussie?

'Ik ben me bewust van de politisering van migratie, maar ik bekijk migratie niet vanuit een goed of slecht standpunt. Migratie is gewoon de realiteit. De meeste Europese samenlevingen zouden niet echt kunnen overleven zonder migratie. Een van de dingen die ik zeg over Londen is dat je 'normale' migratie hebt, waarbij je migranten hebt die werk doen dat niemand anders wil doen. Maar Londen heeft ook elitemigranten ontvangen vanwege de omvang en het belang van de stad in de wereldgeschiedenis van de afgelopen twee eeuwen, als het centrum van het kapitalisme en het centrum van de industrialisatie. In mijn boek richt ik me op alle migranten, inclusief de mensen die winkels openen. Londen is een stad van kleine migrantenwinkels. Dit gezicht van Londen wordt genegeerd en geeft de afhankelijkheid van Londen en veel Europese steden van migratie aan. Als academicus moet je het negatieve discours scheiden van de realiteit van migratie. En als academicus die de geschiedenis van migratie gedurende vele decennia heeft bestudeerd, concludeer ik dat Londen, het Verenigd Koninkrijk en Europa zich op deze manier hebben ontwikkeld dankzij migratie.'

In je boek ga je ver terug om dat over Londen aan te tonen.

'De eerste kolonisten in Londen waren de Romeinen. Londinium was een zeer multiculturele stad ten tijde van de Romeinse overheersers, omdat het Romeinse Rijk zeer multicultureel was. Daarna kwamen andere indringers – de Angelen, Saksen en Normandiërs – en het grootste deel van de geschiedenis ontwikkelde Londen zich door migratie uit andere delen van het eiland. Tot eind achttiende eeuw zijn de sterftecijfers in Londen erg hoog, dus moet de stad voortdurend worden aangevuld door migratie. De enige manier om migratie echt te begrijpen is door het te zien als een constant proces.'

'Ik bekijk migratie niet vanuit een goed of slecht standpunt. Migratie is gewoon de realiteit'

Critici van migratie zeggen dat migratie tot de Tweede Wereldoorlog vooral Europees was. De migranten zouden nu vooral van buiten Europa komen, uit Afrika en het Midden-Oosten en hebben een andere culturele achtergrond. Wat vind je van dit discours?

'Er is enige migratie van buiten Europa voor de Tweede Wereldoorlog, mensen uit Brits-India, Afrika en West-Indië, maar dat zijn kleine aantallen. De belangrijkste migranten komen uit Ierland. Maar als je een rooms-katholiek bent met een sterk Iers accent in het Londen van 1800, dan ben je zeker anders. De Ieren werden toen door autochtone Londenaren absoluut als

buitenlanders beschouwd. Tegenwoordig wordt er veel gepraat over religie en kleur, maar als je rooms-katholiek bent in het protestantse Engeland van de negentiende eeuw, dan wordt je net zo anders beschouwd als een jood in het Londen van die tijd.'

Een ander discussiepunt is het idee dat mensen binnen Europa uiteindelijk teruggaan en mensen buiten Europa in Nederland blijven. Je ziet dit ook bij vluchtelingen, waarbij Oekraïners tegenover Syriërs worden gezet.

'Op dit moment ziet het er niet naar uit dat de stabiliteit in Syrië terugkeert. Vluchtelingen gaan terug als de staat waar ze vandaan komen 'zichzelf herstelt'. Om een paar voorbeelden te geven: sommige Joden begonnen meteen na de Tweede Wereldoorlog terug te keren naar Duitsland. Veel mensen die vanuit de Caraïben naar het Verenigd Koninkrijk kwamen keerden in de jaren zeventig en tachtig uiteindelijk terug. In het geval van Cyprus zijn, ondanks de Turkse invasie van 1974, zowel Griekse als Turkse Cyprioten teruggekeerd. Ik denk dat Cyprus in dit geval als Europees zou worden beschouwd, een vreemd discours trouwens, waarin het Ottomaanse Rijk als onderdeel van de Europese geschiedenis wordt verwaarloosd. Maar in het geval van de Caraïben en sommige mensen uit India en Pakistan, zijn migranten zeker teruggegaan.'

Migratie is dus iets normaals, net als lucht inademen. Maar werd migratie altijd zo geproblematiseerd of gebeurt dat pas sinds de eenentwintigste eeuw?

'In de meeste perioden die ik heb bekeken werd migratie tot op zekere hoogte geproblematiseerd door politici.'

Over twee maanden zijn er verkiezingen in Nederland. Een van de leiders van een nieuwe partij, Pieter Omtzigt, heeft gezegd dat we de migratie moeten beperken tot 50.000 mensen. Is dat niet raar? Hoe tel je dat? En wat zeg je eigenlijk tegen 50.001ste migrant? Mag jij niet naar binnen?

'Nou, ik denk dat als je dat wilt opleggen, je niet

enlevingen overleven niet

PANIKOS PANAYI (BEELD: YOUTUBE)

‘Londen is niet hetzelfde als Engeland. Iedereen woont er naast iedereen. Je hebt er geen gettovorming van betekenis’

50.000 en één migrant binnenlaat. In het Verenigd Koninkrijk hebben we dezelfde, conservatieve, regering sinds 2010. Zij zijn geobsedeerd door wat ze ‘netto migratie’ noemen, dat is de verhouding tussen het aantal mensen dat binnenkomt en vertrekt. Ze hebben het altijd over tienduizenden per jaar

gehad, maar in werkelijkheid hebben ze het aantal immigranten nooit onder de honderduizenden gekregen. Het probleem met de Britse regering is dat ze studenten meetellen in deze cijfers. Als je die eruit zou halen zou het cijfer niet erg hoog zijn. Ik denk dat ze zijn gestopt met het geven van doelen. Het is gewoon een soort gefabriceerd cijfer voor politieke consumptie.’

Je zegt dat er altijd migratie zal zijn en er altijd negatieve discussies over zullen zijn?
‘Nou, het is een feit dat er altijd migratie is geweest. Helaas gebruiken sommige politici het voor hun eigen voordeel.’

Je noemt Londen een superdiverse stad. Dat idee dat lijkt te botsten met de Brexit. Wordt de stad onbestuurbaar door polariserende anti-immigratieretoriek en nationalisme?
‘Een van de redenen om over de hoofdstad te

schrijven is dat Londen niet hetzelfde is als Engeland. Iedereen woont er naast iedereen. Je hebt er geen gettovorming van betekenis. Ik bedoel, je hebt concentraties van bepaalde groepen in bepaalde gebieden, maar elke migrant kan naast elke andere Londenaar wonen. Dat was mijn ervaring als kind. Mijn ouders wonen nog steeds in Londen en hun burens komen van over de hele wereld.’

Dus je zegt dat Londen anders is dan andere Engelse steden?

‘In ieder deel van het hedendaagse Londen kunnen mensen van elke nationaliteit naast mensen van elke andere nationaliteit wonen. Londen zal niet uit elkaar vallen omdat het te divers is, want diversiteit is de manier waarop Londen werkt. We hebben sinds 2016 een burgemeester van Pakistaanse afkomst Sadiq Khan. Zijn opvolger zal waarschijnlijk uit een andere migrantengroep komen.’ ●

‘Blij vluchtelingen bestaan niet’

Kunstenares Atousa Bandeh laat zich inspireren door een oud Perzisch verhaal over een prinses en een magiër. Ze verbindt dit met de protesten tegen het Iraanse regime. ‘De rechten van de vrouw, dát is mijn context.’

● FRÉDÉRIQUE SURSOCK

Voor haar nieuwe solotentoonstelling *Rudabeh's Daughter* liet de Iraans-Nederlandse Atousa Bandeh (1968) zich inspireren door het *Boek der Koningen* (*Sjahnama*). Het door de elfde-eeuwse Perzische dichter Ferdowsi geschreven nationale epos van Iran vertelt het mythische en historische verhaal van dat land.

Eén van de verhalen is dat van de prinses van Kabul, Rudabeh en haar liefde voor de Perzische magiër Zāl. Hun liefde is in strijd met maatschappelijke normen en Rudabehs vader keurt de relatie af. Ondanks die obstakels trouwen ze en krijgen ze een zoon, Rostam. Hij groeit op tot de grootste held van Iran en redt het land van demonen en andere dreigingen.

De Iraanse psychoanalyticus Gohar Homayounpour schreef een essay waarin ze de vergelijking maakt tussen de *women life freedom*-beweging, die het afgelopen jaar bekend werd vanwege de grootschalige protesten tegen het Iraanse regime, en de dochter die Rudabeh in het verhaal nooit zou krijgen. Dit essay sprak Atousa Bandeh zodanig aan, dat ze deze fictieve dochter gebruikte als uitgangspunt voor een reeks nieuwe werken.

Net als in het Boek der Koningen wisselen fictie en feiten elkaar af in jouw tentoonstelling. Je hebt met de dochter van Rudabeh en Zāl een nieuwe persoon gecreëerd. Wat betekent zij voor jou en hoe is haar personage tot stand gekomen?

‘Rudabeh's dochter is de heldin

waar Iraanse vrouwen altijd op gewacht hebben. Zij is nu geboren. Het hele proces van totstandkoming van deze vrouw, die symbool staat voor de revolutie in Iran, is heel belangrijk voor mij. Zij bestaat niet, dus ik moest haar personage bedenken. Zij moest een levend model worden. Hoe zou haar relatie met haar moeder zijn? Wat zou ze voelen? Wat voor persoon zou ze zijn? Rudabeh's dochter staat voor veerkracht, gelijkheid en vooruit-

weer een nieuw verhaal. Zo is ook de langwerpige sculptuur ontstaan die centraal staat in de tentoonstelling. Ik startte met het idee om een speer te maken, maar het veranderde al gaande en werd een soort totempaal. Ik gebruikte de traditionele washandjes die ik in Iran van een straatverkoopster kocht. Ik verwerkte in het beeld gipsen afdrucken van mijn moeders hand en mijn eigen voet. Uiteindelijk werd het werk een krachtig vrouwelijk

‘Het is net of ik op mijn negentiende mijn ouders ben verloren’

gang. Ik heb me laten inspireren door mijzelf, mijn relatie met mijn dochter, mijn relatie met mijn eigen moeder en vrouwen in het algemeen. Je kunt veel kracht halen uit de relatie tussen moeder en dochter. Dat koester ik.

De glazen sculptuur ‘Untitled’ stelt een pendel voor’, vertelt Bandeh over een van haar kunstwerken, te zien in de expositie. ‘Een pendel wordt soms gebruikt om het geslacht van een kind te voorspellen. Op de sculptuur staan de woorden *keep her safe*. Dit werk verwijst naar de geboorte van Rudabeh's dochter. Vanzelfsprekend verwijst het beeld ook voor de zorgen die moeders hebben om hun dochters waar dan ook ter wereld.’

‘Vanuit de zoektocht naar de dochter van Rudabeh is de tentoonstelling tot stand gekomen. Ik maakte objecten en zo ontsproot

symbool. Er zijn schilderijen, tekeningen, een video en sculpturen. Ik werk twee- en driedimensionaal. Ik laat me leiden door het idee. Elk idee vraagt om een ander medium. Sommige concepten vragen om bewegend beeld, andere ideeën juist niet. Elk kunstwerk staat in verbinding met de ander en achter elk kunstwerk schuilt een verhaal.’

Kunnen we stellen dat jouw werk een politieke boodschap met zich meedraagt, gezien Homayounpours vergelijking van Rudabeh's dochter met de huidige situatie in Iran?

‘Mijn leven is sowieso altijd verstrengd met politieke gebeurtenissen. Ik kan mijn leven niet los zien van politiek. Het zal er altijd deel van uitmaken en daarom is politiek ook aanwezig in mijn werk, maar wel in een meer open en poë-

tische vorm. Ik maak daarentegen niet per se activistisch werk of een openlijk politiek statement. Het is abstracter. Ik vertel een verhaal.’

‘Dat zie je duidelijk terug in deze tentoonstelling. In de twee werken ‘*Construction of Deity*’ zijn symbolische en abstracte elementen te zien, maar er zitten ook foto's in verwerkt van de gebouwen in Teheran waar de opstanden daadwerkelijk hebben plaatsgevonden.’

ATOUSA BANDEH, 'UNTITLED'

SERMIN EN HÜSEYİN DOĞRUER LOPEN OVER DE ERASMUSBRUG IN ROTTERDAM.

In deze reeks werken staat de relatie tussen moeder en dochter centraal, evenals de weg van puberteit naar volwassenheid. Je was puber toen de rechten in Iran ingeperkt werden en pas negentien toen je met je zusje naar Nederland vluchtte. Hoe heb je dat beleefd?

‘Mijn hele puberteit was een en al angst, oorlog, revolutie en uiteindelijk vlucht. Nu ik ouder ben, besef ik pas hoe zwaar het is geweest. Wanneer je jong bent, dan ga je gewoon door. Maar het is niet niks om dertig jaar zonder je familie, zonder je ouders, te moeten stellen. Het is net of ik op mijn negentiende mijn ouders ben verloren. Mijn dochter is negentien. Wanneer ik naar haar kijk dan kan ik me bijna niet voorstellen dat ik op dezelfde

leeftijd, samen met mijn zeventien-jarig zusje, landen doortrok en grenzen passeerde, met de vele gevaren die dit met zich meebracht.

Vorig jaar mocht je in je functie als stadstekenaar van Amsterdam de betekenis van vrijheid voor de stad uitbeelden. Hoe belangrijk is vrijheid voor jou?

‘Vrijheid is vanzelfsprekend van groot belang wanneer je vanuit een situatie als de mijne komt. Vrijheid is de rode draad in mijn leven. Zonder vrijheid heeft elke stap consequenties. Je moet voor je woorden en daden betalen. Je begrijpt de waarde van vrijheid pas echt wanneer die ontnomen is.’

Je woont nu dertig jaar in Nederland. Hoe is het leven in

‘De strijd die de vrouwen in Iran voeren, is ook mijn strijd’

diaspora? Mis je Iran niet?

‘Jawel. Ik mis Iran heel erg, elke dag. Ik voel me machteloos en maak me zorgen om mijn familie en vrienden daar. Je kunt niets doen. Het is een zware last die je meedraagt. Het is heel pijnlijk. Je kunt niet terug naar je ‘thuis’. Je kunt niet je familie zien. Het voelt als een *never ending story* die constant herhaald wordt. Een soort cirkel waar je maar niet uitkomt.

Sinds ik in Nederland woon, ben ik op zoek naar een vaste grond voor mezelf, een soort context waarin ik thuishoor. Dat kader is heel belangrijk en dat heb ik niet kunnen vinden tot aan het begin van de protestbeweging. Omdat ik de geschiedenis hier niet ken en een culturele link mis met Nederland, kan ik hier geen context vinden. Het opbouwen daarvan kost generaties. De strijd die de vrouwen in Iran voeren, is ook mijn strijd. De beperkte rechten van vrouwen in Iran is de reden dat ik ooit vertrok. Jarenlang heb ik dat

onderdrukt. Maar vorig jaar, toen de massale protesten in Iran begonnen, werd het ineens helder. De rechten van de vrouw, dát is mijn context.

Ik leef al dertig jaar met de identiteit van vluchteling. Het verhaal van ontworteling, zoeken naar een context waar je thuishoort, zit in al mijn werk. Ik kan bijna niet anders. Vluchtelingen worden in de media vaak afgeschilderd als een probleem. Dat is dan het enige gebied dat aandacht krijgt. Maar hoeveel vluchtelingen zijn er nu onderweg, verdwaald of gestorven? Wat is hun verhaal? Er is zoveel drama dat je eigenlijk niet meer tot de diepere lagen kan doordringen. Als vluchteling worstel je met een gebrek aan wortels, pijn, verdriet en een constant schuldgevoel. Blijve vluchtelingen bestaan niet. Ze hebben landen achtergelaten, bezittingen, vrienden en hele families. Vluchteling ben je voor de rest van je leven. Het wordt je nieuwe identiteit.’ ●

BEELD: GIOVANNI NARDI

‘Ik wil weer als journalist kunnen

Elke maand gaat *De Kanttekening* in gesprek met vluchtelingen en statushouders in Nederland. Hoe zijn ze hier gekomen? En hoe hebben zij hun nieuwe leven in Nederland opgebouwd? Deze maand: Maaz Ibrahimoglu (37). Hij vertrok uit Turkije omdat het leven voor een kritische Koerdische journalist daar niet veilig is.

● ANNE-ROSE HERMER

Net als de meeste vluchtelingen wilde Maaz Ibrahimoglu zijn vaderland niet verlaten, hij moest wel omdat Turkije voor hem niet langer veilig was. Bewust kiezen voor emigreren is totaal iets anders dan je gedwongen voelen om weg te gaan. De vraag is of mensen die bijvoorbeeld in asielzoekerscentra werken of bij de Immigratie- en Naturalisatiedienst (IND), hier voldoende rekening mee houden, of dit echt begrijpen.

Ibrahimoglu denkt van niet, vertelt hij. ‘De IND begrijpt het misschien. Anderen horen dergelijke verhalen iedere dag. Ze hebben geen emoties meer en staan op dit punt op de automatische piloot. Er zijn er al honderd voor mij geweest met een vergelijkbaar relaas en er volgen er nog honderd na mij. En de rest. Ja, er is te weinig begrip. Dit brengt eenzaamheid met zich mee, maar ik kon er wel over praten met andere mensen die in het azc verbleven. Als je vluchteling bent, zijn je vrienden ook vluchtelingen. Zij begrijpen wat er in je omgaat.’

Maar gelukkig, zo zegt hij ook, had hij geen last meer van eenzaamheid toen zijn vrouw zich bij hem voegde. Alsof het zo moest zijn kreeg hij kort voor haar komst een woning toegewezen in de buurt van Aalsmeer. Een rustige wijk in een rustige omgeving. Hij is heel erg blij met de woning. Die is perfect voor hen, want je bent snel in Amsterdam of op Schiphol. Toch vindt hij het hier ook een beetje saai. ‘Zelfs Amsterdam is saai vergeleken bij een bruisende miljoenenstad als Istanbul. Een veiliger leven is echter belangrijker.’

Over het algemeen voelt Ibrahimoglu zich hier veilig, in Istanbul niet. ‘In Nederland zijn mensen vriendelijk tegen me. Ik ben hier niet bij toeval terechtgekomen. Ik heb bewust voor dit land gekozen. Het heeft een goede naam op het gebied van democratie en de vriendelijkheid van mensen.’

Tenten

Net als iedereen die asiel zoekt in Nederland belandde Ibrahimoglu in het azc in Ter Apel. ‘Daar was ik maar drie of vier dagen. Ik heb in een tent geslapen. Het was niet koud. Daarna was ik bijna dertig dagen in een azc in Budel. Daar waren weinig mogelijkheden. Na Budel ging ik naar een azc in Almere, waar ik zeventien maanden verbleef.’

Hij laat foto's zien die hij heeft gemaakt. Een deel van het azc is overdekt. Ibrahimoglu noemt het een ‘home type camping’. ‘De kamers waren voor twee personen. Er woonden acht mensen in iedere ‘appartement’, omdat er vier kamers waren. Maar bij het azc hoorde ook een tentenkamp. Daar was de situatie heel anders. Als je naar het toilet

veel water. Drie andere daken stond bol door het vele water. De brandweer moest er aan te pas komen om alles in goede banen te leiden.

De taal leren

In het azc in Almere heeft hij al een beetje Nederlands geleerd. In Almere wordt er gekeken naar het opleidingsniveau van de asielzoekers, zodat mensen die hun eigen taal niet kunnen lezen en schrijven niet tegelijk les krijgen met hoogopgeleide vluchtelingen. Een bekende vertelde hem dat in het azc in Oostrum, bij Venray, wel vluchtelingen van uiteenlopende niveaus bij elkaar worden gezet tijdens de Nederlandse les. Dat werd ervaren als ‘niet echt bevorderlijk’.

De vrouw van Ibrahimoglu hoefde niet in een azc te verblijven. Hij was in zijn eentje vanuit Turkije gevlucht. Zijn Nederlandse advocaat heeft kunnen regelen dat zijn vrouw naar ons land mocht komen in het kader van gezinshereniging.

Het belangrijkste doel van Ibrahimoglu en zijn vrouw is het onder de knie krijgen van de Nederlandse taal. Daar hebben ze verschillende redenen voor. ‘Je hebt het nodig om te functioneren in deze samenleving. Als je in een ziekenhuis of iets dergelijks terecht komt, dan moet je voldoende Nederlands kunnen spreken’, zegt hij. Een andere reden is dat Ibrahimoglu en zijn vrouw hier vijf jaar mogen blijven vanaf mei 2021. Dan wordt er bekeken hoe de politieke situatie in het land van herkomst is. Daarnaast wordt er gekeken naar in hoeverre mensen zijn ingeburgerd. Hoe is hun Nederlands? Hebben ze werk?

Maar plotseling is er tijdens het interview een kleine twist tussen meneer en mevrouw Ibrahimoglu. Het servies blijft keurig op tafel staan, maar op één punt blijken ze van mening te verschillen. ‘Ik wil ook graag zo snel mogelijk Nederlands leren omdat ik altijd in staat was om mijn eigen geld te verdienen’, zegt ze. ‘Nu zijn we afhankelijk van de overheid. We hebben niet veel geld, maar het is genoeg om te overleven. Alleen wil ik nu weer financieel onafhankelijk zijn.’

Haar man ziet dit anders. ‘Geld is niet het belangrijkste voor mij. Het is niet onbelangrijk, maar ik wil zo snel mogelijk Nederlands

‘Als je vluchteling bent,
zijn je vrienden ook
vluchtelingen’

wilde, moest je naar buiten. In de tent was geen enkele privacy en er werd enorm gestolen. Je kon niets van waarde achterlaten. Een bekende van me, die in het tentgedeelte verbleef, moest zijn telefoon en laptop meenemen wanneer hij van het toilet wilde gebruikmaken. Dat was niet zo waar ik zat.’ Bovendien kon dat tentgedeelte ook op een andere manier onveilig zijn. Vorig jaar oktober stortte een tentdak in, als gevolg van te

n werken'

leren omdat ik weer als journalist aan de slag wil. Dan moet ik de taal spreken en de cultuur beter begrijpen. Journalist kunnen zijn is voor mij nummer één!'

Het echtpaar heeft gekozen voor een intensief traject, waardoor ze zo snel mogelijk de Nederlandse taal beter beheersen. Ze zijn overduidelijk zeer gedreven en niet alleen omdat over drie jaar hun verblijfsvergunning in gevaar kan zijn. Het echtpaar wil hier een leven opbouwen.

Journalist in Turkije

Maaz Ibrahimoglu had van tevoren aangegeven dat hij niet uitgebreid over Turkije wilde praten. Wat hij wel kwijt wil, is dat je in Turkije heel goed journalist kunt zijn. 'Dingen opschrijven is het probleem niet, totdat je echt gaat publiceren.' Hij wijst op de emoticons op zijn telefoon. 'Stel dat je een artikel leest dat kritisch is en je reageert bijvoorbeeld met een smiley of een duimpje. Dat is genoeg om bestraft te worden. Vergeet niet dat deze regering vrijwel de gehele media onder controle heeft. Ik was altijd een freelance-journalist en dat wil ik blijven.'

In tegenstelling tot sommige andere mensen was hij totaal niet verbaasd toen vooral jongeren in een paar grote steden in Nederland de straat op gingen om de verkiezingsoverwinning van Erdogan te vieren in mei dit jaar. 'Dat deden ze bij de vorige verkiezingen ook. Bovendien kon je voorspellen dat dit vooral in Amsterdam zou gebeuren, omdat Erdogan daar veel aanhangers heeft onder Turkse kiezers.'

Met zijn gsm had hij een videoverslag gemaakt over de Turkse verkiezingen in Amsterdam, op een plek waar Turkse stemgerechtigden hun stem uit konden brengen. Ongeveer een uurtje nadat hij de beelden op zijn account op X had gezet kreeg hij een bericht van persbureau Reuters. Of ze deze beelden mochten gebruiken. Op zijn manier is Ibrahimoglu ook na zijn vertrek uit Turkije actief gebleven binnen de journalistiek. 'Vanuit hier ben ik ook nieuws blijven maken voor onafhankelijke Turkse media. Die zijn er nog wel, maar staan erg onder druk.'

Optimistisch

Ibrahimoglu is vastbesloten om zijn weg te vinden binnen het Nederlandse medialandschap. 'Ik ben van Koerdische afkomst. Ik spreek Koerdisch, ik ken de Koerdische cultuur en ik ben op de hoogte van de huidige situatie in Turkije en de rest van het Midden-Oosten. Sinds ik weg ben heb ik mijn kennis

MAAZ IBRAHIMOGLU. BEELD: ANNE-ROSE HERMER

'Vergeet niet dat deze regering vrijwel de gehele media onder controle heeft'

over wat er daar gebeurt op peil gehouden. Dat gebied ken ik goed en daar wil ik het liefste over schrijven.'

Zijn beroep is zijn leven. Dat staat als een paal boven water. Behalve Nederlands wil hij ook Engels beter onder de knie krijgen, want dat vergroot zijn kansen om journalist te blijven. Om de Nederlandse maatschappij wat

beter te leren kennen, is hij bezig met het vinden van vrijwilligerswerk. De gemeente gaat hem helpen om hiervoor een geschikte plek te zoeken. De eerste woorden Nederlands duiken al op. Tussen het Engels door gebruikt hij hier een daar een Nederlands woord. Echt gerust zal hij pas zijn als zijn missie is geslaagd. ●

Koloniaal geweld in Indonesië b

Volgens historici Remco Raben en Peter Romijn werd het extreme geweld van het Nederlandse leger tijdens de Indonesische Onafhankelijkheidsoorlog (1945-1949) structureel verdoezeld.

JAVANSE REVOLUTIONAIRES STRIJDEN VOOR ONAFHANKELIJKHEID, 1946. BEELD: WERELDMUSEUM AMSTERDAM.

● EWOUT KLEI

Op 17 augustus 1945 verklaarde de Republiek Indonesië zich onafhankelijk. Nederland accepteerde dit niet, met als gevolg een koloniale oorlog die tot eind 1949 zou duren. Aan Nederlandse zijde sneuvelden zo'n 5.000 man, aan Indonesische zijde vielen tussen de 100.000 en 200.000 dodelijke slachtoffers.

Op 17 februari 2022 werden de eerste studies van 'Onafhankelijkheid, Dekolonisatie, Geweld en Oorlog in Indonesië, 1945-1950' gepubliceerd. Een geza-

menlijke onderzoeksprogramma van het Koninklijk Instituut voor Taal-, Land- en Volkenkunde (KITLV), het Nederlands Instituut voor Militaire Historie (NIMH) en het NIOD Instituut voor Oorlogs-, Holocaust- en Genocidestudie. Het Nederlandse leger heeft zich schuldig gemaakt aan 'extreem structureel geweld', concludeerden de historici.

Nu, anderhalf jaar later en enkele maanden na de officiële Nederlandse excuses hiervoor, presenteren historici Remco Raben en Peter Romijn het boek *Talen van Geweld*. Hierin kijken ze niet naar het structurele extreme geweld an sich, maar hoe het leger – gesteund door de koloniale ambtenaren en Den Haag – gevoelige informatie in de

doofpot wist te houden.

Waarom is dit nieuwe boek belangrijk? Wat is de toegevoegde waarde van deze studie, ten opzichte van al die andere studies over de Indonesische Onafhankelijkheidsoorlog die recent zijn verschenen?

Peter Romijn: 'Communicatie is van cruciaal belang. Taal doet er enorm toe. Taal framet de kwesties. En de taal over de oorlog in Indonesië was gevoed door het koloniale perspectief. Nederland zou een 'weldadig' regime hebben gevoerd in Indonesië en we hadden ook alle recht om na de Tweede Wereldoorlog en de Japanse bezetting terug te keren naar de kolonie. Dit narratief rechtvaardigde de oorlog, die op

deze manier acceptabel werd gemaakt, alsmede het geweld. Nederland gebruikte eufemistische termen om het geweld te beschrijven. Een kampong werd 'gezuiverd', mensen werden 'neergelegd'. Zuiveringsoperaties van het Nederlandse leger eisten talloze Indonesische slachtoffers. Maar met deze quasi-technische terminologie leek het minder erg.'

'Belangrijk is dat het leger de informatievoorziening domineerde. Ambtenaren en anderen namen de terminologie van het leger over, het taalgebruik moest verhullen wat er echt gebeurde. Het dominante narratief was dat dit alles nu eenmaal moest gebeuren, dat het een hoger doel diende, dat Nederland goede bedoelingen had.'

Remco Raben: 'We hebben geen bestuurlijke geschiedenis geschreven, maar naar het traject van de informatie over het geweld en daarmee kennisvorming gekeken. Bestuurders en politici konden alleen opereren op basis van bepaalde kennis, maar de informatie werd beheerst door het Nederlandse leger. En het leger filterde veel informatie. Met onze invalshoek bestrijken we het hele spectrum van de Indonesische Onafhankelijkheidsoorlog, vanaf de dorpen en de rijstvelden tot aan de kolo-

REMCO RABEN. FOTO: MARTIJN VAN DAM

elandde in de doofpot

niale en republikeinse Indonesische bestuurders en journalisten en de regering in Nederland.’

‘Het is belangrijk hoe je bepaalde gebeurtenissen beschrijft. Geweld wordt taal. Daardoor kan het bewegen door alle bestuurslagen. Maar taal wordt ook geweld. Taal dient als stimulans om bepaalde vormen van geweld in te zetten. Als je tegenstanders neerzet als terroristen en bandieten dan schep je een klimaat waarin een hard, gewelddadig optreden tegen hen wordt gelegitimeerd.’

Veel informatie belandde natuurlijk in de doofpot. Maar sommige informatie bereikte toch het publiek, zoals de massa-executies van Indonesiërs op Zuid-Sulawesi door het Depot Speciale Troepen van de beruchte kapitein Raymond Westerling. Hoe kan het dat sommige informatie wel en andere informatie niet het publiek wist te bereiken?

Peter Romijn: ‘Dat hing heel erg van de omstandigheden af. Als gevoelige informatie over Nederlands geweld in ons land in de openbaarheid kwam, leidde dat stevast tot ophef en een publiek debat en dienden Kamerleden een verzoek in om een onderzoek in te stellen naar deze gebeurtenis. Het leger zelf probeerde de informatiestroom te controleren, maar dat lukte niet altijd. Via brieven van militairen naar huis kwam er soms gevoelige informatie naar buiten, of via een Nederlands parlementslid dat in Indonesië was, of via een journalist ter plaatse of buitenlandse kanalen.’

‘De Zuid-Sulawesi-affaire was echter zo groot dat die uiteindelijk niet in de doofpot kon blijven. In een periode van enkele maanden tijd vermoordden Westerling en de zijnen duizenden mensen. Maar toch duurde het ook hier maanden voordat de affaire in de openbaarheid kwam. En de com-

missie die alles moest onderzoeken deed twee jaar over haar werk en trok geen harde conclusies.’

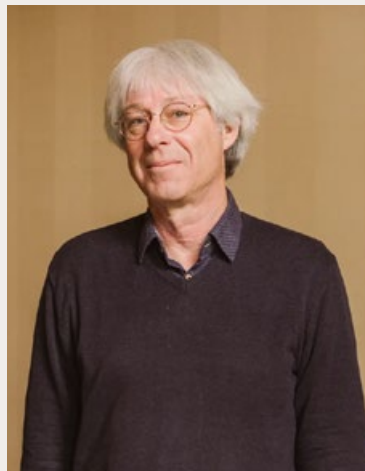
Remco Raben: ‘De Zuid-Sulawesi-affaire was groot. Er vielen veel doden. Ook toen vonden ze dat echt niet in orde. Het is een schandaal geworden. Maar niettemin is er veel van dit schandaal

den op advies van gouverneur-generaal Huib van Mook.’

Dat er veel in de doofpot belandde kwam het bestuur en de politiek toch ook heel goed uit? Want dan konden ze hun handen wassen in onschuld. Zij wisten immers hoegenaamd niets.

‘Onwelgevallige onderzoeken belandden in de la’

in de doofpot beland, veel geweld werd toegedekt. Nederlandse bestuurders en politici wisten dat ze voor de oorlogsmisdaden van Westerling en de zijnen medeverantwoordelijk waren. Onwelgevallige onderzoeken belandden in de la. Ze werden achtergehou-

PETER ROMIJN

Peter Romijn: ‘Ja. En bestuurders maakten het bovendien ook kleiner. Dat het allemaal gebeurde in Indonesië, ver hier vandaan, maakte het makkelijker. Je kon dan doen alsof je er niets van wist. Je hoefde het niet te problematiseren.’

Remco Raben: ‘Den Haag vond het allemaal goed wat het leger deed, zelfs als er schandalen waren. In ons boek beschrijven we een casus op Oost-Java, waar vijf Indonesiërs terechtgesteld werden bij een ziekenhuis. Het leger en de regering in Batavia namen een hypotheek op de conclusies, door bij voorbaat al te stellen dat er niets verkeerd gebeurd was.’

En het leger zelf stopte alles in de doofpot?

Peter Romijn: ‘Het leger zei een zelfreinigend vermogen te hebben. Als er ‘excessen’ plaats von-

den dan zou het leger dit zelf wel oplossen. De krijgsraden maakten overuren, zei het leger ook. Maar de zaken die voor de krijgsraad kwamen waren geen zaken over extreem geweld tegen Indonesiërs. Het ging om disciplinekwesties. Nederlandse soldaten die zich schuldig maakten aan diefstal, dronkenschap, of in slaap waren gevallen tijdens de wacht. De krijgsraad pakte het extreme geweld niet aan. Dit werd gezien als een bijproduct van militaire operaties. En dan kom ik weer terug op het belang van taal. Extreem geweld werd geframed als zuiveringen. Het plattschieten van een dorp en het executeren van alle mannen uit dat dorp heette een zuivering.’

Remco Raben: ‘Er was bovendien geen controle op het leger. Er was een staat van oorlog en een staat van beleg waardoor het leger veel bestuurlijke bevoegdheden had. De meeste koloniale bestuurders onderschreven het mantra dat het herstel van de orde voorrang had. Er was in Indonesië sprake van een bureaucratische dictatuur. Er waren geen controlemechanismen. Het leger kreeg een blanco volmacht. Daar kwam bij dat het Nederlandse leger en de Nederlandse overheid nooit naar de mening van de Indonesiërs vroegen. Als Indonesiërs een misdaad of gewelddadige actie aanklaagden, werd dit meteen in twijfel getrokken. Indonesische republikeinse bronnen? Propaganda, leugens. Er werd nooit onderzoek gedaan naar de slachtoffers van het extreme geweld.’

‘Voor ons onderzoek hebben we ook Indonesië bezocht en met veel mensen gesproken. Hier in Nederland discussiëren we nog steeds over de vraag in hoeverre er sprake was van extreem geweld, maar in Indonesië weet iedereen het antwoord hierop. Het was een verschrikkelijke oorlog, met structureel extreem geweld. Niet alleen de ouderen

die nog in leven zijn, vertelden ons dit, maar ook de jongere generaties zijn bekend met de verhalen van geweld.'

Niet iedereen in Nederland wil dit horen natuurlijk. Denk aan Bauke Geersing, die eerder dit jaar een revisionistische bundel over Indonesië uitbracht, en Palmyra Westerling, de dochter van Raymond Westerling, de commandant van de Speciale Troepen in de jaren 1946-1948. Zij verdedigt het optreden van haar vader.

Remco Raben: 'Een deel van Nederland is nog steeds hardhorend. Daarom moeten we ook hard roepen hoe het wel zit. Dat Geersing en anderen ons nu als linkse gekkies wegzetten, dat zegt meer over hen als over ons. Dit soort beschuldigingen glijden van ons af.'

Een ander argument, dat je in die conservatieve kringen regelmatig hoort, is dat er vroeger andere normen golden, en dat je onze eenentwintigste moraal niet op de jaren veertig van de vorige eeuw moet toepassen.

Remco Raben: 'Dat is een slecht argument. Mensen in die tijd waren ook kritisch. Extreem geweld werd in die tijd ook afgekeurd, voor zover er hierover werd bericht. Het oorlogsrecht was onder invloed van de oorlogstribunalen na de Tweede Wereldoorlog internationaal in beweging, waarin geweld tegen burgers werd verboden. De essentie van die internationale normen was echter allang gangbaar.'

En krijgen we straks ook meer aandacht voor het Indonesische perspectief? Want dit onderzoek, hoe interessant en kritisch ook, is weer vanuit het Nederlandse perspectief geschreven?

Peter Romijn: 'Het doel van ons

onderzoeksprogramma was ook om Indonesische stemmen te laten horen. We hebben ons best gedaan Indonesische historici bij ons onderzoek te betrekken, maar dit is niet honderd procent gelukt. We hebben wel een paar bundels uitgebracht met Indonesische historici, en samenwerkt met enkele lokale geschiedkundigen, onder andere uit Yogyakarta [in Midden-Java, red.]. Belangrijk is daarom dat ons onderzoek een follow-up krijgt. Wat gaan we straks onderzoeken?'

Remco Raben: 'Het blijft een Nederlands onderzoekspro-

gramma. Zij keerden zich tegen het extreme geweld, maar waren als gevolg van de Koude Oorlog ook elkaars tegenstanders. Ook enkele progressieve leiders van de Hervormde Kerk, waren kritisch. Maar de overgrote meerderheid van de Nederlandse bevolking steunde de oorlog.'

Remco Raben: 'Veel koloniale bestuurders in Jakarta waren kritisch over de manier waarop de oorlog werd gevoerd. Maar ze konden er weinig aan doen. Dit kwam ook door hun legalistische benadering van de Indonesische kwestie. Eerst moest de orde worden hersteld, dan pas kon je over

hun eigen optreden rechtvaardigen, dat heeft iets algemeen. Ik zie veel parallellen. Niet alleen als ze met andere landen in oorlog waren en over de scheef gingen, maar je ziet soortgelijke mechanismen bijvoorbeeld ook met de toeslagenaffaire. De Nederlandse overheid hield onwettelijke feiten weg, luissterde niet naar de slachtoffers, probeerde de informatievoorziening te beheersen. Dit onderstreept het belang van goede toegang tot overheidsinformatie.'

Remco Raben: 'Wij zijn historici, geen moralisten. Wel zou je, denk ik, kunnen zeggen dat een goed functionerende democratie van essentieel belang is om de waarheid te achterhalen. Autoriteiten, ook in een democratie, liegen en bedekken altijd. Denk ook aan de Nederlandse aanval in 2015 op Hawija in Irak, waarbij meer dan zeventig burgerdoden vielen. Een sterke *civil society* is nodig om onrecht aan te kaarten, de waarheid te achterhalen. In het Indonesië van de jaren veertig bestond die *civil society* niet. De autoriteiten legden nauwelijks verantwoordelijkheid af voor wat ze deden. Dit leidde ook tot ernstige uitwassen.'

'Veel koloniale bestuurders in Jakarta waren kritisch over de manier waarop de oorlog werd gevoerd'

gramma, vanuit een Nederlandse vraagstelling. En deze vraagstelling is belangrijk, want we hebben als Nederland voordat dit onderzoeksprogramma begon de oorlog niet in volle omgang begrepen, en de donkere kanten waaronder de oorlogsmisdaden eigenlijk niet geaccepteerd.'

Was er in Nederland in de jaren 1945-1949 trouwens ook oppositie tegen de oorlog?

Peter Romijn: 'Die was er wel, maar was niet krachtig genoeg. De communisten waren tegen de oorlog, en de linkervleugel van

de toekomst praten. Een Verenigde Staten van Indonesië dat met het Nederlandse moederland verbonden zou blijven, of iets anders.'

Peter Romijn: 'Nederland wilde de dialoog met Indonesië aangaan mits dat gebeurde op Nederlandse voorwaarden. Dat rechtvaardigde het militaire optreden. Ook als het uit de hand liep. En het liep dagelijks uit de hand.'

Ten slotte: wat zijn de lessen van deze studie voor nu?

Peter Romijn: 'Dat overheden

RAYMOND WESTERLING (1919-1987). BEELDBANK MINISTERIE VAN DEFENSIE

ergosana

Medisch Adviesbureau

www.ergosana.nl - i.sevinc@ergosana.nl

Rijbewijskeuring
B,C,D, (E) groot
rijbewijs

Medische Keuring
Levensverzekering

Verzuim &
Re-integratie

Vaccinatiezorg
particulier /
Bedrijven

In Congo was bruut geweld de n

Historicus Zana Etambala beschrijft in zijn nieuwe boek *Onderworpen, onderdrukt, geplunderd* de bloedige verovering van Congo eind negentiende eeuw. 'De kolonisering was een oorlog tegen de lokale bevolking.'

● EWOUT KLEI

'Mijn boek begint met Henry Morton Stanley, de beruchte ontdekkingsreiziger die in 1870 in dienst van de Belgische koning Leopold II Congo begon te koloniseren', vertelt Etambala. De Congolees-Belgische historicus houdt zich al jaren bezig met de koloniale geschiedenis van Congo, onder andere als lid van de bijzondere commissie belast met het onderzoek naar het koloniale verleden van België.

'Stanley is een nieuw type explorator. Henri Livingstone was een vredelievende ontdekkingsreiziger, maar Stanley was een veroveraar. Zijn ontdekkingsreis was in feite een militaire expeditie. Naast dragers – mannen die alle spullen moesten meedragen – had Stanley ook huurlingen in dienst. In zijn verslagen vertelt hij dat hij maar liefst 32 gevechten met de inheemse bewoners heeft geleverd langs de Congorivier, die allemaal door Stanley en zijn mannen werden gewonnen. Leopold II nam deze psychopaat in dienst. Met Stanley begon de verovering van Congo. Sindsdien waren alle expedities gewapend. Bruut geweld werd de norm in relaties met het Afrikaanse continent.'

Congo Vrijstaat

Congo heette van 1885 tot 1908 Congo Vrijstaat en was de privékolonie van de Belgische koning, onder wiens bewind er grote wreedheden plaatsvonden. In 1908 nam de Belgische staat de kolonie over en zou over Congo heersen tot

30 juni 1960.

Een cruciale rol bij de verovering en bezetting van Congo eind negentiende eeuw speelde de Force Publique, een huurlingenleger. De officieren waren wit en kwamen uit België, Italië en Scandinavië, terwijl de soldaten zwart waren en uit verschillende delen van Afrika kwamen. 'De kolonisering van Afrika was een oorlog tegen de lokale bevolking.'

Zana Etambala woont bijna zijn hele leven lang in België, maar voelt zich diep verbonden met zijn geboorteland. Hij werd in 1955,

vonden, zoals kannibalisme – dat inderdaad bestond in Congo – en slavernij. Volgens de koloniale propaganda zouden de Belgen de Congolezen hebben bevrijd en werden de kolonisatoren met open armen ontvangen. Maar dat is natuurlijk onzin. Mijn studie heeft als doel om een aantal clichés te doorprikken. De Europese dominantie is gebaseerd op onderwerping en onderdrukking. Zo simpel is het.'

Handelsmaatschappijen

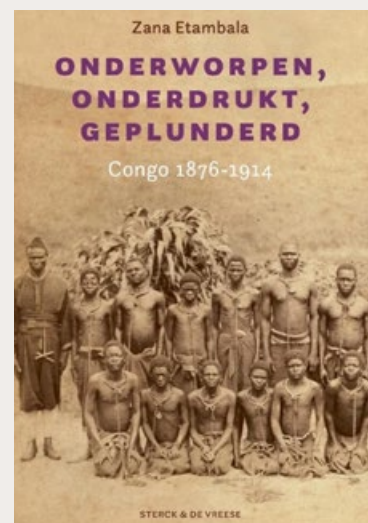
Etambala onderzocht ook enkele handelsmaatschappijen die

'Nog steeds zijn er in België veel mensen – ook historici – die het koloniale verleden verheerlijken'

toen Congo nog een Belgische kolonie was, geboren in Kinshasa, maar zijn familie kwam uit de Uelestreek. 'Voor mijn boek ben ik in Congo geweest, ook in deze streek. Mensen die ik sprak vertelden verhalen over een opstand in het gebied, 125 jaar geleden. Het verhaal van die opstand – dat ook in de Belgische archieven is terug te vinden – is mondeling doorverteld, van generatie op generatie. De Force Publique vermoordde tijdens de strafexpeditie honderden mensen. De wapens van dit huurleger waren superieur aan die van de plaatselijke bevolking.'

'Het ging om de verovering en de bezetting van het gebied, niet om een beschavingsmissie. Maar om de verovering te rechtvaardigen werd er op lokale gebruiken gewezen die de westerlingen barbaars

enorme winsten konden boeken in Congo. Een van deze koloniale bedrijven was de Société Anversoise du Commerce au Congo (De Antwerpse Handelsmaatschappij in Congo, ook wel de Anversoise genoemd). Het bedrijf werd in 1892 opgericht en beschikte in Congo Vrijstaat over zeven miljoen hectare concessiegebied – een gebied waarvan de volledige uitoefening van soevereiniteitsrechten is overgedragen aan een partij. De aandeelhouders werden schatrijk, dankzij al het rubber en ivoor dat door de Anversoise uit Congo werd verscheept. Etambala: 'De handelsmaatschappijen hadden het recht om gewapende mensen in dienst te nemen, die de lokale bevolking dwongen om rubber te verbouwen. Er was minder tijd voor het verbouwen van de eigen landbouwgrond.

COVER BOEK ZANA ETAMBALA

De aanwezigheid van huurlingen leidde tot terreur, moord en hongersnood.'

Dodelijke slaapziekte

En dan was er de dodelijke slaapziekte, die vele, vele slachtoffers maakte, en wordt overgebracht door de tseetseevlieg. Afrika kampte al veel langer met deze ziekte, maar de kolonisering van Congo verergerde de ziekte door de toegenomen mobiliteit. Soldaten en andere reizigers die van het ene naar het andere gebied trokken, namen de ziekte mee. 'Er waren nauwelijks dokters om de slachtoffers te helpen. De dokters in dienst van de Force Publique waren er niet voor de lokale bevolking, maar voor het leger. In 1908, als de Congo Vrijstaat – het privédomein van koning Leopold II – door de Belgische staat wordt overgenomen, zijn er in heel Congo slechts drie ziekenhuizen. Er was tot die tijd nooit geïnvesteerd in de gezondheid van de bevolking. Alle aandacht ging uit naar de rubberproductie. Zelfs toen de epidemie vele slachtoffers maakte, bleven de koloniale autoriteiten rubber tax eisen. Katholieke missionarissen waren hier kritisch over, maar protesteerden niet bij de koloniale autoriteiten omdat ze loyaal aan Leopold wilden blijven.'

Etambala is blij dat het histo-

orm

risch perspectief nu aan het verschuiven is. Het begon met de kritische publicaties van Daniel Groenenwegen in de jaren tachtig, maar zijn kritiek op het Belgische kolonialisme werd niet gewaardeerd. 'Dit heeft zijn carrière helaas ook bemoeilijkt.' Maar nog steeds zijn er in België veel mensen – ook historici – die het koloniale verleden verheerlijken. 'In de Belgische commissie die onderzoek deed naar het koloniale verleden zat ook een commissielid, die sprak over het rechtssysteem in Congo Vrijstaat. Maar er was helemaal geen recht. Rechthoosheid was troef. Zwarte mensen waren niet gelijk aan witte mensen. Werd een wit persoon door een zwart persoon vermoord, dan kreeg de dader zonder meer de doodstraf: de kogel of de galg. Maar gebeurde het omgekeerde, dan ging de dader de gevangenis in en kwam hij naar verloop van tijd vrij.'

Aanvankelijk was Congo geen officiële kolonie maar, zoals gezegd, als 'Congo Vrijstaat' het privédominon van de koning. Tot 1908, toen Congo een kolonie van België werd, was er geen parlementaire controle op Congo. De koning en zijn vrienden konden er ongestraft hun gang gaan. Wel betaalde het Belgische leger de officieren van de Force Publique. De Belgische belastingbetaler betaalde dus mee aan de privéonderneming van Leopold II.

Volgens schattingen woonden er in 1880 twintig miljoen mensen. Als gevolg van oorlog, dwangarbeid, martelingen (het afhakken van handen), honger en ziekten is het aantal inwoners in de daaropvolgende dertig jaar met tussen de vijf en tien miljoen mensen gedaald. 'Betrouwbare cijfers ontbreken', zeg Etambala, 'omdat er toen geen volkstellingen werden gehouden.' Missionarissen, die van dorp tot dorp trokken om de lokale bevolking te kerstenen, schreven dat vele Congolezen waren bezweken als gevolg van de dodelijke slaapziekte. En uit de dagboeken van officieren van de Force Publique bleek dat

ZANA ETAMBALA, (BEELD: SCREENSHOT YOUTUBE)

vele Congolezen stierven als gevolg van het oorlogsgeweld. 'Deze bronnen geven een beeld van de menselijke tragedie, van het geweld. Maar we kunnen vanwege het ontbreken van veel cijfers onmogelijk schatten hoeveel Congolezen er zijn omgekomen door de ziekte, en hoeveel door oorlogsgeweld.'

Roofkunst

Dan is er nog de kwestie van roofkunst. In het Koninklijk Museum voor Midden-Afrika in Tervuren wordt veel kunst tentoongesteld, die door Belgische kolonisatoren geroofd is uit Congo. De Belgische

ren in België moeten, het land van hun voormalige kolonisator, om hun eigen 'ethnografische patrimonium' te mogen zien. 'Ik schat dat als tachtig procent van het Vlaamse culturele erfgoed in het buitenland ligt, Vlaamse nationalistes ook eisen dat dit teruggegeven moet worden. In Tervuren liggen objecten die gemaakt zijn door Congolezen, niet door Belgen. Het gaat niet alleen om objecten die worden tentoongesteld, in de kelders ligt nog veel meer materiaal opgeslagen. Het is krankzinnig.' Wel vindt Etambala dat Congo een museale cultuur moet ontwikkelen, net als bijvoor-

rupte leiders van Congo zijn geen democraten. Zij buiten het volk uit, op een manier zoals Leopold II dat 150 jaar geleden deed. De huidige Congolese machthebbers zien de Belgische excuses en het bezoek van het Belgische koninklijke paar, ten onrechte, als een erkenning van hun macht, hun prestige. Daarom moet België voorzichtig zijn. Het moet gaan om excuses aan de Congolezen, niet aan de Congolese staat.' ●

'Het moet gaan om excuses aan de Congolezen, niet aan de Congolese staat'

expeditieleiders zagen het toentertijd anders. De Congolezen zouden hen al die giften 'vrijwillig' hebben gegeven. Maar dat was geen wonder, vertelt Etambala. 'Ze waren doodsbenuwd, dat ze anders vermoord zouden worden.' De historicus vindt het schandalig dat Congolezen helemaal naar Tervu-

beeld Indonesië, en de objecten ook goed kan tentoonstellen en preserven. 'Dat is nu helaas nog niet het geval in Congo.'

Ten slotte: excuses voor het koloniale verleden? Etambala vindt excuses goed, maar ze moeten aan het Congolese volk worden aangeboden, niet aan het regime. 'De cor-

CONGOLEZEN MET GEAMPUTEERDE HANDEN
(BEELD: WIKIMEDIA COMMONS)

Twintig jaar na zijn dood is Edward

Vandaag is het twintig jaar geleden dat de grote geleerde Edward Said (1935-2003) overleed. Zijn analyse dat westerlingen 'het Oosten' gebruiken om de eigen identiteit te profileren blijft relevant, vindt Tahir Abbas.

BRON: WIKIMEDIA COMMONS ± FROM PALESTINIAN CULTURAL MURAL HONORING DR. EDWARD SAID

● TAHIR ABBAS

De christelijke Palestijns-Amerikaanse literatuurwetenschapper Edward Said wijdde zijn wetenschappelijke carrière aan het bestuderen van het fenomeen van marginalisatie en het portretteren van de 'ander' in verschillende contexten. In zijn baanbrekende werk uit 1978, getiteld *Orientalism*, onderzocht hij kritisch de manier waarop de westerse wereld een

negatief beeld van Azië, het Midden-Oosten en Noord-Afrika construeert en in stand houdt.

Said stelde dat geleerden uit de westerse wereld een denkbeeldig beeld van 'het Oosten' hebben geschapen. Dat beeld functioneert als een middel om de praktijken van kolonialisme en imperiale hegemonie te rationaliseren en te legitimeren. Het westerse perspectief heeft altijd een oriëntalistisch discours gebruikt om het Oosten af te schilderen als irrationeel, achterlijk, onbeschaafd en inferieur. Dit standpunt presenteert het Westen juist als superieur, gekenmerkt door rationaliteit

en beschaving, in vergelijking met deze 'anderen'.

Naast het leveren van kritiek op oriëntalistische representaties pleitte Said voor het omarmen van nieuwe benaderingen om cultuur te bestuderen en te begrijpen. Hij pleitte voor de praktijk van kritische zelfreflectie als middel om de oversimplificatie of generalisatie van culturele identiteiten te voorkomen. Said brak bovendien een lans voor de erkenning van menselijke ervaringen die de nationale en territoriale verdeeldheid overstijgen. De concepten die hij introduceerde boden een kans aan gemarginaliseerde bevolkings-

groepen om hun eigen perspectieven te uiten en de productie van hun eigen verhalen te beïnvloeden.

Saids onderzoek naar het oriëntalisme en het proces van 'anders zijn' blijft van belang bij de analyse van hedendaagse kwesties zoals extremisme en terrorisme, die vaak in verband worden gebracht met bepaalde landen met een moslimmeerderheidsbevolking. Propagandisten en demagogen maken misbruik van hardnekkige stereotypen over Arabieren en moslims en portretteren hen als primitieve mensen die zich laten leiden door fanatisme en geneigd zijn om tot geweld over te gaan. De aanwezigheid van deze vertekende beelden beïnvloedt mogelijk het beleid en de publieke opinie. Said pleit voor een diepgaander onderzoek naar de onderliggende oorzaken van extremisme. Het fenomeen radicalisering komt vaak voort uit historische gebeurtenissen van imperialisme, bezettingen, sociaal-economische ongelijkheid en machteloosheid. Organisaties als Al-Qaida en ISIS maken misbruik van oprechte grieven, vanwege hun beperkte rekruteringsmogelijkheden. De acties van individuen moeten dus worden opgevat als ingewikkelde politieke acties, in plaats van te worden beschouwd als een uiting van de islam of de Arabische cultuur.

Bij het aanpakken van de kwestie van gewelddadig extremisme is het belangrijk om passende veiligheidsmaatregelen te implementeren. Said benadrukt echter het belang van langetermijnoplossingen die onderwijs, begrip en empowerment omvatten. Extremisme bloeit als mensen zich gemarginaliseerd voelen, het idee hebben dat ze tot zwijgen gebracht worden en verstoken zijn van

Edward Said nog steeds actueel

‘Demagogen maken misbruik van hardnekkige stereotypen over Arabieren en moslims’

alternatieve wegen om voor echte verandering te zorgen. Het bevorderen van een open discours, kritisch denken en participatieve politiek heeft het potentieel om radicale boodschappen te ondermijnen. Het respecteren van culturele uitwisseling en het aanpakken van onderliggende onrechtvaardigheden zijn fundamentele aspecten waarmee rekening moet worden gehouden.

Saids werk biedt een wetenschappelijke basis voor het uitdagen van stereotypen en het onderzoeken van de veelzijdige oorsprong van extremisme. De betekenis van zijn werk blijft bestaan in het licht van de aanhoudende spanningen tussen oosterse en westerse landen, naast de aanhoudende dreiging van terrorisme. De blijvende invloed van Said blijft bestaan in het motiveren van hedendaagse generaties die op zoek zijn naar humanistische methoden om mondiale uitdagingen aan te pakken.

In de huidige tijd is er een waarneembare impact van oriëntalistische raamwerken op de perceptie en behandeling van moslimminderheden in westerse landen. De bestendiging van stereotypen – waarin moslims worden afgeschilderd als inherent gewelddadig, vrouwenvriendelijk en gekant tegen westerse waarden – heeft bijgedragen aan de aanwezigheid van islamofobe gevoelens.

Bovengenoemde omstandig-

heden hebben geresulteerd in de manifestatie van discriminerende praktijken, vijandige houdingen en gevallen van haatmisdrijven die specifiek gericht zijn tegen moslimgemeenschappen in westerse samenlevingen. De analyse van Said geeft inzicht in het proces waarmee moslims zijn onderworpen aan het fenomeen ‘othering’ en *racial profiling* binnen westerse samenlevingen. Moslims worden door de media vaak afgeschilderd als een bedreiging voor de veiligheid en de beginselen van de liberale democratie. Dit beleid, zoals de implementatie van moskeetoezicht en *racial profiling* op luchthavens, scheert alle moslimindividueen over één kam, door hen als potentiële radicalen te beschouwen.

Deze strategieën verergeren interculturele conflicten en brengen de burgerlijke vrijheden in gevaar, terwijl ze maar beperkt succesvol zijn bij het effectief inperken van extremisme. In werkelijkheid zijn de meeste moslims in westerse landen tegen geweld en willen ze integreren in de samenlevingen waarin ze leven. De oversimplificatie en generalisatie van moslimindividueen in de door rechtse riolmedia en -journalisten bestendigen stereotypen. Ze slagen er niet in de uiteenlopende ervaringen en progressieve perspectieven binnen de moslimgemeenschap te erkennen. Said pleit voor de perceptie van mos-

lims als medeleden van de samenleving en als houders van rechten, in plaats van hen te zien als een homogene entiteit die gevreesd moet worden of onderworpen moet worden aan onderdrukkende maatregelen. Daarom moeten we genuanceerde perspectieven promoten, toegewijd zijn aan openheid en verregaande generalisaties vermijden. Het werk van de Palestijns-Amerikaanse schrijver blijft relevant in het bieden van inzichten over hoe oriëntalistische verdeeldheid kan worden overbrugd en hoe de ontwikkeling van inclusieve, multiculturele samenlevingen in westerse contexten kan worden bevorderd.

De blijvende relevantie van Edward Saids kritiek op het oriën-

de opkomst van populistische bewegingen en de aanwezigheid van islamofobie, dragen bij aan het bestendigen van verdeeldheid en het verankeren van stereotypen in verschillende maatschappelijke geledingen. Als we vooruitgang willen boeken moeten we deze systemische uitdagingen oplossen.

Said erkende al deze moeilijkheden, terwijl hij tegelijkertijd bleef vasthouden aan het kritisch bevragen van rigide standpunten en bevorderen van meer wederzijds begrip en inlevingsvermogen. In het licht van de toenemende aanwezigheid van polarisatie en extremisme is het absoluut noodzakelijk dat we onze inspanningen voortzetten om oriëntalistische

‘Moslims worden door de media vaak afgeschilderd als een bedreiging voor de veiligheid’

talisme en het proces van ‘anders zijn’ kan worden waargenomen in het huidige klimaat van spanningen tussen de westerse wereld en de moslimgemeenschap. De analyse, die al tientallen jaren bestaat, blijft waardevolle perspectieven bieden op het begrip van representatie, radicalisering en racisme die moslimgemeenschappen op mondiale schaal beïnvloeden. Maar het realiseren van Saids visie op een genuanceerder begrip en inclusieve samenlevingen brengt binnen de bestaande omstandigheden aanzienlijke uitdagingen met zich mee. Aanhoudende uitdagingen zoals sociaaleconomische ongelijkheid, geopolitieke conflicten,

raamwerken te ontmantelen die angst en vijandigheid bevorderen. Tegelijkertijd lijken de door Said geïdentificeerde langetermijnoplossingen – empowerment, rechtvaardigheid, kansen en dialoog – steeds verder weg te liggen. Maar als je simplistische justifications van onrecht kritisch bevraagd, standvastig weigert om deel te nemen aan demonisering en de waardigheid van het individu vooropstelt, dan is het denkbaar dat er uiteindelijk een betere, harmonieuzere samenleving ontstaat. Hoewel de verwezenlijking van die dag misschien nog ver in de toekomst ligt, moeten we blijven werken aan een betere wereld. •

Zangeres Hozan Cane vertelt over in Turkse cellen

Zangeres Hozan Cane verbleef tweemaal in een Turkse cel omdat ze Koerdische muziek maakt. 'De omstandigheden zijn er voor vrouwen verschrikkelijk zwaar.'

● TAYFUN BALCIK

Hozan Cane (52) is een Duits-Koerdische zangeres, die in de jaren negentig het overwegend Koerdische zuidoosten van Turkije is ontvlucht. Dat deed ze nadat ze negen maanden had vastgezet in de gevangenis. Ze was veroordeeld vanwege het vertolken van Koerdische muziek, dat toen nog verboden was in Turkije. Twintig jaar later, toen het dankzij het Turks-Koerdische vredesproces weer mogelijk werd voor haar om heen en weer te reizen tussen Duitsland en Turkije, kreeg ze het weer aan de stok met de Turkse staat. Ze werd door de Turkse autoriteiten gearresteerd omdat ze 'de muzikant van de PKK' (de Koerdische gewapende groep die op de terreurlijst staat) zou zijn en dus een 'terrorist'. Ze moest weer de cel in, voor drie jaar deze keer. In 2021 kwam ze vrij. Hozan Cane vertelt nu over de ellendige situatie binnen Turkse gevangenissen.

Waarom vluchtte u de eerste keer uit Turkije?

'Ik zou een terrorist van de PKK zijn, terwijl Koerdische liedjes zingen het enige was wat ik deed. Ik ben in de jaren negentig ook door groepen zoals JITEM (een clandestiene Turkse paramilitaire groep die verantwoordelijk is voor vele vermisingen, red.) opgepakt en gemarteld. Ik werd daarna bewusteloos teruggevonden in een parkje in Istanbul.'

Toch bent u na twintig jaar weer terug naar Turkije gegaan.

'Ja, door het vredesproces in 2013-2015 vervielen alle oude terreurzaken. Ik ging heen en weer voor concerten. Ik heb voor miljoenen mensen opgetreden tijdens de grote Newroz (Koerdisch nieuwjaar)-bijeenkomsten in Diyarbakir en Istanbul. Het kon allemaal. We dachten dat alles was genormaliseerd.'

Maar dat bleek dus te mooi om waar te zijn.

'Het gehele systeem was opgezet om de gevangenen het leven zo zuur te maken', zegt ze. 'Er wordt daar strikt gecontroleerd. Mensen worden, solitair in kleine hokjes gestopt, waar je niet eens fatsoenlijk kan staan. En zelfs in zo'n hok krijgen mensen handboeien om, terwijl de deur op slot is en er soldaten voor de deur staan. Het is er verschrikkelijk.'

'De omstandigheden waarin wij vrouwen moesten leven waren verschrikkelijk zwaar'

'Na het concert in 2018 (bij een verkiezingsbijeenkomst van de pro-Koerdische HDP, red.) heb ik bijna drie jaar in de gevangenis doorgebracht. Ook mijn dochter hebben ze toen in de gevangenis gestopt. Ik kwam tijdens mijn voorarrest in een cel terecht met allemaal Gülenisten. De omstandigheden waarin wij vrouwen moesten leven waren verschrikkelijk zwaar. Dat had ik nog nooit meegemaakt. Via mijn advocaten ben ik als een gek berichten gaan sturen naar het Duitse consulaat. Ik wilde meteen weg.'

Cane weet nog precies hoe een Turkse cel ervan binnen uitziet en hoe het Turkse gevangenisstelsel werkt.

Ze legt uit dat vooral de Koerden, die standaard voor PKK-terroristen worden uitgemaakt, en de Gülen sympathisanten het zwaar te verduren hebben. 'Ik vroeg waarom er solitaire opsluiting nodig is. Ze antwoordden mij dat we elkaar anders wat zouden aandoen. 'Hoezo?', vroeg ik. 'We zijn toch geen monsters?'

Had u ooit verwacht dat de Turkse staat u weer zou kunnen vastzetten?

'Eerlijk gezegd niet. Want hele ministeries en de Turkse veiligheidsdiensten waren betrokken bij het vredesproces. Grote schrijvers en journalisten zoals Hasan Cemal en Sirin Payzin zijn destijds

allemaal naar de bergen (de Qandil-bergen in Noord-Irak waar de PKK zich al meer dan dertig jaar heeft verschanst, red) gegaan en hebben daar met de PKK-kaders gesproken. Ik ging met die delegaties mee voor een filmpje over het vredesproces.'

In Turkse media zijn foto's van u met Murat Karayilan te zien. Hij is een van de leiders van de PKK.

'Ja, dat zijn foto's van de vredesbesprekingen. Je ziet ook wat ik daar aan heb (een roze t-shirt, red.). Hoe kan een guerilla zich zo kleden? Al die foto's worden tegen ons gebruikt, sinds het vredesproces in 2015 is mislukt. Terwijl ook Turkse afgevaardigden daarheen gingen, net als Turkse journalisten en ambtenaren van het ministerie. Het is alsof president Erdogan dit allemaal gepland heeft. Ik heb dit ook in

HOZAN CANE (BEELD: HOZAN CANE)

martelingen en misstanden

HOZAN CANE (BEELD: UIT EIGEN COLLECTIE HOZAN CANE)

‘Eerst pakte hij de Koerden, daarna de Gülenisten, wie staan er morgen op zijn menu?’

de rechtszaal gezegd. Waarom pakken jullie al die andere aanwezigen niet op?’

Wat zeiden de rechters toen?

‘Dat de staat hen heeft gestuurd. Ze vroegen aan mij: ‘Wie heeft jou

gestuurd?’ De staat mag kennelijk alles doen. Ze zullen nooit worden afgerekend op de stappen die ze hebben genomen. Nu zegt de AKP (de Turkse regeringspartij, red.) dat ze destijds een fout hebben gemaakt door met de PKK te onderhandelen, maar inmiddels weer het juiste pad volgen. Morgen zal Erdogan weer hetzelfde zeggen over de organisaties waar hij nu mee samenwerkt. Niks blijft aan hem kleven. We hebben te maken met een veelvraat, die alles en iedereen om zich heen verorberd. Eerst pakte hij de Koerden, daarna de Gülenisten, wie staan er mor-

gen op zijn menu? Ik heb dit allemaal ook tegen de rechters gezegd.’

En toen?

‘Dan worden ze boos en zeggen ze dat de staat alles mag doen. ‘Ben jij de staat, ofzo?’, zeiden ze tegen mij. ‘De staat sluit vrede wanneer het de staat uitkomt en voert oorlog wanneer ze dat wil, jullie terroristen mogen dat niet’, zeiden ze. Het was ook nog eens een aanklager van twintig jaar die dit allemaal zei. De echte ervaren rechters en aanklagers zitten namelijk bijna allemaal vast, of zijn gevlucht.’

Interview.

In een interview vertelt u over de martelingen die u hebt ondergaan (Hozan Cane had vaginale bloedingen vanwege een zogenaamd drugsonderzoek). Dat is verschrikkelijk, maar waar haalde u de kracht vandaan om toch weer door te gaan?

‘De kracht komt eigenlijk voort vanuit het besef dat diegene tegenover mij staat een monster is. De Koerden hebben dit allemaal eerder meegemaakt. We groeien op met een politiek bewustzijn. Van jongs af aan worden we onderdrukt en gediscrimineerd. De vrees dat de Turkse staat ons gaat oppakken en vermoorden is altijd aanwezig. Daardoor ben je enigszins voorbereid. Al helemaal wanneer je weet dat je eigen volk achter je staat. Daar put je dus kracht uit. Mensen die niet voorbereid zijn houden het niet lang vol in de gevangenis.

‘Toen ik in de Gülenistencel werd gestopt in Edirne was ik eindelijk gezegd een beetje bang. Maar toen ik de Koran zag in de kamer, en een hoca-vrouw (een vrouwelijke imam, red.) daar de Koran hoorde reciteren, werd ik rustig. Ik keek naar de vrouwen om me heen, en dacht: ‘Deze mensen gaan mij niks doen.’ Gülenisten halen hun kracht vooral uit religie, wij Koerden kunnen vooral putten uit onze eerdere ervaringen met pijn. Op de basisschool sloegen Turkse leraren ons met een stok op onze kleine vingers om de Turkse taal te leren. Mijn leraar zei letterlijk: ‘Hoe meer pijn, des te sneller je Turks zal leren.’ En die pijn op onze vingers voelen wij vandaag nog steeds. Ze denken dat ze ons verzwakken door ons de gevangenis in te stoppen, maar ze vergissen zich. We worden hierdoor sterker dan ooit.’

Maar toch, u bent gemarteld. En dit zorgt niet alleen voor lichamelijke littekens.

‘Zelfs wanneer ze je te eten gaven was dat een manier om je geestelijk kapot te maken. Je moest oppassen met de borden die uit de kleine gaten uit de muren kwamen, want soms zaten er muizen in het eten en ander ongedierte.

tegen mij dat Gülenisten mij zouden vermoorden. Ze lieten me een schuldbekentenis tekenen, dat de staat er niet verantwoordelijk voor was als dat zou gebeuren. Ik heb dat getekend. Ik dacht: ‘Erger dan dit wordt het toch niet.’

‘Vrouwen werden ‘s nachts gewoon kapotgeslagen’

Het eten was vaak hard en niet gekookt. En deze wreedheden begaan ze in het bijzonder tegen mensen van de Güलगemeenschap en Koerden.’

Ze vertelt over wandelgangen waar het riool doorheen loopt.

‘In een cellencomplex met meerdere verdiepingen en 2500 gevangen droop de poep soms van het plafond. Van alles kwam uit die gaten: muizen, kakkerlakken, zelfs slangen’, zegt ze. ‘Wat ook systematisch gebeurde is dat Gülenisten en Koerden midden in de nacht door militairen werden bestormd en klappen kregen. Ik snap niet waarom mensen het niet over deze dingen hebben. Vrouwen werden ‘s nachts gewoon kapotgeslagen. Zo was er ook een mishandeling van een vrouw in de douche, helemaal naakt. Iedereen was daarom op zijn hoede in de gevangenis. Ik moet ook zeggen dat er wel solidariteit was tussen Koerden en Gülenisten. Ik kwam als een wrak binnen. Ze hebben me verzorgd met lappen stof om mijn bloedingen tegen te houden. De bewakers zeiden

toestanden binnen de Turkse gevangenissen verfilmen. Hij mag mijn verhaal daarvoor gebruiken. Het kindje (van een Gülen-sympathisant dat in de gevangenis is geboren, red.) dat ik daar zag, krijg ik maar niet uit mijn hoofd. Zijn huid was helemaal verschrompeld en onverzorgd. Geen crèmes. Niks. Er is bijna niks veranderd sinds die beroemde film *Midnight Express* (1978) over Turkse gevangenissen. Ik ben dan wel vrij nu, maar dat kind zit nog steeds in mij. Wat is er met dat jongetje gebeurd? Leeft hij nog? Hoe zit het met die vrouwen in de gevangenissen? Ze hebben niks daar. Geen vitamines.

Door al die toestanden heb ik drie maanden na mijn vrijlating een beroerte gehad. Mijn aderen waren helemaal dichtgeslibd. Ze hebben een stent gezet. Door de mensen die mij dit hebben aangedaan heb ik nu lak aan al die labels die op mensen worden geplakt, FETÖ (de benaming waarmee de Turkse president Erdogan de Gülenbeweging aanduidt, red.) of PKK. Iedereen lijdt onder het regime van Erdogan, ik wil dat de rest van de wereld dit goed weet. Een taak ten behoeve van de menselijkheid.’ ●

Hoe gaat het nu met nu?

‘Ik krijg therapie. Mijn Duits is achteruit gegaan. Daarom ik volg nu Duitse lessen op school. Ik doe dit allemaal ook om die verschrikkelijke periode te vergeten. Ik heb een boek over mijn ervaringen geschreven, dat komt hopelijk binnenkort uit. Ik zoek trouwens ook een goede filmregisseur, de Duits-Turkse regisseur Fatih Akin bijvoorbeeld. Hij moet de huidige

HOZAN CANE (BEELD: HOZAN CANE)

HIZIR CENGİZ

Publicist.

Istanbul heeft vele gezichten

‘**M**ag ik iets heel gek, iets persoonlijk vragen?’, zeg ik tegen de parfumverkoper in het Engels. Hij heeft een rond gezicht, een strak en getrimd baardje en draagt een bril met een dun zwart motief. Hij rekent uit hoeveel een geurtje in euro’s zou zijn. ‘Neyse’, voeg ik er meteen aan toe, ‘laat maar zitten’ die vraag, en ik maak een wegwerpgebaar. ‘Doet u maar uw werk’. Hij draait de rekenmachine naar mij. ‘Seventy-eight euros.’

Hij spreekt vloeiend Turks en Engels met een aangezet Brits accent. Al zeven jaar woont hij in Istanbul. Hij is geboren in Syrië, in Damascus. Toen ik vroeg wat hij daar had gedaan, antwoordde hij meteen dat hij niet had gevochten. Ik onderbrak hem en vroeg naar zijn werk en studie. Engelse literatuur.

Voor het eerst ben ik in Istanbul. Met een vriendin. Al jaren ben ik überhaupt niet in Turkije geweest. Ik had gezworen pas als ik heenga weer te komen in Turkije.

Verward loop ik er de eerste dagen rond. Ik snap niet waarom winkelmedewerkers zo jagen, stoor me aan de Turkse vlaggen en wil maar niet begrijpen hoe in een

Ervaart de parfumverkoper iets van die wrok jegens Turkse Arabieren?

land waar de meerderheid de AK-partij van Erdogan aanhangt tegelijkertijd Atatürk, die het secularisme predikte, zo veelvuldig een plek aan de muur geeft.

Istanbul is vluchtig, wispelturig en heeft vele gezichten en is daarom ongrijpbaar. Misschien, bedenk ik me op de derde dag, in een taxi, moet ik de wens Istanbul te vangen in een woord loslaten. Pas door dat te doen voel ik me op mijn gemak.

Het is elf uur ‘s avonds geweest als die vriendin en ik in de parfumerie staan. We zijn de enige klanten. In het halfuurtje dat we daar zijn lopen louter twee blonde vrouwen binnen.

Wat voor raars wilde ik weten, vraagt hij. Ik vertel hem dat de

paar Turken met wie ik in gesprek ben geraakt en vraag naar het leven in Istanbul snel beginnen over de vele Arabieren. Hun ongenoegen over hen uiten. Eerder op de dag bijvoorbeeld zaten die vriendin en ik op een terras, naast een gemeenteambtenaar (v) en strafrechtadvocaat (m). Ik sprak hen aan en vroeg naar hun baan, of ze in Istanbul wonen en hoe het leven hier is. De man antwoordde elke keer, ook als ik de vrouw aankeek. De stad is veranderd, zei hij, door Arabieren, door vluchtelingen die hier tijdelijk zouden komen maar niet teruggaan. Het oude Istanbul is er niet meer.

Dat sommige Turken klagen over *vreemdelingen* was te zien op

sociale media. Maar het verbaast me dat het zo steen en been gebeurt. Ervaart de parfumverkoper iets van die wrok jegens Turkse Arabieren?

Natuurlijk, antwoordt hij, en hij glimlacht. Wij, die vriendin en ik, zouden toch moeten weten hoe het is om in een vreemd land te leven? Maar hij redt zich wel, juist omdat hij het Turks machtig is. Al neemt hij in het openbaar vervoer, als familie belt, nooit zijn telefoon op. Hij heeft geen hekel aan mensen, wel aan hun onwetendheid. Hij vreest extreemrechtse politici én de oppositie die teren op vreemdelingenhaat.

De grootste fout die hij heeft gemaakt, zo zegt hij, is dat hij niet naar Europa is gegaan. ‘*I am fool.*’ Al zou hij Europa niet overleven door ‘de regenboogpropaganda’. Ik begreep hem aanvankelijk verkeerd en dacht dat hij bedoelde dat hij als lhbtq+-persoon juist in een Europees land heerlijk zou vertoeven en wilde hem corrigeren. Maar hij bedoelde dat het volgens zijn religie verkeerd is. Dat als iemand aan zijn gender wil sleutelen, dat dat... ‘een zonde is?’, voeg ik toe. ‘Een mentale ziekte’, zegt hij. Ik verkramp.

Geen enkel gesprek, geen enkele ontmoeting, geen enkel beeld, zo zeg ik tegen mezelf als ik de parfumerie uitloop, doet recht aan Istanbul. •

Oom van schrijfster Meral Simsek eerlijk proces

De Koerdische activiste en schrijfster Meral Simsek ontvluchtte in 2021 Turkije en woont in Berlijn. Ze voert actie voor haar oom Mahmut Kardas. Hij is een oud-strijder van de PKK, de gewapende Koerdische organisatie die op de terreurlijst staat van Turkije, de Europese Unie en de Verenigde Staten.

● TAYFUN BALCIK

Op 19 september veroordeelde een Turkse rechtbank hem tot levenslang voor moord, maar Kardas beweert onschuldig te zijn. Uit protest tegen het oneerlijke proces en het feit dat hij slecht wordt behandeld is hij nu in hongerstaking gegaan.

Hoe gaat het met je?

‘Hoe kan ik zijn? Zoals altijd gaan we door moeilijke tijden.’

Je oom is in hongerstaking gegaan. Waarom doet hij dat?

‘Mijn oom is vorig jaar opgepakt voor de moord op een dorpswachter. Op 21 september heeft hij een levenslange gevangenisstraf gekregen, plus 14 jaar. Er is totaal geen bewijs, er zijn getuigen gehoord. Hij wil een eerlijk proces.’

Hoe kan dat zo gebeuren?

‘Ze hebben zijn verleden als lid van de organisatie gebruikt om hem te veroordelen voor een moord waar hij niks mee te maken heeft. Hij heeft daarvoor dus al 17 jaar in de gevangenis gezeten.’

MERAL SIMSEK

Wanneer je lid van een organisatie zegt, welke organisatie bedoel je dan?

‘De PKK, hij was een guerrillastrijder.’

En toen hij in 2022 werd opgepakt was hij nog steeds een PKK-strijder?

‘Nee, ik moet het hele verhaal vertellen. Drie jaar nadat mijn oom

wachters is dus mijn oom Mahmut aangegeven. Alsof hij de moord op die dorpswachter zou hebben gepleegd. Dit terwijl er al familieleden waren die de straf op zich hebben genomen en hun straf uitzitten. Mijn oom was sindsdien op de vlucht, hopen dat zijn onschuld naar boven zou komen. Vorig jaar is hij dus gearresteerd.’

‘Er is geen enkele gerechtelijke

heeft. Toen hij uit de gevangenis kwam in 2004 was hij al erg ziek. Hij heeft een longaandoening.’

Hoe is het nu met hem?

‘Vandaag is de zesentwintigste dag dat hij niks heeft gegeten of gedronken. Hij krijgt wel dagelijks verplicht vitamine B-12 toegediend, waardoor enige vocht in zijn lichaam komt. De afbraak van proteïne is echter al begonnen. Hij is nog wel bij bewustzijn, maar heeft extreem veel kilo's verloren. Hij blijft doorgaan met zijn hongerstaking. Zijn vrouw zegt dat hij bloed kotst vanwege zijn longziekte. Mensen kunnen bij een hongerstaking al na drie dagen een hartstilstand krijgen, afhankelijk van de leeftijd en lichaamskracht. Hij wil alleen maar dat zijn zaak door juristen en aanklagers opnieuw wordt onderzocht. Hij zegt niet eens dat hij vrijheid wil. Hij zegt: kijk naar het rechtsproces, en dan zal men zien dat ik onschuldig ben. We weten ook niet of hij onder medisch toezicht staat, wat normaliter wel gebeurt bij mensen die in hongerstaking gaan.’

Hoe kijk jij tegen het feit aan dat hij zo'n zelfdestructieve methode gebruikt?

‘Natuurlijk ben ik er op tegen dat mensen kiezen voor deze methodes, ik ben altijd voorstander van het leven, maar als een persoon uit wanhoop de dood verkiest om zijn recht te halen dan moet dat wel te denken geven. Daarom sta ik toch achter mijn oom. Ik wil zijn stem zijn. De wereld moet kijken naar zijn zaak. Dit is een rechteloze situatie en de man staat op het punt te sterven voor gerechtigheid. Dit geldt niet alleen voor mijn oom, er

‘De getuigen zijn niet gehoord, er zijn geen politierapporten gebruikt, geen enkel verzoek van mijn oom en zijn advocaten is toegekend’

Mahmut Kardas uit de gevangenis kwam, is mijn oudere oom Mehmet Ali Kardas vermoord. Dat was in 2007. De dader is officieel onbekend, maar hij zou door dorpswachters zijn vermoord. Die dorpswachters hebben toen ook een jong meisje vermoord en huizen in onze dorpen platgebrand. Niemand werd gearresteerd. En dit ging uiteraard niet zonder wraakgevoelens bij jonge leden van mijn familie. Zij hebben toen teruggeslagen door iemand van de dorpswachters te doden. Mijn familieleden zijn opgepakt en zitten hun gevangenisstraffen uit.’

Die dorpswachters, zij zijn ook Koerden toch?

‘Ja, ze werken samen met de Turkse staat. Door deze dorps-

procedure gevolgd. De getuigen zijn niet gehoord, er zijn geen politierapporten gebruikt, geen enkel verzoek van mijn oom en zijn advocaten is toegekend. Zijn strafblad als PKK-strijder werd in de aanklacht opgenomen, om hem een genadeloze straf van levenslang op te leggen. Mijn oom is toen in hongerstaking gegaan. Hij wil dat zijn zaak opnieuw wordt onderzocht.’

Heb je je oom al die tijd, ook toen hij gezocht werd, wel kunnen spreken?

‘Nee, ik had zelf ook allerlei aanklachten aan mijn broek hangen. Ik werd ook gezocht, vanwege mijn schrijfsels. Contact met mij zou hem in problemen kunnen brengen. Maar ik krijg via zijn vrouw wel te horen dat hij het moeilijk

in hongerstaking voor een

MERAL SIMSEK

MAHMUT KARDAS (VERTALING HASHTAG: EEN EERLIJK PROCES VOOR MAHMUT KARDAS)

zijn duizenden onschuldige mensen in Turkse gevangenissen. Koerden, maar ook vele mensen die na de coup poging [van juli 2016, red.] zijn opgepakt. Allemaal zonder bewijs. Je vernietigt mensenlevens op deze manier. Tijdens zijn rechtszitting deed hij ook een oproep naar alle mensenrechtenorganisaties, hij zei expliciet: hoor mijn wanhoopskreet, ik wil hulp.'

Er is geen enkel bewijs tegen je oom?

'Nee, niks. Ze halen oude koeien uit de sloot. Ze wijzen naar zijn gepolitiseerde Koerdische identiteit. Dus vanwege zijn verleden, zou hij vast diegene zijn die deze dorpswachter heeft vermoord, denkt de staat.'

Kan het niet zijn dat je oom wordt gegijzeld, zodat de echte moordenaars op die dorpswachter naar voren komen?

'Dat weet ik niet, zijn neven zitten al vast.'

Hoe is het met jou eigenlijk?

'Ja, ik ben dus na die mislukte vluchtpoging via de Berlijnse afdeling van PEN [een organisatie die

heb tot een eerlijk proces. Veel van mijn familieleden zitten om dezelfde redenen vast of zijn er niet meer. Allemaal omdat ze Koerden

verdrietig over mijn volk. En ik lijd met hen mee.'

Toch zul je nu ergens anders moeten integreren.

'Ja, dat is heel moeilijk. Een nieuw land, een nieuwe taal, een nieuw leven. Ik voel me net een pasgeboren kind, dat haar moeder is verloren bij de geboorte. De moeder die een kind alles leert, is er niet. Dat gebeurt er wanneer je je eigen land verlaat. Dan gaat de moeder dood en blijf je als kind alleen op straat achter. We zijn ontworteld. Van ons taal, van onze gronden. Dit zijn mijn gevoelens.'

Wat geeft je in deze zware tijden houvast?

'De strijd om door te gaan. Het leven zelf, hoe moeilijk het ook is. Ik ben mijn vrienden en instituties erg dankbaar die mij, en andere vluchtelingen helpen. Zonder deze netwerken, zou het veel zwaarder zijn.' •

'Veel van mijn familieleden zitten om dezelfde redenen vast of zijn er niet meer. Allemaal omdat ze Koerden zijn, helaas'

zich voor vervolgde schrijvers inzet, red.] op een veilige manier naar Duitsland gebracht. Ik krijg van hen een beurs en woon nu al vijftien maanden in Berlijn.'

Hoe voelt dat?

'Ik ben nu ver van mijn land. Ik ben hier omdat ik een Koerd ben, en omdat ik als Koerd geen toegang

zijn, helaas. En ik, als Koerdische schrijfster omdat ik hun ellendige Koerdische levens opschrijf.'

Nu ben je in Europa.

'Ja, maar de pijn blijft. Mijn hele familie, al mijn dierbaren, mijn volk is daar. En ze worden nog steeds onderdrukt. Daarom voel ik me niet bevrijd ofzo, want ik ben

dK.Academie

voor €29,95 p.m.

Maandelijks
opzegbaar

dK.Academie is de community van lezers van het crossmedia-platform *de Kanttekening*.

Als actieve members staan we maandelijks stil bij een actueel of relevant thema, zoals terrorisme, geld, modern China of de Nederlandse rechtsstaat. Het gekozen thema ondersteunen we met het volgende:

- Maandelijks een boek uit de reeks *Elementaire Deeltjes* van Amsterdam University Press, waarover het *Nederlands Dagblad* recenseert: 'beter dan Google en Wikipedia samen', ter waarde van € 15,00 per titel.
- Toegang tot de luistercolleges van Home Academy ter waarde van € 12,50 per maand.
- Een abonnement op het maandblad van *de Kanttekening* inclusief digitale toegang ter waarde van € 12,95.
- Toegang tot maandelijkse meet-ups met boeiende sprekers en schrijvers, inclusief één introducté per keer.
- Interessante kortingen op culturele evenementen, films, theaters, musea, concerten, optredens en exposities.

Bovendien besteden we in *de Kanttekening* uitgebreid aandacht aan het thema van die maand. Je leest dan stukken van bekende en minder bekende schrijvers, allen experts in het desbetreffende vakgebied.

Word nu onderdeel van dK.Academie voor slechts € 29,95 per maand.

In samenwerking met:

